

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Kamila Marie Křečková

**Šternberkové, františkáni a jejich Bechyně
jako barokní město zázraků**

Sternbergs, Franciscans and their Bechyně as a baroque town of miracles

2021

Vedoucí práce: doc. Mgr. Marie Koldinská, Ph.D.

Poděkování

Můj veliký dík patří paní doc. Mgr. Marii Koldinské, Ph.D., za vstřícný a milý přístup při vedení této bakalářské práce, za trpělivost při mém dlouhém hledání a upřesňování tématu i při samotném psaní a hlavně za konzultace i podporu během komplikované koronavirové doby. Také bych chtěla poděkovat všem kolegům a kamarádům z bakalářského semináře za četné rady a inspiraci. Na semináři pod vedením paní docentky byla vždy úžasná atmosféra.

Dalším, kdo mne inspiroval (hlavně svým seminářem o žebrevých řádech) a poskytl mi cenné odborné rady, byl PhDr. Marek Brčák, Ph.D. V orientaci v treboňských archivních fondech mi pomohl Mgr. Richard Vlasák, MTh. Oběma bych zde proto také ráda poděkovala.

Dále mé poděkování patří rodičům (tatínkovi za motivaci ke studiu historie a mamince za pomoc v boji s pravopisnými chybami) a přátelům za dodávání odvahy (a dolévání vína) ve slabších chvílích.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. května 2021

Kamila M. Křečková

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje městu Bechyni v barokní době a jeho klášteru, svého času významnému jihočeskému poutnímu místu. Popisuje vztah františkánských řeholníků a zámeckých pánů, kdy šlechtici vystupovali jako donátoři kláštera, bez kterých by konvent nemohl fungovat. Františkáni jim však tuto péči vděčně opláceli. Konvent byl místem reprezentace, zejména při náboženských slavnostech, ale i místem paměti a tichého odpočinku svých dobrodinců. Práce rekonstruuje vznik místního kultu tří zázračných obrazů a všímá si role bechyňských měšťanů u jeho zrodu. Popisuje spolupráci Šternberků a františkánů při šíření mariánské slávy i věhlasu Bechyně (která byla jak kultovním místem, tak rodovým sídlem zdejší šternberské větve). Také se zaměřuje na jejich společný postup v procesu rekatolizace.

Klíčová slova

Bechyně, bechyňský klášter, františkánský řád, Šternberkové, Paarové, mecenášství, trojice milostných obrazů, barokní zbožnost, mariánský kult, poutě, Jindřich Labe

Abstract

The bachelor's thesis deals with the town of Bechyně (southern Bohemia, the Czech Republic) in the baroque period and its monastery, which was once a famous pilgrimage site. The thesis describes the relationship between Franciscan friars and chatelaines, when noblemen presented patrons of the monastery, without whom the convent could not exist. However, this guardianship was gratefully repaid by the Franciscans. The convent was a place of representation, especially during religious festivities, but also a place of memory and eternal rest of its benefactors. The thesis reconstructs the origin of the local cult of three miraculous sculptures, with a focus on the role of Bechyně citizens in it. Collaboration between the Sternbergs and the Franciscans is described in propagation of the Virgin Mary glory as well as the fame of Bechyně (which was not only a cult site, but also a family residence of the local line of the Sternbergs). Attention is paid also to their common action in the process of recatholisation.

Key words

Bechyně, Bechyně Monastery, Franciscan Order, Sternbergs, Paars, patronage, three miraculous sculptures, baroque piety, Marian devotions, pilgrimage, Henricus Labe

Obsah

Abstrakt	3
Klíčová slova	3
Abstract	3
Key words	3
Obsah	4
1. Úvod	6
2. Prameny a literatura, metodologie	7
2.1. Literatura a prameny k dějinám Bechyně a bechyňského panství	7
2.2. Literatura a prameny k rodu Šternberků	9
2.3. Literatura a prameny k řádu františkánů, bechyňskému klášteru a k jeho třem zázračným sochám	11
2.3.1. Františkán Jindřich Labe a jeho <i>Historie o třích svatých obrazech</i>	15
3. Město Šternberků a františkánů: představení hlavních hrdinů příběhu	19
3.1. Nad Bechyní hvězdy nezapadají!	19
3.2. Bechyně menších bratří	23
3.3. Klášter Šternberků a františkánů: dobrodinci konventu	26
4. „Podivné příhody v čas vpádu kacířského“	28
4.1. Vpád stavovských vojáků do kláštera	28
4.2. Tři zázračné obrazy	30
4.3. Manus boni pueri	33
4.4. Bechyňští měšťané jako svědkové zázračných událostí	34
5. Rekatolizace	39
5.1. Návrat Šternberků a rekatolizační snahy	39
5.2. František Karel Matyáš ze Šternberka, paní Ludmila a Karel Škréta	43
5.3. Bechyňská barokní zbožnost ve druhé polovině 17. století	46
6. Jan Norbert ze Šternberka, mariánské „slávy rozmnožitel“	47
6.1. Translace zázračných obrazů	49
6.2. „Ó kdyby takových Janův Norbertův více bylo!“	52

7. Město poutníků	58
7.1. Bechyňská zázračná vyslyšení	58
7.2. Poutě jsou jako „studna s kalnou vodou“	61
7.3. Konec města poutníků?	64
8. Závěr	66
9. Seznam pramenů a literatury	68
Nevydané prameny	68
Staré tisky	68
Edice	69
Prameny	69
Sekundární literatura	70
Kvalifikační práce	72
Internetové zdroje	73
Seznam příloh	74
Obrazová příloha	75

1. Úvod

Regionální historie by neměla zůstat ve stínu takzvaných velkých dějin. Bádání o méně známých památných místech a jejich příbězích může přispět k objevení nových souvislostí nebo poskytnout komparaci k podobným již popsaným tématům. Úzké zaměření na jedno místo v určité době může navíc přinést poznatky z oblasti kulturních dějin nebo mikrohistorie.¹ Největším přínosem je ale hlavně pro ty, kdo se zajímají o minulost místa, kde žijí, nebo kdo dané místo rádi navštěvují.

Dějiny jihočeské Bechyně v barokní době jsou poněkud zastíněny jejím renesančním obdobím, kdy bylo toto „šťastné město“² mimo jiné sídlem Petra Voka z Rožmberka. Přestože „zajímavější než všechny dějiny tohoto města, ..., jsou dějiny tamního kláštera a chrámu Panny Marie, který od dávných dob slyšel jako poutnické místo mariánské prvního řádu“,³ zůstává také klášter ve stínu nápadnějšího (a turisticky lákavějšího) zámku.

Tato práce se zaměřuje na období, kdy posledního Rožmberka na Bechyni vystřídali Šternberkové a navázali na dřívější podporu zdejšího kláštera svými předky (kteří vlastnili panství na přelomu 15. a 16. století), přečkali období třicetileté války a horlivě podporovali zdejší kult tří zázračných obrazů.

Jaká byla Bechyně v jejích dobách? Časy „šťastného města“ se stavovským povstáním roku 1619 skončily. Vyplenění města vojáky ale dalo vzniknout příběhu o záchraně zdejších kultovních soch. Bechyně se stala „městem zázraků“. Vedle prvních z nich – zázračné záchrany soch před obrazoboreckým řáděním vojáků – začala postupem času přibývat zázračná vyslyšení prosících, jak místních, tak i poutníků. Více než „městem poutníků“ byla ale Bechyně „městem Šternberků a františkánů“, kteří se o formování zdejšího poutního místa zasloužili. Přijdete-li ke vstupním dveřím kláštera, uvidíte na nich namalovanou šternberskou hvězdu a pod ní písmena FRA, připomínající bratry (fratres) řádu sv. Františka. Tyto dva symboly společně dobu barokní Bechyně krásně vystihují.

Jako pevná nit se celou prací proplétá historické dílo františkána Jindřicha Labe, které jsem zvolila jako hlavní pramen pro poznání barokní atmosféry města. Labeho *Historie o třech svatých obrazech...* je však porovnávána s dalšími zdroji, místy opravována a doplňována.

¹ V této práci mají mikrohistorický přesah podkapitoly o vpádu stavovských vojáků a o zásluhách měšťanů na záchraně zdejších milostných soch.

² Jako „urbs felix“ nazvali Bechyni autoři výstavy a katalogu: Aleš STEJSKAL – Ladislav POUZAR, *Renesanční Bechyně. Urbs felix. Katalog výstavy*, Bechyně 1997.

³ Bohuslav KÜMPPEL-STÁNKOVSKÝ, *Staročeské madony*, Šumperk 1947, s. 42.

2. Prameny a literatura, metodologie

2.1. Literatura a prameny k dějinám Bechyně a bechyňského panství

O městě Bechyni, přestože má velice zajímavou historii propojenou s mnoha velkými osobnostmi, nebyla bohužel dosud napsána souhrnná odborná monografie. Úkolu popsat stručné dějiny města (a to faktograficky správně) se zatím nejlépe zhostil Rudolf Krajíc v knize *Bechyně, historické město nad Lužnicí*.⁴ Rudolf Krajíc se podílel na archeologickém výzkumu v Bechyni roku 1997 v místech areálu františkánského kláštera.⁵

Velmi hodnotným zdrojem informací jsou dějiny a popis hradu Bechyně (a také města na předhradí) od Augusta Sedláčka v sedmém díle knihy *Hrady, zámky a tvrze Království českého* věnovaném Písecku.⁶ August Sedláček ke své práci využil hlavně prameny paarovského zámekského archivu, který v letech 1901–1911 pořádal.⁷ Také využíval prameny františkánské provenience, zejména níže popsanou *Historii o třech svatých obrazech...* od Jindřicha Labe.⁸

Sedláčkovým současníkem a přítelem byl bechyňský učitel, později ředitel obecné a měšťanské školy, Arnošt Chleborád. Protože „okres náš neměl dosud žádné monografie“,⁹ jak autor sám píše, pustil se s vlasteneckým zápalem do díla sám. Jeho první historickou publikací se staly stručné letopisné záznamy *Ze starých pamětí Bechyně*,¹⁰ které byly výňatkem z příprav k již rozpracovanému *Popisu okresu bechyňského*. Na rozdíl od Sedláčkovy studie zaměřené hlavně na místní zámek a genealogii jeho majitelů je Chleborádův proslulý *Popis okresu bechyňského* dílo historicko-vlastivědného rázu, týkající se nejen města Bechyně, ale též okolních vsí a pamětihodností. Jedná se o informace často hospodářského charakteru sebrané s velikou pílí, avšak bez kritické analýzy.

⁴ Rudolf KRAJÍC a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000. Kromě článků o archeologických nálezech ve městě autor vydal také turistického průvodce s bohatou fotografickou přílohou: Tentýž, *Bechyně*, Praha 1987. (Nejnovější upravené vydání Tentýž, *Bechyně, historické město*, Praha 2011.)

⁵ Rudolf Krajíc vedl také archeologický průzkum bechyňského náměstí v roce 2011.

<https://www.supsbechyne.cz/skola/mesto-bechyne/nove-archeologicke-objevy-v-bechyni.html> (19. 4. 2021, 15:00)

⁶ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého VII*, Praha 1996.

⁷ Arnošt CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského. Na oslavu 10let. výročí trvání Československé republiky a na paměť 80letého zrušení roboty*, Bechyně 1928, s. 494.

⁸ Jindřich LABE, *Historie o třech svatých obrazech, totiž ukřižovaného Pána Ježíše a dvojnásobného Panny Marie Matky Bolestné, kteří v chrámu Páně bechyňském ctihodných Páterův františkánův k pobožnosti veřejně jsou vystavený*, Praha 1746.

⁹ A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 494.

¹⁰ Arnošt CHLEBORÁD, *Ze starých pamětí Bechyně*, Bechyně 1927.

Popis okresu bechyňského má velkou hodnotu pro regionální historiky, je využíván pro výzkum dějin obcí v kraji, ale informace v něm uvedené je třeba ověřovat. Bohužel autor cituje své zdroje jen sporadicky. Přestože toto dílo není úplně systematické a informace (někdy i chybné či z roviny pověstí) na sebe občas navazují poněkud chaoticky, je velmi cenné pro získání celkového přehledu. Vzorem Arnošta Chleboráda pro sepsání této knihy a zdrojem informací mohla být starší rukopisná *Kronika města Bechyně* z pera učitele Josefa Šatry.¹¹

Stručně, ale přehledně se Bechyni věnuje Karel Kuča v jedné kapitole encyklopedie *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*,¹² dále o městě vyšly už jen turistické průvodce.¹³ Brožurka *Sakrální památky Bechyně a blízkého okolí*¹⁴ nabízí přehled a popis všech bechyňských svatých míst, je ale zaměřena hlavně na drobné památky, jako jsou kapličky, boží muka, kříže, sochy a svaté obrázky. Katalog z části výstavy o dějinách města nazvaný *Renesanční Bechyně. Urbs felix*¹⁵ provede čtenáře odlehčenou formou zámekem, městem i panstvím za Petra Voka z Rožmberka, na závěr je však k publikaci přiložena cenná příloha týkající se nevydaných pramenů a jejich uložení v archivech. Z populárně-naučné literatury můžeme připomenout *Tajnosti kraje bechyňského* od záhadologa Otomara Dvořáka¹⁶ čerpajícího hodně ze Šatrovy kroniky nebo čtivě napsané kapitoly z regionálních dějin od Františka Mikoláška. V jeho *Bernartické čítance* (s podtitulem *O lidech, cestách a návratech*)¹⁷ se jedna kapitola (*Poušť v borovém háji*) týká přímo poustevny za městem, o které se v této práci také píše.

V odborné literatuře o této poustevně a také o hřbitovní kapli sv. Michaela pojednává monografie *Svatyně za hradbami měst*.¹⁸ Četné odkazy k barokní Bechyni a jejím pánům jsou ve *Století andělů a ďáblů* Zdeňka Kalisty.¹⁹ Autor se opírá více o vlastní výzkum a práci s prameny než o sekundární literaturu, a přináší tak cenné informace v kontextu jihočeského baroka i v souvislostech třicetileté války. Nabízí tím jiný pohled než většina spisovatelů zaměřená úzce jen na toto město.

¹¹ SOA Tábor, archiv města Bechyně, Josef ŠATRA, *Kronika města Bechyně I a II*, 1912 a 1922.

¹² Karel KUČA, *Bechyně*, in: Tentýž, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 62–67.

¹³ Kromě již citovaného Krajíčova průvodce z roku 1987 existují ještě: Jaromír VLNA, *Bechyně*, Praha 1970 a Josef BĚLOHLAV, *Bechyně*, Praha 1911. (Zde krásné staré fotografie, avšak faktografické chyby.)

¹⁴ Anna PLACHTOVÁ – Jana JANÁČKOVÁ, *Sakrální památky Bechyně a blízkého okolí*, Bechyně 2009.

¹⁵ Aleš STEJSKAL – Ladislav POUZAR, *Renesanční Bechyně. Urbs felix. Katalog výstavy*, Bechyně 1997.

¹⁶ Otomar DVOŘÁK, *Tajnosti kraje bechyňského*, Praha 2018.

¹⁷ František MIKOLÁŠEK, *O lidech, cestách a návratech. Bernartická čítanka*, Bernartice 2005.

¹⁸ Martin GAŽI – Jarmila HANSOVÁ, *Svatyně za hradbami měst. Křížová hora u Českého Krumlova v jihočeských a středoevropských souvislostech*, České Budějovice 2012.

¹⁹ Zdeněk KALISTA, *Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok*, Jinočany 1994.

Pro studium barokní Bechyně je důležitý též pohled barokních historiků. Zmínky o tomto městě, o bojích o něj v prvních letech třicetileté války a o zázracích v klášteře najdeme v díle *Poselkyně starých příběhův českých* křižovníka Jana Františka Beckovského.²⁰ Beckovský v některých částech čerpal z historické práce františkána Jindřicha Labe a také z díla jezuita Albrechta Chanovského, v jehož *Vestigiū Boemiae Piae*²¹ najdeme zvláštní (a pro dnešního čtenáře poněkud ponuré) vyprávění v duchu barokního ideálu o tzv. dobré smrti malého Václava ze Šternberka.

Z pramenů hromadné povahy máme přímo pro Bechyni soustavně zaznamenané zповědні seznamy z let 1671–1725,²² ze starší doby pochází pouze seznam pro rok 1630 a zpráva o náboženské situaci v Bechyni podepsaná děkanem a hejtmanem roku 1659.²³ Soupis poddaných podle víry z roku 1651 se pro Bechyni nedochoval.

2.2. Literatura a prameny k rodu Šternberků

O majitelích bechyňského panství z rodu Šternberků také nemáme k dispozici mnoho literatury. O celém rodu a všech jeho větvích od středověku po současnost existuje populárně-naučná kniha *Šternberkové, panský rod v Čechách a na Moravě*.²⁴ Tato práce je dobrá pro základní orientaci v rozvětveném rodě, ale jako zdroj informací pro studii zaměřenou úzce na jedno období nevhodná. Nejedná se o odbornou historickou práci a kniha neobsahuje poznámkový aparát. V genealogii Šternberků vlastnících Bechyni se autor Pavel Juřík v detailech rozchází s podrobnější prací Sedláčkovou,²⁵ která byla pro tuto bakalářskou práci svým obsahem, množstvím informací a jejich správností hodnotnější. Pavel Juřík v literatuře na konci své knihy uvádí stručnou genealogickou studii Františka Palackého *Dějiny rodu Sternbergů*,²⁶ kde jsou též zmínky o držitelích Bechyně.

²⁰ Antonín REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. Díl II (od r. 1526–1715), svazek II (L. 1608–1624)*, Praha 1879.

²¹ Albrecht CHANOVSKÝ Z DLOUHÉ VSI, *Reverendi patris Alberti Chanovsky e Societate Iesu Vestigium Boemiae Piae seu res quaedam memoratu dignae, quae in Bohemia, praesertim in districtu Prachensi et Pilsnensi, vel ab hominibus sunt pie erga Deum gestae, vel a Deo hominibus singulari favore, aut etiam in poenam acciderunt. Notis illustratae [et] auctae a P. Ioanne Tanner eiusdem societatis sacerdote*, Vetero Pragae 1659.

²² Josef Vítězslav ŠIMÁK (ed.), *Zpovědні seznamy Arcidiecése pražské z r. 1671–1752. Díl II, svazek I, Bechyňsko*, Praha 1928.

²³ Eliška ČÁŇOVÁ, *Prameny pro hospodářské a sociální dějiny. Nejstarší zpovědні seznamy 1570–1666. Svazek I*, Praha 1973.

²⁴ Pavel JUŘÍK, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

²⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého VII*, Praha 1996.

²⁶ František PALACKÝ – Zdeněk STERNBERG, *Dějiny rodu Sternbergů*, Moravský Beroun 2001.

Z doby mládí Jana Norberta ze Šternberka a jeho bratrů se dochoval itinerář jejich kavalírské cesty po Nizozemí (kam se mladí šlechtici vydali studovat na univerzitu v Lovani) a poté po Anglii, Francii a Itálii. Jedná se o jeden latinský zápis a dále o tři české části itineráře popisující různé úseky cesty v letech 1662–1663. K těmto cestopisům patří ještě o rok pozdější český itinerář výjezdu Karla Ignáce, nejmladšího z bratrů, z Bechyně do francouzského Lyonu roku 1664.²⁷ Žádný z cestopisů nebyl dosud vydán celý, ale úryvek pod názvem *Na Západě* zařadil Zdeněk Kalista do sbírky literárních úryvků *České baroko*²⁸ a doplnil ho podrobným komentářem. Později vyšel úryvek ze stejné části cestopisu jako *Bratři ze Šternberka výjezd šťastný do Nizozemí a Anglie 1663* spolu s ukázkou z itineráře cesty Karla Ignáce, pojmenovanou podle Karlova společníka *L. P. 1664 Pana Petra z Říčan výjezd do města Lyonu*, v edici *Česká touha cestovatelská*.²⁹

Nepostradatelnou četbou pro studium raně novověkých šlechticů je Mařův *Svět české aristokracie 1500–1700*.³⁰ Monografie časově pokrývá většinu období, na které se zaměřuje tato práce, doba Marie Terezie ze Šternberka a příchod Paarů na Bechyni však již spadá do 18. století. O dějinách paarovského rodu a získání (roku 1993 též znovuzískání v restituci) bechyňského panství píše Milan M. Buben v článku pro revue *Střední Evropa*.³¹

Paarovský rodinný archiv z bechyňského zámku (který, jak je výše zmíněno, pořádal August Sedláček; po něm však již v třídění nebylo soustavně pokračováno) je dnes uložen v jindřichohradeckém oddělení Státního oblastního archivu Třeboň. Fond je přístupný pouze částečně. Jeho přístupná část, ke které existuje inventář, obsahuje materiály týkající se rodu Paarů, v nezpracovaných složkách fondu jsou písemnosti zděděné po manželkách paarovských hrabat – Františce Polyxeně ze Švamberka a Marii Terezii ze Šternberka. Korespondence bechyňských Šternberků ze 17. století zahrnuje také dopisy jezuitů a – což je pro tuto práci velice zajímavé – františkánů.³² Bývalo by bylo dobré korespondenci mezi Šternberky a františkány (i přes horší dostupnost) projít a zahrnout ji do této bakalářské práce jako trochu jiný pramen než materiály čistě františkánské provenience. Bohužel byly studovny třeboňského archivu do 10. května 2021 uzavřeny z důvodu epidemie. Ve stejném

²⁷ Zdeněk KALISTA, *České baroko*, Praha 1941, s. 289.

²⁸ Z. KALISTA, *České baroko*, Praha 1941.

²⁹ Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ – Václav BAHNÍK, *Česká touha cestovatelská, cestopisy, deníky, a listy ze 17. století*, Praha 1989.

³⁰ Petr MAŘA, *Svět české aristokracie 1500–1700*, Praha 2004.

³¹ Milan M. BUBEN, *Paarové*, in: *Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku* 11, č. 51, Praha 1995, s. 65–72.

³² Josef HANESCH – Květa HAUBERTOVIÁ – Adolf KALNÝ – František NAVRÁTIL – Ivo PLECHÁČEK – Karel TŘÍSKA – Jiří ZÁLOHA – Ladislav ZEMAN, *Státní archiv v Třeboni. Průvodce po archivních fondech*, svazek 4, Praha 1959, s. 156–157.

archivu (SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec) je též uložen fond Velkostatek Bechyně, rovněž zatím bohužel nezpracovaný a nepřístupný.

2.3. Literatura a prameny k řádu františkánů, bechyňskému klášteru a k jeho třem zázračným sochám

O františkánském řádu v českých zemích raného novověku, řádové struktuře a také o jeho dějinách v kontextu vývoje a štěpení menších bratří vyšla práce Martina Elbela *Bohemia Franciscana*.³³ Dílem stejného autora je též *Město a klášter*,³⁴ popisující vztahy mezi františkánskými bratry a městem, ve kterém se jejich konvent nachází, ale také vazby bratrů na venkovské okolí města. (Autor ukazuje tyto vztahy a vzájemné fungování na příkladu raně novověké Olomouce.)

V odborné literatuře zpracoval příběh bechyňského františkánského kláštera a jeho tři kultovních soch stručně, avšak velice přehledně a s odkazy na mnohou literaturu Jiří Černý v jedné kapitole přehledové práce *Poutní místa českobudějovické diecéze*.³⁵

Jinak bylo přímo o klášteře nejvíce napsáno v rámci katolické četby určené pro poutníky. Jedná se o literaturu tendenčně zabarvenou, která se opírá o katolické prameny a vyzdvihuje zejména tzv. bechyňský zázrak. Nejlépe v tomto žánru téma zpracovává katolický kněz Julius Košnár v medailonku *Poutnické místo Bechyně u Tábora* v knize *Poutnická místa a památné svatyně Čech*,³⁶ kde stručně popisuje dějiny kláštera s důrazem na zázračné jevy a odkazuje se i na své zdroje (Labe, Chanovského, Beckovského). Nápadně podobnou strukturu i obsah textu jako v Košnárově medailonku najdeme v kapitolce věnované bechyňské mariánské soše i františkánskému klášteru ve *Staročeských Madonách* Bohuslava Kumpela-Staňkovského.³⁷ O něco méně uvěřitelně působí *Poutní místo Bechyně u Tábora*³⁸ františkánského historika a spisovatele Klemense Minaříka, kvardiána v Uherském Hradišti. Minařík též pracoval s kronikou Jindřicha Labe a také přímo s archivními prameny konventu (kde jsou patrné jeho doplňující poznámky a barevně

³³ Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc 2011.

³⁴ Martin ELBEL, *Město a klášter. Františkánský konvent v raně novověké Olomouci*, Praha 2017.

³⁵ Jiří ČERNÝ, *Poutní místa českobudějovické diecéze. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, Pelhřimov 2013.

³⁶ Julius KOŠNÁR, *Poutnická místa a památné svatyně Čech*, Praha 1903.

³⁷ Bohuslav KÜMPEL-STAŇKOVSKÝ, *Staročeské madony*, Šumperk 1947.

³⁸ Klemens MINAŘÍK, *Poutní místo Bechyně u Tábora*, Přerov 1938.

podtrhané realie),³⁹ přesto se některé pasáže Minaříkova textu zdají poněkud upravené dle jeho vlastní fantazie.

Františkánské prameny dříve uložené v archivu bechyňského konventu se po jeho zrušení roku 1950 dostaly do Státního oblastního archivu v Třeboni, dnes se nacházejí v 1. oddělení Národního archivu.⁴⁰ Součástí inventáře fondu⁴¹ je stručný popis řádu františkánů a dějin kláštera do 20. století, jakož i popsání osudů bechyňských archiválií.

Fond č. 38 *Františkáni Bechyně* mimo jiné (tj. mimo převládající archiválie hospodářského rázu) obsahuje dvě pamětní knihy s téměř identickými názvy *Archivum conventus Bechinensis* a *Archivum conventus Bechynensis*. První z nich,⁴² založená roku 1678, obsahuje hlavně popis dějin kláštera od Bernarda Sanniga, zvláštní kapitola (*Sequuntur miracula sancta tempore rebellionis 1619*) je věnována zázrakům přihodivším se v době vpádu stavovských vojáků, porůznu jsou do knihy vepsána zázračná uzdravení, v kapitole *Consignatio sepulturarum* najdeme údaje o pohřbech členů šternberské rodiny a dalších dobrodinců v klášteře. Jména pochovaných řádových bratří jsou v samostatném oddíle *Nomina patrum et fratrum...* Další kapitoly obsahují různé pamětní záznamy týkající se konventu (jako zmínky o translacích soch nebo vybudování a zvětšení boční kaple) i poznamenání význačných událostí obecného charakteru. Pro tuto práci je velmi zajímavá kapitola kroniky o dobrodincích, ve které je kromě několika krátkých záznamů o almužnách, donacích a testamentech také přepsáno znění fundace Jana Norberta ze Šternberka z roku 1678.⁴³ Pamětní kniha zaznamenává též události týkající se řádové organizace, konání provinciálních kapitul, ale také záležitosti hospodářského rázu (např. česky psaný účet řemeslníkům za opravu oken v ambitu roku 1679). Poslední kapitoly jsou inventárního charakteru a obsahují soupisy předmětů v klášteře.

Na této starší pamětní knize je krásně vidět vývoj řádové historiografie. Počítá se do druhé generace kronik, kdy se podle nařízení provinciála Bernarda Sanniga měla vést pamětní kniha s danou strukturou v každém konventu. Po Sannigovi se však již tak pečlivě ve vedení

³⁹ Minaříkovy vpisky nacházíme v pamětních knihách č. 7 a č. 8 ve fondu NA č. 38, *Františkáni – provincialát a konvent. Františkáni Bechyně*. Na zadních deskách knihy č. 7 čteme „Vidi die 9. XII. 1922. P. Clem. Minařík.“

⁴⁰ Fond č. 38, *Františkáni – provincialát a konvent. Františkáni Bechyně*.

⁴¹ Eva BARBOROVÁ, *Inventář Řád františkánů v Bechyni*, Třeboň 1965.

⁴² ŘF 48, kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*.

⁴³ Originál na pergameni v modré atlasové vazbě s pečeti přitištěnými na modrožluté šňůrce je uložen v NA: ŘF 50 – listiny, inv. č. 289. Já jsem nahlížela pouze do opisů, kromě konventních knih též existuje samostatný opis: ŘF 48, kniha č. 15., *Fundace Jana Norberta ze Šternberka*. Také zaneseno do ŘF 48, kniha č. 14., *Kniha fundací*, 1829.

kronik nepokračovalo, a tak do bechyňské pamětní knihy byly dále připisovány spíše jen kratší anonymní záznamy analytického rázu.⁴⁴

Dějiny konventu, popsané zázraky i informace o donátorech jsou zde téměř totožné jako v tištěné knize Jindřicha Labe, ze které je v této práci často citováno. Labe svou *Historii o třech svatých obrazech...*⁴⁵ psal v 80. letech 17. století a zřejmě pracoval buď přímo s touto pamětní knihou, nebo s materiály, ze kterých byla kniha sepsána. Sám své zdroje cituje jen jako „Archivum monasterii bechinensi“. Na rozdíl od konventní knihy, jejímž úkolem bylo hlavně uchování řádové paměti, je u Jindřicha Labe patrná snaha proslavit bechyňský mariánský kult a vyzdvihnout katolickou tradici.

Osobnosti Jindřicha Labe jako jednoho z turnovských františkánů se dotýká Robert R. Novotný,⁴⁶ také je mu jako řádovému historikovi věnováno heslo v biografickém slovníku *Historiam scribere*.⁴⁷

Druhá pamětní kniha bechyňského konventu⁴⁸ je o několik let mladší, jedná se již o třetí generaci kronik. Přestože má přehledněji členěné kapitoly, z velké části obsahuje pouze (často přímo doslovné) opisy záznamů z výše popsané konventní kroniky z roku 1678. Navíc jsou zde jen okrsky vyhrazené pro žebrotu popsané česky a česko-latinsky. Tato mladší pamětní kronika však byla vedena až do 20. století a mohla by být dobře využita jako pramen pro výzkum řeholních institucí v moderní době.

Další prameny v Národním archivu k bechyňskému konventu se nacházejí ve fondu č. 50 s názvem *Řád františkánů – provincialát a konventy*.⁴⁹ Fond obsahuje spíše materiály pro poznání chodu konventu v 19. a 20. století (jako jsou jeho personální stav, hospodářské a finanční záležitosti, opravy kostela a kláštera, inventáře, pokladní kniha terciářské obce či prameny týkající se duchovní správy). Pro výzkum raně novověkých dějin konventu přináší (kromě údajů zapsaných také do pamětních knih – jako almužny, nadace, odkazy a samostatné Sannigovy dějiny bechyňského konventu) cenné listiny. Jednou z nich je nadace Zdeslava ze Šternberka z roku 1490,⁵⁰ kterou později obnovil a potvrdil roku 1678 hrabě

⁴⁴ Kateřina VALENTOVÁ – Jarmila KAŠPÁRKOVÁ, *Historiam scribere. Řádová historiografie raného novověku II. Biografický slovník*, Praha a Olomouc 2018, s. 44–46.

⁴⁵ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746.

⁴⁶ Robert R. NOVOTNÝ, *Turnovští františkáni a (re)katolizace regionu v 17. století*, in: Petr R. BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Ctirad V. POSPÍŠIL, *Františkánství v kontaktech s jiným a cizím*, Praha 2009.

⁴⁷ Heslo *Labe, Henricus, OFM*, in: Kateřina VALENTOVÁ – Jarmila KAŠPÁRKOVÁ, *Historiam scribere. Řádová historiografie raného novověku II. Biografický slovník*, Praha a Olomouc 2018, s. 327–428.

⁴⁸ ŘF 48, kniha č. 8, *Archivum conventus Bechynensis*, 1685.

⁴⁹ Fond č. 50, *Řád františkánů – provincialát a konventy*.

⁵⁰ ŘF 50, inv. č. 76.

Jan Norbert.⁵¹ Také ve fondu najdeme papežská breve Innocence XI.,⁵² Innocence XII.⁵³ a Klimenta XII.,⁵⁴ která se týkají plnomocných odpustků.

Nejzajímavější součástí tohoto fondu (ŘF 50) pro poznání zrodu barokního kultu bechyňské trojice obrazů jsou *Svědectvé výpovědi o zázracích r. 1644 a 1673*.⁵⁵ Jedná se o pozdější vyličení zázraků za stavovského vpádu. K pozdějšímu období se váží *Spory kláštera s děkanem Cimbrichem*⁵⁶ ve třicátých a čtyřicátých letech 18. století. Ve složce *Almužny* najdeme mezi prameny z 19. a 20. století vložený deputát Františka Karla Matyáše z roku 1641.⁵⁷

V Archivu pražského biskupství jsou k bechyňskému konventu pouze dva listy – dopis kvardiána Františka Storze soběslavskému faráři z roku 1625 a krátký zápis týkající se zádušní mše za faráře jaroslavského z roku 1662.⁵⁸

Třem bechyňským kultovním sochám (hlavně plastice Ukřižovaného) se z uměnovědného hlediska věnuje anglicky psaný článek Pavla Kaliny v časopise *Umění*.⁵⁹ O účtě k milostným obrazům obecně píše v monografii *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století* Jan Royt,⁶⁰ který do ní mezi mnohé příklady zařadil také bechyňské mariánské obrazy. Kromě několika stručných zmínek o bechyňském konventu se v podkapitole o korunovacích věnuje podrobně slavnostnímu přenesení soch roku 1673. (K oficiálním Římem potvrzeným korunovacím českých Madon existuje práce Tomáše Malého.)⁶¹

Hodnotným pramenem k poznání barokní zbožnosti, konkrétně zázračných vyslyšení, je bechyňský *mirakelbuch* (kniha zázraků) uložený dnes ve Zlaté Koruně v oddělení starých tisků a rukopisů Jihočeské vědecké knihovny.⁶² Zázračným vyslyšením je věnována rigorózní práce Zdeňky Prokopové „*Virgo potens*“,⁶³ kde autorka porovnává jihočeská vyslyšení

⁵¹ ŘF 50, inv. č. 289.

⁵² ŘF 50, inv. č. 314.

⁵³ ŘF 50, inv. č. 334.

⁵⁴ ŘF 50, inv. č. 364 a č. 365.

⁵⁵ ŘF 50, inv. č. 2599 *Svědectvé výpovědi o zázracích r. 1644 a 1673*, in: karton č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni.

⁵⁶ ŘF 50, inv. č. 2560 *Záležitosti děkanství, spory kláštera s děkanem Cimbrichem*, in: Tamtéž.

⁵⁷ ŘF 50, inv. č. 2604 *Almužny*, in: Tamtéž.

⁵⁸ APA I – historica, inv. č. 3481 *Františkánský klášter v Bechyni*, in: karton č. 2100 II. část, Františkáni mimo Prahu.

⁵⁹ Pavel KALINA, *The Bechyně Crucifix and its Place in the Development of Central European Art at the Beginning of the 16th Century*, in: *Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky* 44, č. 3–4, 1996, s. 245–260.

⁶⁰ Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999.

⁶¹ Tomáš MALÝ, *Obrazy a rituál. Římské korunovace divotvorných Madon a koncept barokní kultury*, Brno 2019.

⁶² *Mariale Bechinense*, sign.: 1 Be 6.

⁶³ Zdeňka PROKOPOVÁ, „*Virgo potens*“. *Zázraky a zázračná vyslyšení na mariánských poutních místech v jižních Čechách 17. a 18. století*, České Budějovice 2003.

z Kájova, Bechyně (o jejíž knize zázraků píše, že byla z celého souboru badatelsky nejzajímavější), Dobré Vody, Chlumu u Třeboně a Nových Hradů. Zdeňka Prokopová ke své práci přiložila a poznámkami opatřila též edici 20 vybraných zázračných vyslyšení z bechyňské knihy zázraků. Užitečnou příručkou pro historiky a antropology, kteří se zabývají problematikou nemocí (nejen zázračně vyléčených), je slovník Boleslava Lutonského a Jaroslava Černého.⁶⁴

Zajímavým příspěvkem k poutnické kultuře je komentářem doplněná obrazová sbírka Štěpánky Běhalové *Obrázky z pouti*.⁶⁵ Autorka v ní představuje devoční grafiku (hlavně svaté obrázky) z fondu Muzea Jindřichohradecka v kontextu barokní zbožnosti. Popisuje poutní místa, ze kterých obrázky pocházejí, tiskárny, kde byly vyrobeny, a také nastiňuje vztahy mezi poutními místy (např. výměnu poutníků mezi Bechyní a Jindřichovým Hradcem). Kramářské tisky s bechyňským motivem jsou k dispozici v digitální knihovně Špalíček.⁶⁶

Obecně se fenoménu poutnictví věnuje Kalistova *Česká barokní pout*⁶⁷ a české barokní zbožnosti jako takové monografie *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích* Jiřího Mikulce.⁶⁸

2.3.1. Františkán Jindřich Labe a jeho *Historie o třech svatých obrazech*...

Jako hlavní pramen pro poznání barokní atmosféry Bechyně, honosných slavností a františkánské úcty ke šternberským dobrodincům konventu jsem zvolila dílo řádového kazatele Jindřicha Labe⁶⁹ s názvem (v celém znění) *Historie o třech svatých obrazech, totiž*

⁶⁴ Boleslav LUTONSKÝ – Jaroslav ČERNÝ, *Latinsko-německo-český slovník nemocí, úrazů a příčin smrti a výrazů s nimi souvisejících (nejen) pro genealogy*, Praha 1995.

⁶⁵ Štěpánka BĚHALOVÁ, *Obrázky z pouti. Svaté obrázky ze sbírek Muzea Jindřichohradecka*, Jindřichův Hradec 2012.

⁶⁶ Špalíček. Digitální knihovna kramářských tisků. <http://www.spalicek.net> (25. 4. 2021, 20:30)

⁶⁷ Zdeněk KALISTA, *Česká barokní pout. K religiozitě českého lidu v době barokní*, Žďár nad Sázavou 2001.

⁶⁸ Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.

⁶⁹ Jméno se objevuje ve více tvarových variantách, najdeme též Jindřich Jan Labe nebo Jindřich Jan Lábe. Jméno Jan bylo křestní, druhé Jindřich (Henricus) přijal jako jméno řádové. V této práci budu používat tvar Jindřich Labe, jak je uvedeno na titulní straně *Historie o třech svatých obrazech*... vydané roku 1746, podle níž je jméno nejčastěji citováno. Jedná se ale o překlad z latiny, je dobře možné, že Labe je latinizovaná podoba původního Lábe. Tvar příjmení zapsaný do matriky (bylo-li narození vůbec zapsáno) neznáme, turnovské matriční záznamy zničil požár a nejstarší dochovaná matrika je až z roku 1708 s několika zpětně doplněnými údaji od roku 1655. Tvar příjmení rodiny v *Soupise poddaných podle víry* je také krátký – Labe. (Alena PAZDEROVÁ, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Boleslavsko I*, Praha 2017, s. 630.) Jméno lze skloňovat dvojím způsobem, buď podle vzoru soudce (2. p. Labe, Labova kniha), nebo nověji podle zájmenného skloňování (2. p. Labeho, Labeho kniha). V této práci jsem zvolila druhý způsob, ze kterého je lépe patrná základní podoba jména. (Stejně je příjmení skloňováno v: Heslo *Labe, Henricus, OFM*, in: K. VALENTOVÁ – J. KAŠPÁRKOVÁ, *Historiam scribere II*, Praha a Olomouc 2018, s. 327–428.)

ukřižovaného Pána Ježíše a dvojnásobného Panny Marie Matky Bolestné, kteří v chrámu Páně bechyňském ctihodných Páterův františkánův k pobožnosti veřejně jsou vystavený.

Jak název napovídá, Jindřich Labe se soustředil hlavně na příběh tří dřevěných soch, zázračně přečkavších ohrožení za českého povstání v prvních letech třicetileté války, a na zbožnou úctu jim projevovanou místními i poutníky. Další částí Labeho *Historie o třích svatých obrazech...* jsou zázračná vyslyšení nemocných i lidí v těžkých životních situacích, která potvrzovala divotvornou moc soch a podporovala mariánský kult a větší slávu Bechyně jako poutního místa. Mnoho se dozvídáme též o mecenáších kláštera. Sice je těmto šlechtickým i měšťanským dobrodincům (vedle dedikace Janu Josefovi ze Šternberka) na první pohled věnována jen jedna kapitola, ale zásluhy bechyňských Šternberků na znovuvybudování konventu, jejich obdarovávání a finanční podpora konventu jsou připomínány v celém díle, prostoupeném vděčností k nim.

I nepříliš pozornému čtenáři Labeho *Historie o třích svatých obrazech...* nastíní atmosféru duchovního prostředí 80. let 17. století a zejména hlubokou zášť autora k nekatolickému živlu. Čtenář pozornější si všimne též náznaků stále trvajících (ale už jen v mírné formě) rekatolizace a radosti bratří z jejích úspěchů, jako například z velké účasti u svaté zpovědi.

V neposlední řadě se dá Labeho dílo vnímat v kontextu barokní historiografie, plné obvyklých topoi (jako například trest Boží za rouhání, polepšení hříšníka či častý motiv zrady při četných obléháních Bechyně) a pro dnešního člověka poněkud pohádkových nadpřirozených událostí. V díle jsou naznačeny přátelské vztahy s jinými historiky a vzájemná výměna informací. Blízkost panovala mezi Labem a Bohuslavem Balbínem.⁷⁰ Přestože se v této kronice mísí reálná fakta s motivy zázračnými, pracuje autor s jednoduchým poznámkovým aparátem, kde cituje jiná historická díla, která občas i sám kriticky posuzuje.

Jindřich (původně Jan) Labe vstoupil do františkánského řádu jako dvacetiletý mladík v Turnově, kde se roku 1648 narodil do měšťanské rodiny nekatolického vyznání. Přestože byli podle *Soupisu poddaných*⁷¹ jeho rodiče i babička zarytí nekatolíci bez naděje na obrácení, později zřejmě ke katolictví konvertovala celá rodina Jeremiáše Labe, jednoho z turnovských konšelů, nejen jeho syn Jan.⁷² Rok po vstupu do řádu (tj. 1669) složil řeholní sliby, později se

⁷⁰ K. VALENTOVÁ – J. KAŠPÁRKOVÁ, *Historiam scribere II*, Praha a Olomouc 2018, s. 427.

⁷¹ A. PAZDEROVÁ, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Bolešlavsko I*, Praha 2017, s. 630.

⁷² Možnost, že by vstup syna do řádu mohl být dokladem pravověrnosti rodiny, nabízí ve své studii R. R. NOVOTNÝ. Autor uvádí mladší datum Labeho narození – kolem roku 1650. R. R. NOVOTNÝ, *Turnovští františkáni*

stal kazatelem v Turnově a roku 1679 působil jako kazatel v Bechyni.⁷³ Bylo to však již po smrti nejvýraznějšího pána barokní Bechyně, Jana Norberta ze Šternberka. Přesto se s tímto šlechticem Jindřich Labe stihl setkat dříve, když roku 1670 „z poslušenství duchovní vrchnosti“ navštívil Bechyni poprvé.⁷⁴

Roku 1697 byl Jindřich Labe zvolen kvardiánem jindřichohradeckého konventu, v dalších letech zastával funkci kvardiána ještě ve Voticích, Turnově a v Praze v konventu Panny Marie Sněžné. Byl též superiorem v Hořovicích a tři roky před svou smrtí se jako dvaadvacetiletý muž stal definitivně české provincie.⁷⁵

Kromě příprav kázání a dvou příruček pro potřeby bratří, které jsou mu připisovány, je autorem historických děl o poutních místech Bechyni (*Trias sacra...*⁷⁶ z roku 1685) a Hájku u Prahy (*Malus inter ligna sylvarum...*⁷⁷ z roku 1689). Obě práce psal původně latinsky, ale jako příznivec českého jazyka obě ještě přeložil do češtiny. Jeho českému dílu *Hájek svatý*⁷⁸ se věnuje bakalářská práce Ondřeje Sobotky,⁷⁹ která ho využívá jako pramen pro poznání hájeckých zázračných vyslyšení a projevů lidové zbožnosti.

Labeho latinská verze o bechyňských zázračných sochách *Trias sacra...* je (stejně jako *Malus inter ligna sylvarum...*) rozdělena do dvou knih. První, která má sloužit jako příprava a historický úvod ke knize druhé, se týká dějin Bechyně, místního kláštera, původu a popisu zázračných soch a vpádu stavovských vojáků do klášterního kostela. Druhá kniha se věnuje kultu tří zázračných obrazů, zázrakům během obrazoboreckého řádění vojáků a dalším zázrakům – vyslyšením. Příběhy vyslyšených, které Labe popisuje, čerpal zejména z votivních tabulek zavěšených v chrámu a z materiálů archivu bechyňského kláštera. V původní (latinské) Labeho verzi najdeme zázračná vyslyšení od 20. let 17. století do roku 1683, kdy už své dílo začínal psát.

a (re)katolizace regionu v 17. století, in: Petr R. BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Ctirad V. POSPÍŠIL, Františkánství v kontaktech s jiným a cizím, Praha 2009.

⁷³ K. VALENTOVÁ – J. KAŠPÁRKOVÁ, *Historiam scribere II*, Praha a Olomouc 2018, s. 427.

Pamětní kniha uvádí Labeho jako bechyňského kazatele již v září 1678. „...Praedicatura P[at]ris Henrici Labe. 26. Septembris 1678.“ ŘF 48, kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol. 163a.

⁷⁴ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, fol. 5a.

⁷⁵ K. VALENTOVÁ – J. KAŠPÁRKOVÁ, *Historiam scribere II*, Praha a Olomouc 2018, s. 427.

⁷⁶ Jindřich LABE, *Trias sacra seu historica narratio de tribus devotissimis imaginibus scilicet Iesu Crucifixi et geminae Dolorosissimae Matris eius, quae in ecclesia bechinensi fratrum minorum reformatorum Regni Bohemiae magna populorum devotione et frequentia celebrantur*, Vetro Pragae 1685.

⁷⁷ Jindřich LABE, *Malus inter ligna sylvarum seu Historia B[eatae] V[irgine] Lauretanae, quae in Sylva sacra (vulgo Hagek) Regni Bohemiae duabus leucis Praga, magnis in omne genus mortalium gratiis benefica, frequenti accursu hominum et religione celebratur*, Vetro Pragae 1689.

⁷⁸ Jindřich LABE, *Hájek svatý, milostí Boží velikými dobrodiními P[anny] Marie krásně se zelenající anebo Historie lauretánská Panny Marie v Svatém lese dvě míle od Prahy za Bílou Horou ležícím*, Praha 1690.

⁷⁹ Ondřej SOBOTKA, *Projev lidové zbožnosti na základě knih zázraků*, Praha 2018.

Česká verze vyšla brzy poté, roku 1686.⁸⁰ O půl století později byla „pak zase s mnohými novými divnými příběhy rozmnožená a na světlo podruhé vydaná“ a vytištěná roku 1746 Janem Karlem Hrabou.⁸¹ Kdo knihu rozmnožil o nové příběhy zázračných vyslyšení, nevíme, zřejmě to byl další z františkánských bratrů – někdo přímo pobývajících v Bechyni nebo alespoň majících přístup do zdejšího konventního archivu. Kromě přidaných zázraků byly ještě na konec připojeny modlitby. Struktura knihy a rozložení kapitol se však mnoho nezměnily.

S tímto druhým a lépe dostupným vydáním (českou verzi z roku 1686 se mi dosud nepodařilo nalézt) jsem se rozhodla pracovat ve své bakalářské práci já. Strukturu díla a případné rozdíly jsem porovnávala se starší latinskou verzí, do které jsem nahlížela také v nejasných případech. Ve svém textu jsem hojně použila citace z Labeho knihy, jak pro přiblížení tohoto zatím málo využívaného a málo známého pramene, tak pro lepší vcítění čtenáře do barokní atmosféry bechyňských slavností a katolického prostředí.

Historie o třech svatých obrazech... však není dílem zapomenutým. Kniha se na sklonku 19. století dostala do rukou Josefu Šatrovi. Budoucímu autoru *Kroniky města Bechyně* však přinesla určité zklamání, jak se dozvídáme z jeho vyprávění:

„Nedlouho po mém nastoupení do Bechyně hleděl jsem seznati dějiny města, zámku i kláštera, bych, jsa zde učitelem, poněkud znal hlavní jejich děje. Brzy dostaly se mi do ruky dějiny Bechyně od Labe, mnicha zdejšího kláštera františkánského. Pročítaje je, seznal jsem, že psány byly té doby více pro obnovu a rozšíření poutí k zázračným sochám matky Boží.“⁸²

Trochu jinak s Labeho historií nakládal Arnošt Chleborád, který použil pro ozvláštnění své historické práce několik citací, a to z kapitoly popisující divoké počínání vojáků v klášteře. Pro poznání barokních slavností, hlavně pro rekonstrukci přenesení zázračných soch roku 1673, využil tento pramen Jan Royt v monografii *Obraz a kult v Čechách*. Pavel Kalina pracoval s latinskou verzí *Trias sacra...*, úvodní rytina s motivem bechyňských soch a jejich popis „podobný v některých ohledech současným analýzám“ od Jindřicha Labe mu posloužily pro představu o dřívější podobě Krucifixu.⁸³

⁸⁰ K. VALENTOVÁ – J. KAŠPÁRKOVÁ, *Historiam scribere II*, Praha a Olomouc 2018, s. 427.

⁸¹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, fol. 1a.

⁸² J. ŠATRA, *Kronika města Bechyně*, 1912, s. 251.

⁸³ P. KALINA, *The Bechyně Crucifix*, in: *Umění* 44, č. 3–4, 1996, s. 258.

3. Město Šternberků a františkánů: představení hlavních hrdinů příběhu

3.1. Nad Bechyní hvězdy nezapadají!

V držení zlaté osmicípé hvězdy, která „nikdy nezapadá“, jak zní rodové heslo, byla Bechyně dohromady více než 200 let. Šternberkové ji vlastnili celkem třikrát, střídající se zde s dalšími rody či jednotlivci. Prvním šlechtickým majitelem panství se stal Štěpán ze Šternberka,⁸⁴ když někdy před rokem 1340 koupil Bechyni od Jana Lucemburského. Král Jan se předtím zasloužil o to, že se z osady před přemyslovským hradem stalo zdmi obehnané město.⁸⁵ Hrad tyčící se nad řekou Lužnicí byl vybudován Přemyslem Otakarem II. po roce 1268, kdy král získal pozemky patřící do té doby pražským biskupům.⁸⁶ V té době již byla na „hoře Bechyni“ osada, hradiště a románský kostel.⁸⁷

Tato šternberská rodová větev vlastnila Bechyni jen po dvě generace.⁸⁸ Osmicípá hvězda tehdy zašla smrtí Petra, Štěpánova synovce, a panství neprávem získal Jošt Lucemburský. Moravský markrabě však panství prodal pánům z Kunštátu; v době husitských bouří patřila Bechyně pánům z Lažan⁸⁹ a od nich panství koupili koncem 15. století Konopištští ze Šternberka, bratři Jaroslav a Zdeslav. První z nich se stal držitelem Zelené hory a Zbirohu, druhému připadla Bechyně.⁹⁰ Po Zdeslavovi vlastnili Bechyni dva synové Jaroslava, nejvyšší kancléř Království českého Ladislav a po jeho smrti karlštejnský purkrabí Jan.⁹¹

Za držení Konopištskými ze Šternberka došlo k obnově panství po husitských nepokojích, pan Zdeslav a jeho synovci Ladislav a Jan se v dějinách města zapsali jako

⁸⁴ Štěpán pocházel z moravské větve Šternberků odvíjející se od jeho děda Albrechta I. Štěpánovi potomci pak tvořili šternberskou větev. Další šternberští majitelé Bechyně nebyli Štěpánovi přímí potomci, ale podvkrát větev Konopištská. Proto je rodová kontinuita na Bechyni zdůrazňována více až od pana Zdeslava.

⁸⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 20.

⁸⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 18.

⁸⁷ Starší přemyslovský hrad (snad součást hradské soustavy) zmiňuje J. BĚLOHLAV, *Bechyně*, Praha 1911. Podrobněji o bájném Bechovi, „osadě založené v dobách dávnověkých“ sloužící jako sídlo krajských úřadů a „chrámu nějakém“, píše A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 18. Sakrální stavby byly součástí center biskupského panství. Ludmila SPOUSTOVÁ, *Venkovské statky, dvory a rezidence pražského biskupství za Tobiáše z Bechyně*, Praha 2010, s. 78.

⁸⁸ O majetkových sporech mezi synem Janem a jeho bratrancem Petrem ze Šternberka podrobněji A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 21.

⁸⁹ Lažanové Bechyni získali směnou za panství náchodské a homolské od Bočka z Poděbrad. A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 22. Jindřich Labe je nazývá pání Zejdlicové (podle hradu Seidlitz v Durynsku). Seidlicové z Lažan se pak začali psát Bechyňové z Lažan.

⁹⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 26.

⁹¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 26., P. Juřík uvádí společné vlastnictví Bechyně Ladislavem i Janem. P. JUŘÍK, *Šternberkové*, Praha 2013, s. 62.

mecenáši zdejšího kláštera. Ladislav,⁹² správce království v době panovníkovy nepřítomnosti a králův důvěrník, také pro Bechyni získal četné výsady od Vladislava Jagellonského.⁹³

V další generaci polovinu bechyňského panství zdělili Janovi synové, bratři Adam a Jaroslav.⁹⁴ (Druhá část připadla sňatkem s vdovou po panu Ladislavovi Rožmberkům.)⁹⁵ Šternberská hvězda nad Bechyní se tehdy na čas opět skryla za obzor, protože tuto polovinu koupil od bratrů příslušník jiného rodu, Kryštof ze Švamberka, který panství později opět sjednotil.⁹⁶ Za Švamberků se z Bechyně stalo renesanční město, ve kterém vzkvétalo pivovarnictví, hrnčířství a kamnářství. Na hradě proběhly stavební úpravy a proměnil se na zámek.⁹⁷

Roku 1579 Bechyni koupil Petr Vok z Rožmberka,⁹⁸ který je jejím nejznámějším majitelem. Panství tak získal potomek mocného jihočeského rodu, přestože byl původně ve 13. století hrad Bechyně postaven právě jako protiváha rožmberské moci. (Bechyňský klášter, zdá se, zůstal nadále ve správě Švamberků.)⁹⁹ Za Petra Voka¹⁰⁰ došlo ke druhé přestavbě, která dala zámku současnou podobu.¹⁰¹ Sice byl k novému způsobu života upraven již za Švamberků, ale po ničivém požáru v roce 1578 bylo třeba velikých oprav.¹⁰² Architektem této přestavby se stal italský stavitel Baldassare Maggi¹⁰³ a inspirací pro novou podobu zámku mohl být (jako byl pro způsob života na něm) tyrolský Ambras.¹⁰⁴ Přistavěna byla tři přední

⁹² Více k osobnosti Ladislava ze Šternberka F. PALACKÝ – Z. STERNBERG, *Dějiny rodu Sternbergů*, Moravský Beroun 2001, s. 80–82. Privilegia udělená městu Bechyni králem Vladislavem i jejími majiteli uvádí a cituje Beckovský. A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhů českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 181, s. 121–126.

⁹³ P. JUŘÍK, *Šternberkové*, Praha 2013, s. 61–62.

⁹⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 26. Podle Pavla Juříka se mělo jednat o syny Ladislava.

⁹⁵ Více o následujících majetkových sporech A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 26–27.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 27.

⁹⁷ R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně. Historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 14.

⁹⁸ Petr Vok na Bechyni přijíždí jako třicetiletý, nestrávil zde dětství, jak píše barokní historikové. Labe cituje Chanovského popisuje Vokovo dětství takto: „na zámku bechyňském ta bílá paní ... jeho častokrátě chová z rukou brávala, mile chovala, a tak často viděná bývala, jako by tam stálým bytem bydlela“. J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 7.

⁹⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 32.

¹⁰⁰ Blíže k životu Petra Voka nejen na Bechyni Jaroslav PÁNEK, *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha 2010; k tématu se váže bakalářská práce E. Vrbové. Eliška VRBOVÁ, *Bechyňský zámek za Petra Voka z Rožmberka*, Praha 2013.

¹⁰¹ K většímu zásahu došlo potom ještě koncem 18. století, kdy bylo strženo jižní křídlo původního hradu s kaplí sv. Ludmily uzavírající zadní nádvoří. E. VRBOVÁ, *Bechyňský zámek za Petra Voka z Rožmberka*, Praha 2013, s. 25.

¹⁰² R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně. Historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 17.

¹⁰³ Blíže k působení Maggiho v rožmberských službách i ke správnému tvaru umělcova jména Jarmila KRČÁLOVÁ, *Renesanční stavby Baldassara Maggiho v Čechách a Moravě*, Praha 1986.

¹⁰⁴ Petr Vok však Ambras nespíš nikdy nenavštívil. Blíže k tématu Václav BŮŽEK, *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů. Ambras – Bechyně*, in: V. Bůžek – P. KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v residenčních městech raného novověku, České Budějovice 2000*, s. 137–153.

křídla kolem nově vzniklého nádvoří s věží nad průjezdem a Petr Vok také nechal vybudovat a vyzdobit tzv. Rožmberský sál¹⁰⁵ v zadním traktu nad Lužnicí.

Přestože nechal Petr Vok své oblíbené sídlo takto nákladně přestavět, musel později řešit tíživou finanční situaci prodejem okrajových panství.¹⁰⁶ Od posledního Rožmberka koupil roku 1597 zámek i panství Adam ze Šternberka, pravnuke výše zmíněného pana Ladislava.¹⁰⁷ S tímto šlechticem se Bechyně potřetí dostala do rukou pánů se zlatomodrým erbem, tentokrát na 118 let. Následujícího roku přikoupil pan Adam také „vrchnost a panství nad klášterem v Bechyni se všemi ozdobami a klénoty kostelními, štěpníci a špitálem“¹⁰⁸ od Jana Jiřího ze Švamberka a jeho bratrů.¹⁰⁹ Na zámku v tzv. Svatebním sále oslavil Adam ze Šternberka roku 1605 svůj sňatek s Marií Maxmiliánou z Hohenzolernu; jedním ze svatebních hostů byl i bývalý majitel zámku, Petr Vok.¹¹⁰

Rozdíl mezi Petrem Vokem a Adamem ze Šternberka v náboženském vyznání a politickém smýšlení se projevil na výzdobě zámku – v Rožmberském (Svatebním) sále jsou na nástěnných malbách z doby Petra Voka alegorické postavy ctností a neřestí a starozákonní postavy, zatímco nový majitel, umírněný katolík a nejvyšší sudí Království českého, si nechal na volné plochy, původně zakryté tapisériemi, vyobrazit královské a zemské soudní dvory.¹¹¹

Po panu Adamovi se stal bechyňským pánem František Karel Matyáš,¹¹² Adamův syn z druhého manželství. František byl roku 1648 jmenován do stejné funkce jako dříve jeho otec, stal se nejvyšším zemským sudím. Stejněho roku však nešťastnou náhodou přišel o život.¹¹³ Františkovi synové Václav Vojtěch,¹¹⁴ Jan Norbert a Ignác Karel byli roku 1661

¹⁰⁵ Nazýván též Svatebním sálem. Podle tradice se zde roku 1580 konala svatba Petra Voka s Kateřinou z Ludanic.

¹⁰⁶ Bechyně nebyla součástí nedělitelného rožmberského dominia. Petr Vok tou dobou již pobýval na Třeboni, kam se přesunul jako rožmberský vladař po smrti svého staršího bratra Viléma.

¹⁰⁷ Více k osobnosti Adama ze Šternberka F. PALACKÝ – Z. STERNBERG, *Dějiny rodu Sternbergů*, Moravský Beroun 2001, s. 84–85. Konopištský ze Šternberka se od 16. století píše jen jako „ze Šternberka“, jedná se však dále o stejnou rodovou linii. *Tamtéž*, s. 83.

¹⁰⁸ Špitál při konventu vznikl z iniciativy Petra Voka roku 1570. R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně. Historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 48.

¹⁰⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 32.

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 32–33.

¹¹¹ R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně. Historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 40–43. Blíže k tématu Jarmila KRČÁLOVÁ, *Renesanční nástěnné malby zámku Bechyně*, in: *Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky* 11, Praha 1963, s. 25–49.

¹¹² Adam ze Šternberka odkázal Bechyni dvěma synům, Františku Karlu Matyášovi a mladšímu Vojtěchu Ignaci Eusebiovi. „Poněvadž bratr mladší r. 1633 zemřel, připadl Františkovi veškerý díl jeho.“ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 34.

¹¹³ F. PALACKÝ – Z. STERNBERG, *Dějiny rodu Sternbergů*, Moravský Beroun 2001, s. 85.

¹¹⁴ Václav Vojtěch zastával během života mnoho významných funkcí (císařský tajný rada, císařský komorník, královský místodržící; nejvyšší sudí, hofmistr a dvorní maršál Království českého), od císaře získal Řád zlatého rouna. Nechal si postavit Trojský zámek u Prahy, byl též zadavatelem stavby Šternberského paláce na

(spolu se svými dvěma bratrance a s Holickými ze Šternberka) povýšení císařem Leopoldem I. do hraběcího stavu.¹¹⁵ Na Bechyni zůstal prostřední z bratrů, hrabě Jan Norbert, který získal čestný titul císařského komorníka a stal se členem dvorské rady. Proslul jako štědrý mecenáš zdejšího kláštera, jenž „času každého a přes celý život svůj byl veliký ctitel svatých obrazův bechyňských a milovník Panny Marie“.¹¹⁶

V horlivé podpoře zdejšího kláštera pokračoval i hrabě Jan Josef ze Šternberka, syn Jana Norberta. V létě roku 1700 se Jan Josef se svou chotí Marií Violantou Terezií rozenou z Preisingu vydal navštívit Loreto a římská poutní místa, při zpáteční cestě také Altötting. Když se však vracel z poutě a „od Panny Marie staroetingské z Bavor po řece Innu řečené do Pasova pospíchaje, nešťastně se utopil; tělo paní manželky mrtvé z té řeky vytaženo a v kostele bechyňském františkánském pohřbeno odpočívá; tělo však téhož pana hraběte nikterak nalezeno býti nemohlo.“¹¹⁷ Ve vlnách Innu zahynula i prvorozená dcerka Marie Violanta. Mladší dceru, roční Marii Terezii, nechali v době pouti v Čechách – a to jí zachránilo život. Stala se tak jedinou dědičkou šternberského panství, které, než dospěla a provdala se za Jana Leopolda Paara, spravoval jako poručník její strýc Václav Vojtěch ze Šternberka. (Správy bechyňského panství se Václav Vojtěch ujal už podruhé, poprvé jako poručník nezletilého Jana Josefa.)¹¹⁸

Roku 1715 se Bechyně stala, v důsledku sňatku Marie Terezie a Jana Leopolda, paarovským majetkem.¹¹⁹ Paarové¹²⁰ navázali na šternberskou tradici na Bechyni, dále pokračovali v podpoře „svého“ františkánského konventu, ke kterému dodnes patří paarovská rodinná hrobka.¹²¹ Pamětní kniha zaznamenává dary od knížat a hrabat Paarů a hlavně financování oprav kláštera s kostelem až do poloviny 20. století.¹²²

Hradčanech. Více k osobnostem Václava Vojtěcha a Karla Ignáce F. PALACKÝ – Z. STERNBERG, *Dějiny rodu Sternbergů*, Moravský Beroun 2001, s. 88.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 87.

¹¹⁶ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 128.

¹¹⁷ Antonín REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. Díl II (od r. 1526–1715), svazek I (L. 1526–1607)*, Praha 1879, s. 370.

¹¹⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 35.

¹¹⁹ *Tamtéž*.

¹²⁰ Paarové – šlechtický rod italského původu, povýšení do říšského hraběcího stavu a později získali knížecí titul pro hlavu rodiny, která je též titulována jako nejvyšší dvorský a generální dědičných zemí poštministr. M. M. BUBEN, *Paarové*, in: *Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku* 11, č. 51, Praha 1995, s. 65–72.

¹²¹ Paarovskou hrobkou byly od roku 1736 prostory pod kaplí Panny Marie Bolestné, roku 1898 vybudována samostatná stavba těsně vedle kláštera. A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 186. Srov. R. KRAJČ a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 48.

¹²² ŘF 48, kniha č. 8, *Archivum conventus Bechynensis*, 1685.

3.2. Bechyně menších bratří

Podle raně novověkého podání řádových historiků byl bechyňský konvent založen roku 1281¹²³ (a klášterní kostel postaven o tři roky později, roku 1284) pražským biskupem Tobiášem z Bechyně.¹²⁴ Jedná se však pouze o tradičně předávaná fiktivní data. Rok založení není přesně znám, ale podle archeologických a stavebně historických průzkumů odpovídá druhé polovině 13. století,¹²⁵ kdy Bechyni vlastnil král Přemysl Otakar II. Zřejmě to byl právě král železný a zlatý, kdo kromě vybudování hradu (v 60. letech 13. století) dal založit také místní minoritský klášter.

Jméno biskupa Tobiáše se do souvislosti se založením konventu dostalo poněkud neprávem. S údajnou zakladatelskou činností ho pojí přídomek „z Bechyně“, který získali jeho příbuzní z rodu Benešoviců, bratři Čeněk a Dobeš, které Přemysl Otakar jmenoval dědičnými purkrabími bechyňského hradu.¹²⁶ Predikát „z Bechyně“ se tedy pojí s biskupovými bratřenci, zatímco pro Tobiáše by bylo správnější užívat přídomek „z Benešova“. Sice pozemky na hoře Bechyni patřily dříve pražské diecézi a bylo zde sídlo arcijáhenství, ale roku 1268 se opět staly královským majetkem. Teorií, která nevyvrací zakladatelský mýtus, je, že král Přemysl Otakar koupil jen pozemky v místech hradiště a pozdějšího hradu, zatímco jistá část stále zůstala v rukou pražského biskupství, nebo že biskupství dokonce získalo Bechyni zpět.¹²⁷ Představa biskupa Tobiáše jako stavitele kostelů a zakladatele měst se vytvořila na základě jeho úsilí obnovit diecézní majetek poškozený během bouřlivých let interregna po smrti krále na Moravském poli.¹²⁸ Tato představa jistě měla nemalý vliv na to, že mu byly připisány také zásluhy na založení bechyňského konventu.

¹²³ Podle R. Krajíce jako první datum 1281 použil nejspíš ve svém historickém díle *Nucleus minoriticus...* Severinus Wrbczanský. (R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně. Historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, str. 11.) Toto dílo však vyšlo až roku 1746, Wrbczanský jím „navazuje na dílo Bernarda Sanniga, ... čerpal především z provinčního archivu a z informací zaslaných mu jednotlivými konventy“. K. VALENTOVÁ – J. KAŠPÁRKOVÁ, *Historiam scribere II*, Praha a Olomouc 2018, s. 739.

¹²⁴ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 45. Biskup Tobiáš jako zakladatel též např. u Chleboráda. A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 181.

Dokonce tento údaj uvádí i NPÚ: <https://pamatkovykatalog.cz/klaster-frantiskansky-701770> (31. 5. 2021, 1:30)

¹²⁵ R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně. Historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 44. Přesné stáří původního kláštera lze určit jen těžko kvůli poboření stavby husity a pozdější pozdně gotické přestavbě. *Tamtéž*.

¹²⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 18–19., L. SPOUSTOVÁ, *Venkovské statky, dvory a rezidence pražského biskupství za Tobiáše z Bechyně*, Praha 2010, s. 28.

¹²⁷ Jindřich Labe se domníval, že se biskup Tobiáš stal držitelem Bechyně po smrti Přemysla Otakara II. Informaci o tom, že by se Tobiáš psal „dominus in Bechin“, převzal od Balbína. J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 4.

¹²⁸ L. SPOUSTOVÁ, *Venkovské statky, dvory a rezidence pražského biskupství za Tobiáše z Bechyně*, Praha 2010, s. 79–80.

V některých podáních bývá zdůrazňován podíl bechyňských měšťanů¹²⁹ na vybudování konventu nebo je jim prisuzována veškerá iniciativa.¹³⁰ Tehdy (přikloníme-li se ke vzniku kláštera koncem 13. století) byla však Bechyně jen osadou okolo přemyslovského hradu a povýšení na město i opevnění hradbami se dočkala až za Jana Lucemburského. Dalším uváděným (avšak nepříliš přesvědčivým) datem založení minoritského konventu je rok 1333, kdy ho měl nechat postavit král Jan.¹³¹

Řád minoritů neboli menších bratří založil sv. František z Assisi v Itálii. Původně nechtěl František zakládat nový řád, ale jen vytvořit společenstvo bratří, kteří budou žít podle evangelia, ve skromnosti a pokoře – protože kdo je menší a slouží bratrům, je větší. Pro působení menších bratří však potřeboval papežský souhlas a potvrzení řehole. Roku 1223 svou bulou potvrdil Františkovu řeholi papež Honorius III. Minorité se věnovali kazatelské a misijní činnosti.¹³² Postupem doby začali menší bratří vykládat Františkovu řeholi volněji, v řádu se však ozývaly hlasy pro její důsledné dodržování.¹³³ Roku 1517 došlo k oficiálnímu rozdělení na konventuály (minority) a přísnější observanty (františkány). Později se ještě vyčlenili kapucíni, kteří roku 1619 získali na konventuálech nezávislost. Od té doby vedle sebe existovaly (a dodnes existují) tři řády menších bratří; každý měl v raném novověku ještě svůj druhý řád (klarisky) a světský třetí řád (terciáře).¹³⁴ Terciáři pak byli v první polovině 18. století formálně sjednoceni do samostatného sekulárního řádu a podřízeni generálnímu ministrovi.¹³⁵

Bechyňský minoritský konvent nepřečkal husitské války. Táborité se blízkou Bechyní pokoušeli dobýt dvakrát. Při prvním útoku roku 1422 nebo 1423 „zlí sousedé“¹³⁶ vyplnili a vypálili město s místním klášterem, hrad zatím vše přečkal bez úhony.¹³⁷ Místní posádka se kališníkům vedeným Prokopem Holým vzdala až po čtyřměsíčním obléhání v říjnu roku 1428.¹³⁸ V bojích o Bechyni měl padnout i bratr Jana Žižky, Jaroslav.¹³⁹ Představu

¹²⁹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 45.

¹³⁰ E. BARBOROVÁ, *Inventář Řád františkánů v Bechyni*, Třeboň 1965, s. 3.

¹³¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 26.

¹³² K životu sv. Františka a hlavním myšlenkám františkánského hnutí Jacques LE GOFF, *Svatý František z Assisi*, Praha 2004.

¹³³ Přísný návrat k původní řeholi požadovali tzv. spirituálové, kteří ale byli až na hranici hereze.

¹³⁴ O štěpení menších bratří píše v prvních kapitolách své práce M. Elbel. Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc 2011.

¹³⁵ *Tamtéž*, s. 73–74.

¹³⁶ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 12.

¹³⁷ Stejně jako později při stavovském vpádu roku 1619 měla být Bechyně dobyta zradou. A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 23.

¹³⁸ Druhý vpád husitů byl vyprovokován napadením Tábora bechyňskou královskou vojenskou posádkou. *Tamtéž*.

¹³⁹ *Tamtéž*.

františkánů 17. století o počínání husitů při obléhání Bechyně nám přibližuje Jindřich Labe: „Taborové tři sta stolu na širém poli v ležení svém připravili a za nimi sedíce jako sedláci v krčmě hmotně beze vší přípravy a uctivosti pod obojí přijímali.“¹⁴⁰

Pobořené klášterní budovy¹⁴¹ zůstaly přes půl století ležet ladem a teprve Zdeslav ze Šternberka nechal konvent koncem 15. století obnovit.¹⁴² Papež Innocenc VIII. dal františkánům bývalý minoritský konvent svým breve z března roku 1490¹⁴³ a v říjnu stejného roku do Bechyně „s dovolením nejjasnějšího krále českého Vladislava, v přítomnosti důstojně velebného Jana, biskupa varadínského,¹⁴⁴ a mnohých pánův českých, s povolením velebné konsistoře (v nebylosti tehdaž arcibiskupa pražského), za provinciálství velebného pátera Antonína z Lipšice“ znovu uvedl patnáct řeholníků, tentokrát již františkánů.¹⁴⁵

V čele bechyňského konventu (jako nejmenšího řádového správního celku) stál kvardián. Představeným celého řádu observantů byl generální ministr, kterému byli podřízeni dva generální vikáři. Ti zastupovali dvě tzv. rodiny,¹⁴⁶ na které se řád dělil. Dále se františkáni členili ještě na národy, provincie a kustodie. Bechyně patřila do České provincie sv. Václava a do české kustodie. Kontrolu nad jednotlivými řeholními domy měl na starost provinciál, který v konventech konal pravidelnou vizitaci.¹⁴⁷

Důležitou roli v chodu konventu měl tzv. apoštolský syndik. Řehole sv. Františka zakazovala bratrům přímý kontakt s penězi; měli žít jen z toho, co získají almužnou nebo co si sami vypěstují. V monetizující se společnosti se však úplnému držení peněz vyhnout nedalo. V raném novověku býval proto na návrh kvardiána jmenován provinčním ministrem apoštolský syndik, důvěryhodný muž, který nebyl členem konventu (mohl to však být někdo z terciářů). Tento člověk duchovního či světského stavu (např. někdo z městské rady) měl na starost správu peněz (získaných z almužen a mešních stipendií) a různé obchodní záležitosti. Byla to velmi prestižní funkce, volená na doživotí, která tuto osobu přibližovala františkánskému společenství a udělovala jí nárok na různé výhody, jako byl například čestný pohřeb ve františkánském rouchu do krypty bratří.¹⁴⁸

¹⁴⁰ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 10.

¹⁴¹ Je otázkou, co z klášterních budov vůbec zbylo. Presbytář pozdně gotického kostela Nanebevzetí Panny Marie by mohl stát na základech původní minoritské stavby. R. KRAJÍC, *Bechyně. Historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 44.

¹⁴² A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 26.

¹⁴³ Opis papežského breve z roku 1496 je uložen v NA. ŘF 50, inv. č. 53.

¹⁴⁴ Jan Filipec později sám vstoupil do bechyňského kláštera.

¹⁴⁵ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 41.

¹⁴⁶ Bechyňský konvent spadl do rodiny cismontánské, kam patřila Itálie, Balkán, Svatá země a střední Evropa. Rodina ultramontánská zahrnovala západní Evropu a zámořské državy.

¹⁴⁷ O české provincii v řádové struktuře píše M. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, Olomouc 2011, s. 30–35.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, s. 57.

Františkánská barokní historiografie zdůrazňuje rekatolizační snahy místních františkánů již od jejich příchodu do Bechyně: „Všichni byli výborní kazatelové, a lid bechyňský poznovu katolické víře po zavedení husitském...“ naučili. „Mnoho dobrého, jak slovem Božím, tak životem příkladným způsobili.“¹⁴⁹ K přijímání kacířů po náležitém pokání zpět do katolické církve ostatně nabádal i výše zmíněný papežský výnos.

3.3. Klášter Šternberků a františkánů: dobrodinci konventu

O mecenáších původního (mnohem skromnějšího) bechyňského minoritského kláštera (ani zda jimi byli již první bechyňští Šternberkové)¹⁵⁰ nevíme vůbec nic. Jeho dobrodinci se připomínají až od doby, kdy klášter roku 1490 znovu založil pan Zdeslav ze Šternberka, jenž se jako zakladatel a ochránce konventu ve františkánských pramenech těší veliké úctě.¹⁵¹ Dějiny kláštera se také častěji počítají teprve od jeho znovuzaložení.

Kromě konventních budov s rajským dvorem uprostřed započal pan Zdeslav také stavbu klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie, který byl již roku 1492 slavnostně vysvěcen.¹⁵² Na přelomu 15. a 16. století tak vznikl v Bechyni klášterní komplex ve stylu pozdní gotiky s bohatým využitím tzv. sklípkové klenby. „Nejen dvoulodí chrámu, ale i křížová chodba, sakristie, kapitulní síň, kaple, západní průchod kláštera jsou tu ve výšce zčeřeny a rafinovaně rozehrány malebnými sklípky jako nějaká rozvlněná hladina“, napsal o architektuře kláštera básník a spisovatel Ladislav Stehlík.¹⁵³

Zdeslav ze Šternberka obdaroval kostel Nanebevzetí Panny Marie (a také farní kostel sv. Matěje a kostel sv. Jiří na zámku) ornáty, kalichy a monstrancemi.¹⁵⁴ „Je v zámku tom svým bechyňským do bezpečného místa počestně složití a zamknouti poručil, daje od těch dveří jeden farářovi svému bechyňskému, druhý kvardiánovi bechyňskému a třetí pro sebe ... zanechal.“¹⁵⁵ Za pana Ladislava ze Šternberka, zakladatelova synovce, byl klášterní kostel vyzdoben. Z této doby pochází jeden ze zdejších kultovních obrazů – plastika

¹⁴⁹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 42.

¹⁵⁰ Úvahy o podílu Štěpána ze Šternberka na výzdobě kláštera: Josef KOPEČEK, *Šternberkové na Bechyni a zapomenutý poklad*, in: Bechyňský městský zpravodaj, č. 1, Bechyně 2010, s. 2.

¹⁵¹ „Zdislaus de Stellis, ... singularissimus ordinis patronus, qui Fratres tantum amavit.“ ŘF 48, kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol. 2a.

¹⁵² Někdy bývá uváděn jako počátek stavby kostela teprve rok 1501. Ale „velice se mejlil Bartoloměj Paprocký“, když datoval stavbu kostela až po jeho vysvěcení. J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 54.

¹⁵³ Ladislav STEHLÍK, *Země zamyšlená II*, Praha 1959, s. 276.

¹⁵⁴ ŘF 50, inv. č. 76. Na nadaci Zdeslava ze Šternberka z 26. 6. 1490 se odkazuje pozdější fundace Jana Norberta z roku 1678.

¹⁵⁵ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhů českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 181.

Ukřižovaného.¹⁵⁶ Pan Ladislav se také zasloužil o to, aby se řádová provinční kapitula roku 1513 konala v Bechyni.¹⁵⁷ Ladislav (ke konci života jeden ze čtyř defensorů řádu)¹⁵⁸ daroval konventu několik zdobených rukopisů, nejcennější byl dvoudílný tzv. Graduál Ladislava ze Šternberka. Rukopis však v Bechyni příliš dlouho nezůstal. Jiný milovník krásného umění, Petr Vok z Rožmberka, daroval graduál (spolu se Smíškovským kancionálem věnovaným konventu Švamberky) na zámek Ambras svému příteli Ferdinandu Tyrolskému.¹⁵⁹

Také druhý zakladatelův synovec, Ladislavův bratr Jan ze Šternberka, klášteru „mnohé věci od stříbra a zlata a jiných klénotův kostelních obětoval; také nikde jinde, jediné v chrámě Bechyňském žádal pochován býti.“¹⁶⁰ Ladislav byl pochován v Plánici, své srdce ale nechal uložit v bechyňském klášteře.¹⁶¹ Oba bratry připomíná funerální kultura v konventním chrámu. Nejblíže k oltáři je umístěn náhrobník Ladislavův, uprostřed jsou vedle sebe epitafy Jana a jeho ženy Johanky Švihovské, rozené z Rýzmburka. Čtvrtý náhrobník patří již dalšímu majiteli a mecenáši, panu Kryštofovi ze Švamberka.¹⁶²

Na své předchůdce navázal počátkem 17. století Adam ze Šternberka. Podobně jako dříve pan Zdeslav se i Adam zapsal do dějin konventu jako jeho obnovitel. Tentokrát to bylo po událostech spojených s českým stavovským povstáním.

¹⁵⁶ P. KALINA, *The Bechyně Crucifix*, in: Umění 44, č. 3–4, 1996, s. 245–260.

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 255.

¹⁵⁸ *Tamtéž*, s. 255.

¹⁵⁹ V. BŮŽEK, *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů. Ambras – Bechyně*, in: V. Bůžek – P. KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v residenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000, s. 138, Matyáš BAJGER, *Vývoj knihoven v jednotlivých řeholních domech. Bechyně*. <http://bajger.wz.cz/frk/chapter8b.html> (3.5. 2021, 17:30),

E. VRBOVÁ, *Bechyňský zámek za Petra Voka z Rožmberka*, Praha 2013, s. 18.

¹⁶⁰ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 26.

¹⁶¹ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhův českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 9.

¹⁶² O bechyňských náhrobnících a jejich odrazu v tvorbě Karla Škréty píše Vít VLNAS, *Renesanční zbroj svatého Václava, Karel Škréta a Bechyně. Črta ikonografická*, in: Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Rostislav SMÍŠEK, *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 266–275. K náhrobníku pana Ladislava P. KALINA, *The Bechyně Crucifix*, in: Umění 44, č. 3–4, 1996, s. 255–257.

4. „Podivné příhody v čas vpádu kacířského“¹⁶³

4.1. Vpád stavovských vojáků do kláštera

Brzy po vypuknutí třicetileté války se jedním z dějišť dramatických událostí stala také Bechyně. Majitel panství, nejvyšší zemský purkrabí a umírněný katolík Adam II. ze Šternberka, byl po pražské defenestraci¹⁶⁴ direktory zbaven úřadu a „nechtějíc nového krále znáti“¹⁶⁵ se rozhodl Čechy opustit.¹⁶⁶ Město Bechyni mezitím střídavě obsazovaly stavovské a císařské oddíly. Popis šarvátek o město z nekatolického pohledu se dochoval ve známé *Historii české* od Pavla Skály ze Zhoře. Od tohoto kronikáře se dozvídáme, že nejprve Bechyni nechali stavovští osadit „lidem krajským“.¹⁶⁷ Později, v srpnu roku 1619, k městu přitáhl císařský generál Karel Bonaventura Buquoy. Ten se svými lidmi dobyl zámek¹⁶⁸ a „městečko pod ním ležící s 15 vesnicemi okolními dočista vyplundrovati a potom i popelem položiti rozkázal“.¹⁶⁹ Hrabě Buquoy ve městě nechal část svých mužů jako stráž a odtáhl dobývat nedaleký Týn nad Vltavou.¹⁷⁰

Zajímavý pramen, který popisuje počínání císařských v klášteře dobytého města, objevil August Sedláček při práci na sedmém díle *Hradů, zámků a tvrzí Království českého*. Dočteme se zde, že „jakýsi praporečník, který byl s Bukvojem při dobytí Bechyně, vzal z kláštera zdejšího mešná roucha, svátost v stříbrě, boží umučení stříbrné, kalichy, monstrance.“ Tyto cennosti se později pokoušel prodat v Pasově, ve kterém tou dobou pobýval i Adam

¹⁶³ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 97. Název mé kapitoly je pojmenován podle VIII. kapitoly knihy Jindřicha Labe: „Jak podivné příhody se staly v Bechyni v čas pádu kacířského a nepřátelského.“ Ve svém názvu kapitoly jsem pro větší srozumitelnost nahradila staročeský tvar pád slovem vpád; také jsem vypustila jinak důsledně psané tři tečky v místech vynechání části originálního textu.

¹⁶⁴ Adam ze Šternberka, který za katolíky podepsal Rudolfův Majestát a díky němuž mohl tento dokument vstoupit v platnost, byl vyhozen z okna ušetřen. V pamětech Viléma Slavaty, jenž už takové štěstí neměl, se dočteme, že Šternberka „stavové pod obojí ... za svého důvěrného býti pokládali a pro lepší jeho bezpečnost z kanceláře české do zeleného pokoje spolu s panem z Lobkovic vyvedli.“ J. JIREČEK (ed.), *Paměti Viléma Slavaty II*, Praha 1866, s. 222.

¹⁶⁵ *Tamtéž*, s. 222.

¹⁶⁶ Vyličení toho, jak Adam ze Šternberka s Vilémem Slavatou 24. srpna 1619 opustili Čechy a „...potom do Pasova jeli, a tak všickni z milosti boží šťastně se tam dopravili a v témž městě až do šťastného Jeho Mil. Cís. před Prahou vítězství, po něm pak zase do vlasti a k statkům svým se navrátili“, je vyličeno v prvním díle téhož pramene. J. JIREČEK (ed.), *Paměti Viléma Slavaty I*, Praha 1866, s. 133–137.

¹⁶⁷ K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká III*, s. 179.

¹⁶⁸ Nakolik čestně probíhalo dobývání Bechyně stojí za úvahy. „...Ferdinand Druhý ..., pořádný král český, vojskem svým hradu dobývati počál, než na žádný způsob brannou a mocnou rukou jeho zmocniti se nemohl, ale skrze pronešení (!) některých věrných v Bechyni pozůstávajících do něho vešel.“ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 10.

¹⁶⁹ K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká III*, s. 179. Skoro stejnými slovy popisuje událost i barokní historik Beckovský, který zde zřejmě čerpal ze Skálovy Historie. A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhů českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 170.

¹⁷⁰ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhů českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 181.

ze Šternberka, shodou okolností právě potomek šlechticů, kteří mnohé z těchto předmětů klášteru sami věnovali. Když se s ním pan Adam „dal v přátelské jednání“ a snažil se ho odradit od prodeje, dostal od vojáka drzou nabídku, že „chce-li pán 1000 tolarův a výše, co [praporečník] protrávil v hospodě, zaplatiti, že mu ty věci zanechá.“ Šternberk mu prý odpověděl, „že není jeho obyčej, něco vlastní kupovati, nežli darem že dáti chce 500 kop.“ Praporečník však nabídku nechtěl přijmout a „jak to pak dopadlo, není nám známo“.¹⁷¹

V září téhož roku (tj. 1619), jak píše Pavel Skála, byl k Bechyni vyslán generalvachtmistr Jan starší z Bubna „s pěti sty jízdy a pěti sty pěchoty“. Také tentokrát (stejně jako za husitských válek) při dobývání města pomohla zrada.¹⁷² Jan z Bubna „s pomocí a radou dobrou jednoho sedláka jmenem Pavla, dědice ze vsi Vobory,¹⁷³ a druhého vrátného neb holomka z téhož zámku na druhý den, dostav se časem nočním skrze řeku¹⁷⁴ tiše se 150 jonáky brannými a srdnatými k jednomu oknu u lázně zámecké¹⁷⁵ a vlezv skrz ně s týmiž soldáty do zámku, když mu v mříži v témž okně ti dva jeho vůdcové nejprve vylámali a vypáčili, zmocnil se ho podivným řízením božským pojednou tak, že ani jedinkého pacholka z svých neztratil, hejtmany dva císařské s několika osobami stavu panského a rytířského a při nich drahý počet soldátův obecných na živě (!) zjímal, kromě co jich přes zdi zámecké vyskákalo a skrze lesy z rukou jízdy jeho vyvázlo.“¹⁷⁶ S tímto popisem mírumilovného chování k nepřítelům by jistě nesouhlasil křižovnický historik Beckovský.

¹⁷¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady a zámky VII*, Praha 1966, s. 33. August Sedláček v poznámkách uvádí jako zdroj pouze Archiv Roudnický, pramen bohužel blíže neupřesňuje.

¹⁷² Motiv zrady je zachycen ve více verzích a inspiroval i místní lidové pověsti. Skálův „sedlák Pavel“ bývá ztotožňován s nekatolickým „ovčákem Nepovolným z Kamenného statku“. V jedné z verzí se tento ovčák aktivně účastní obrazoborectví v klášteře: K. MINAŘÍK, *Poutní místo Bechyně u Tábora*, Přerov 1938, s. 7. V jiném příběhu z doby rekatolizace vystupuje ovčákův syn jako první bechyňský poustevník, což rodinu Nepovolných částečně očišťuje. F. MIKOLÁŠEK, *O lidech, cestách a návratech. Bernartická čítanka*, Bernartice 2005, s. 49. O lidech na okraji raně novověké společnosti, mezi které patřili nejen pro odklizení mršin také ovčáci, píše Richard VAN DÜLMEN, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003.

¹⁷³ Pavel Dědic, který vojáky „přivedl ku mříži v okně v zámku“, je zmíněn i v *Osvědčení zázraků v klášteře Františkánském. Opis doslovný*, in: A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 26–27.

¹⁷⁴ Je otázkou, kterou řeku zde Pavel Skála myslí. Bechyňský hrad zaujímá strategickou polohu na ostrohu nad soutokem Lužnice a říčky Smutné. Pro vojáky by bylo snazší přebrodit Smutnou. Vypráví se však i o jakési tajné chodbě, která měla vést pod řekou Lužnicí, což se však zdá dost nepravděpodobné. Chodbu zmiňuje např. K. MINAŘÍK, *Poutní místo Bechyně u Tábora*, Přerov 1938, s. 5., nebo také J. LABE, *Historie o třech svatých obrazích...*, Praha 1746, s. 10., kde jsou „kacíři nepřátelé skrze zrádce, jednoho ovčáka, podzemní cestou vedeni“.

¹⁷⁵ Zřejmě se zde „lázní“ myslí místnost v přízemí zámku sloužící v té době jako koupelna. Voda byla na zámek zavedena za Pera Voka z Rožmberka. R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 41.

¹⁷⁶ K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká III*, Praha 1867, s. 344.

V jeho podání totiž stavovští, když „brána petardou byla rozhozena, ..., všechny, kteří se bránili, nelítostivě mordovali“.¹⁷⁷

Záříjové dobytí města s klášterem líčí očima katolíka, velmi barvitě a pln rozhořčení, ve své kronice také františkán Jindřich Labe. „Když pak jsou do Bechyně přišli ti nešlechtní lotři a vlci hltaví, tu sobě lehkomylně provozovali“. Kvardiána, pátera Františka Storze¹⁷⁸ a pátera Bernarda Nagera spoutali a odvedli do Prahy, ostatní bratry vyhnali.¹⁷⁹ „Po tom ohavném duchovních vyhnání svobodně bez jakékoliv překážky jako ve svém domě zlopověstně hospodařili... Obrazy spálili, oltáře pobořili, mrtvých těl z hrobův vykopávali a ven vyhazovali... po svátosti oltární šlapali, svatým olejem lehkomylní lidé, čertova chámovina, střevíce a škorně mazali“.¹⁸⁰

Vojáci zřejmě napáchali značné škody i na samotné stavbě, což dokládá archeologický průzkum z roku 1997, během něhož byla na rajském dvoře objevena studna zasypaná destrukčním materiálem z první poloviny 17. století.¹⁸¹ Když se roku 1929 dělaly nové omítky, „v hořejším štítu našli zedníci tři švédské kulice z r. 1619, kdy klášter byl protestantským vojskem vykraden a spálen.“¹⁸² Oheň poškodil konventní archiv, takže starší „pamětní knihy toho kláštera v tý vojenské pády větším dílem jsou zhynuly.“¹⁸³

4.2. Tři zázračné obrazy

Vpád stavovských vojáků do kláštera a vyplnění chrámu Nanebevzetí Panny Marie však přečkaly tři dřevěné sochy. Jedná se o plastiku Ukřižovaného, plastiku Piety a ještě jednu sošku, takzvanou Bechyňskou Matku Boží¹⁸⁴ (což je také pozdně gotická pieta). To, že sochy nebyly zničeny, bylo bechyňskými katolickými obyvateli vnímáno jako zázrak a Boží

¹⁷⁷ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhův českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 181.

¹⁷⁸ K. Minařík uvádí tvar jména Startz; J. Labe tvar Štorc; na dopise soběslavskému faráři najdeme podpis Storc.

¹⁷⁹ Podobný případ, kdy roku 1619 došlo k vyhnání františkánů z konventu, zmiňuje M. Elbel v Olomouci. Ozbrojence do kláštera vyslala městská rada proto, že františkáni nechtěli konat modlitby za krále Fridricha. (Morava se totiž přiklonila ke stavům). Zajatí bratři byli vyvečeni pod pranýř, tupeni a bylo jim vyhrožováno smrtí. Nakonec byli z města vyhnáni, zpět se vrátili roku 1621. Olomoučtí františkáni však předtím strategicky uložili cennosti a knihy na radnici. M. ELBEL, *Město a klášter*, Praha 2017, s. 46–47.

¹⁸⁰ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 94–95.

¹⁸¹ R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně. Historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 48.

¹⁸² ŘF 48, kniha č. 8, *Archivum conventus Bechynensis*, 1685, fol. 420b. Zdá se, že roku 1619 do Bechyně vpadli vojáci švédského původu či pod velením švédského vojevůdce, viz níže „hrabě z Tampêru“.

¹⁸³ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 77.

¹⁸⁴ V Labeho kronice jsou tyto plastiky jmenovány jako Obraz Ukřižovaného Pána Ježíše a Dvojnásobný obraz Panny Marie Matky Bolesné; obrazem se zde myslí jakékoli vyobrazení, zpodobnění, tj. i socha. Krucifix „za starodávných časův visíval mezi dvouma lotry“ ve vítězném oblouku. *Tamtěž*, s. 72. O umělecké hodnotě sochy více P. KALINA, *The Bechyně Crucifix*, in: *Umění*, 44, č. 3–4, 1996, s. 245–260.

znamení. Zázračným obrazům začala být záhy projevována větší úcta než dříve. Zejména v době pobělohorské byl jejich kult velmi podporován místními františkány i samotnými Šternberky. Bechyně se stala „velmi živým poutním místem“, ¹⁸⁵ které lákalo lid z blízka i daleka.

Popis toho, jak se sochám podařilo přečkat obrazoborecké řádění stavovských, se v pramenech v drobných detailech liší. Starší latinský záznam výpovědi svědků z roku 1644 je opsán do pamětních knih konventu a skoro stejnou verzi podává Jindřich Labe. Balbín vypravuje pouze příběh větší Piety, Beckovský si vybral zázraky spojené s menší Panenkou Marií, ztrácí se tak u nich důraz na trojici kultovních předmětů. Druhou, českou, verzi podle pozdějších svědectví s mnoha odlišnými detaily cituje Arnošt Chleborád. ¹⁸⁶ Vyprávění těchto „podivných příhod v čas vpádu kacírského“ ¹⁸⁷ se zjevně těšilo větší oblibě než pozdější četná zázračná vyslyšení. Tyto první zázraky totiž stály u vzniku barokního kultu tří zázračných obrazů, který další divy už jen více proslavily. Přes malé rozdíly v různých verzích se vždy objevuje stejný motiv, typický pro barokní literaturu – to, že vojáci byli za rouhání potrestáni.

Jindřich Labe ¹⁸⁸ popisuje, jak „jeden nešlechtný voják hraběte z Tampêru ¹⁸⁹ kus brady uťal obrazu Krista Pána Ukřižovanému“ i jak byl vzápětí potrestán: „hned v tom okamžení znamení černé na bradě téhož bezbožníka se vyskytlo, které až do smrti své nemohl zapuditi a zahnatí“. Další ze žoldnéřů po Kříži hodil kamenem, ten se však od něho odrazil a „bezbožníka nešlechtného v prsa přetěžce udeřil, že za mrtvého z kostela vyneszen byl.“ Jiný voják prý dokonce vystoupil na kazatelnu, ¹⁹⁰ kde „hrozné rouhání nevymytou tlamou tlachal proti obrazu ukřižovaného Pána Ježíše“. Po jeho slovech se Krucifix „zastkvěl velikou září, ... tu nešlechtný rouhač jako omráčen byl, na zem padl...“ ¹⁹¹ Tento hříšník přesto

¹⁸⁵ J. ČERNÝ, *Poutní místa českobudějovické diecéze. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, Pelhřimov 2013, s. 24.

¹⁸⁶ Chleborádovo *Osvědčení* je kriticky analyzováno v podkapitole 4.4.

¹⁸⁷ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 97.

¹⁸⁸ Rozhodla jsem se v následujících pasážích citovat z české Labeho *Historie o třech svatých obrazech*. V obecném povědomí je však nejrozšířenější verze z díla Arnošta Chleboráda: *Osvědčení zázraků v klášteře Františkánském. Opis doslovný*, in: A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 26. (Druhé vydání Brno 2013.) Zázraky podle Chleborádova *Opisu* jsou dokonce převyprávěny na serveru Kudyznudy.cz: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/klaster-frantiskanu-v-bechyni-s-kostelem-nanebevze> (26. 3. 2021, 19:30).

¹⁸⁹ Na první pohled se zdá, že hrabětem z Tampêru by autor mohl myslet Henri Duvala de Dampierre, který však byl v císařských službách. V latinské verzi nacházíme „durus miles Ulysssei Temperet“. J. LABE, *Trias sacra...*, Praha 1685, s. 116. Město Tampere leží v dnešním Finsku, řečeného roku 1620 bylo součástí Švédského království. Jedná se tedy opravdu o někoho z vojevůdců nekatolického tábora. (Naopak Beckovského generál Tampir je zřejmě Dampierre.) A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhův českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 170.

¹⁹⁰ Původní kazatelna byla později přenesena do ambitu a nahrazena novou, barokní, Janem Norbertem ze Šternberka.

¹⁹¹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 99–100.

nakonec dopadl dobře – legenda ho nechává po chvíli se probrat, aby mohl litovat zlého skutku a přísahat, že se polepší. Výjev namalovaný na obraze nacházejícím se dnes v kapli Panny Marie Bolestné zobrazuje muže s ručnicí a hlavou otočenou o 180 stupňů. Nápis na obraze, zasazeném do staršího rámu zdobeného antickými motivy, vysvětluje, že „tvář toho nešlechtníka zpátkem se obrátila“, za to, že „střelil z ručnice k obrazu Ukřižovaného“.

Na druhé malbě v kapli můžeme vidět vojáka, jenž byl „všeho rozumu zbaven“ poté, co větší soše Panny Marie utál hlavu a tato dřevěná hlava pak jako by ožila a chtěla promluvit.¹⁹² Mužovo neuctivé chování popisuje podrobněji Labeho přítel Bohuslav Balbín (který si ze všech bechyňských divů vybral jen tuto příhodu) ve spise věnovaném hlavně Tuřanské madoně. Vojákovi vkládá do úst tato rouhavá slova: „Dolere se ob caesam tam pulchre meretricis cervicem.“¹⁹³ V Balbínově verzi hříšníka krátce na to přemáhá smrt,¹⁹⁴ Labe osud šíleného vojáka ještě rozepisuje, prý když v pominutí smyslů začal ohrožovat lidi okolo sebe, byl ostatními mušketýry svázán a „na zámek do temného podzemního žaláře uvržen a ukován jest byl“.¹⁹⁵ Jenže pátého dne zmizel. Otázku, jestli voják skočil do vězeňské studny nebo ho odnesl ďábel, nechává Labe otevřenou.¹⁹⁶

„S menším obrazem Bolestné Matičky bezbožní nešlechtníci nevázně jsou zacházeli, potupně mluvili a na něj plivali, a naposledy v kostele již pobouraném hranici¹⁹⁷ podpálili a na ni obraz uvrhli, okolo něho skákali posměšně zpívající...“, jenže „obraz z ohně vyskočil a na oltáři se posadil.“ To však vojáky neodradilo a sošku se marně pokoušeli spálit ještě dvakrát. Voják, který ji vhodil do plamenů naposledy, byl za trest „šlakem poražen, nešťastnou duši z hříšného těla vypustil.“¹⁹⁸

Přestože svaté obrazy vyplenění chrámu přečkaly, zanechalo to na nich stopy. Dřevo soch bylo ještě za působení kazatele Jindřicha Labe na Bechyni „poněkud skrze onehdejší kacírské nenáležité jednání, tlučení, rumplování zčernalé, a obrazy zčadlé.“¹⁹⁹ Ukřižovanému

¹⁹² Klemens Minařík přisuzuje poničení Piety legendárnímu ovčáku Nepovolnému, který jí měl hlavu urazit cihlou. Uvádí i údajná jména stavovských vojáků: Prokop Kudláček, Stránský, Valentin Šmaha. K. MINAŘÍK, *Poutní místo Bechyně u Tábora*, Přerov 1938, s. 5–6.

¹⁹³ B. BALBÍN, *Diva Turzanensis...*, Olomouc 1658, s. 162.

¹⁹⁴ „brevi post expiravit“

¹⁹⁵ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 105.

¹⁹⁶ Podle *Osvědčení zázraků* v „opisu doslovném“ Arnošta Chleboráda zde došlo k polepšení dalšího hříšníka. Voják sice po rouhavých slovech „zařval jako vůl a padl“, ale „když k sobě zas přišel, tu pokorně za odpuštění žádal a napomínal, aby ten obraz od jiných ublížen nebyl.“

¹⁹⁷ Podle *Osvědčení zázraků* v „opisu doslovném“ Arnošta Chleboráda byl oheň rozdělán na hřbitově u kláštera.

¹⁹⁸ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 105–107.

¹⁹⁹ *Tamtéž*, 78.

„na pravé noze“ scházely „dva prsty menší, ... sekerou nebo kladivem uražení“.²⁰⁰ (Oproti st'atě větší Pietě však tato plastika dopadla ještě dobře.)

4.3. Manus boni pueri

Katoličtí historikové se rozhořčují též nad poničením původní šternberské hrobky a hanobením ostatků.²⁰¹ Vojáci se „z loupeže žádosti“ vloupali do hrobky, kde odpočívali „bohatí a vzácní páni v nákladných truhlách“ ze stříbra, mosazi, mědi a cínu. Tyto cenné rakve si odnesli a ostatky pochovaných pohodili vedle, takže „chrám Páně v umrlčinu jest se proměnil“.²⁰² V této klášterní hrobce byl pochován také synek Adama ze Šternberka, Václav, který zemřel v dětském věku „nejsa on ještě sedmiletý“ roku 1615. I jeho kacíři „z hrobové truhličky vyhodili“.²⁰³ Ručička chlapce se pak našla (co se stalo se zbytkem tělíčka, prameny raději neříkají), a to v pozici se dvěma vztaženými prsty, jako při žehnání.²⁰⁴

Znecťení šternberské hrobky tak podnítilo vznik dalšího bechyňského kultu spojeného právě s ručičkou Václava ze Šternberka, relikvií nazvanou později „manus boni pueri“. Albrecht Chanovský ve *Vestigiu Boemiae piae* popisuje velice silnou zbožnost tohoto dítěte. Malý Václav měl podle barokní legendy zvyk se každou celou hodinu znamenat křížem, a tak tomu bylo i v hodině jeho smrti, ve chvíli, kdy chlapec zemřel, jeho „prstíčky složené na tváři zůstaly“.²⁰⁵ Duše nevinného dítěte tak také zůstala – při modlitbě a žehnání se. Ideál dobré smrti²⁰⁶ je v příběhu ještě zvýrazněn tím, že na ní byl chlapec připraven a utěšoval zarmoucenou maminku, aby netruchlila, protože jeho duše brzy jistě půjde do nebe.²⁰⁷ Relikvie se po smrti Marie Maxmiliány z Hohenzollernu, bechyňské paní a chlapcovy matky, dostala do opatrování její dcery Marie Evy (provdané za pana z Tiefenbachu) do Vídně. Ručička bývala ukazována, často ji „osvícené arciknížata rakouská žádati viděla“.²⁰⁸

²⁰⁰ Tamtéž, 73.

²⁰¹ K celému obrazoboreckému aktu se nabízí paralela s kalvinistickým zpustošením sv. Víta v prosinci stejného roku. Vincenc KRAMÁŘ – Michal ŠRONĚK, *Zpustošení Chrámu svatého Víta v roce 1619*, Praha 1999.

²⁰² J. LABE, *Historie o třích svatých obrazích...*, Praha 1746, s. 97.

²⁰³ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhův českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 395.

²⁰⁴ Ruka a předloktí – „manus illa cum cubito apparuit integra“; „duo digiti complicati“. A. CHANOVSKÝ, *Vestigium Boemiae piae*, Praha 1659, s. 124.

²⁰⁵ J. LABE, *Historie o třích svatých obrazích...*, Praha 1746, s. 63.

²⁰⁶ Blíže k tématu „dobré“ smrti Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha a Litomyšl 2001, 175–192.

²⁰⁷ A. CHANOVSKÝ, *Vestigium Boemiae piae*, Praha 1659, s. 123–124. Příběh vyprávějí skoro stejně též Labe a Beckovský, viz citace výše.

²⁰⁸ J. LABE, *Historie o třích svatých obrazích...*, Praha 1746, s. 63.

4.4. Bechyňští měšťané jako svědkové zázračných událostí

Vyprávění zázračných událostí zabíhá do detailů. Čím to, že se o počínání žoldnéřů v klášterním kostele ví tolik podrobností? Vojáci sami by o vykradení kostela a poničení (nebo očištění?) jeho interiéru jistě nenechali písemnou zprávu. (Otázkou je, co v klášteře vůbec po předchozí návštěvě Buquoyových mužů zbylo.) Případné vyprávění vojáků by asi bylo daleko prozaičtější a bez líčení zázračných událostí, o nichž s takovým zápalem píše barokní autoři. Výjimkou je Jan Malinovský, „který soldátem pod téma stavovskými byl“, ale později ho osud přivedl do Bechyně, kde o zázracích „mnohokrát vypravoval“.²⁰⁹ V tomto případě se ale jedná o katolíka, snad jím byl i jako najatý žoldnéř. Jindřich Labe i Jan František Beckovský se ve svém historickém vyprávění často odvolávají na svědky těchto zázraků. Od Beckovského se dozvídáme, že vojáci své bezbožné skutky konali „v přítomnosti několika katolíkův, bechyňských měšťanův i měšťek, kteří se na to všechno bolestně dívali i také to svým svědectvím potvrdili“.²¹⁰ Labe dokonce uvádí jména těchto patnácti osob, které byly řádně vojáků přítomny.

Časté připomínání důvěryhodných svědků těchto „podivných příhod“ nadpřirozeného charakteru má čtenáře ujistit o jejich pravdivosti. Jindřich Labe si je navíc dobře vědom, že by si neobvyklé jevy mohli mnozí vykládat jinak, než jak se sluší na pravé katolíky. Proto už v předmluvě „nábožného čtenáře“ ujišťuje, že se jedná výhradně o projevy boží moci, a dodává: „kdyby kdo slova má na nějaký jiný smysl nekatolický potahoval a vykládal, to všechno jako bludné, duším škodné a mé vůli i smyslu napříč odporné zamítám a zavrhuji“.²¹¹

Čtenář se však jistě zamyslí nad tím, jak se zmiňovaní svědkové dostali k tomu, aby přihlíželi plenění kostela z bezprostřední blízkosti. Byli to věřící vyrušení vojenským přepadem během konání pobožností?²¹² Účast na mši den po obsazení města vojskem pana z Bubna se nezdá pravděpodobná. Jednalo se o zvědavé měšťany, kteří si nechtěli nechat ujít, co se v kostele bude dít? Nebo to bylo patnáct statečných, kteří chtěli vojákům zabránit

²⁰⁹ ŘF 50, inv. č. 2599 *Svědecké výpovědi o zázracích r. 1644 a 1673*, in: karton č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni.

²¹⁰ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhův českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 118.

²¹¹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746.

²¹² Přítomnost na mši bychom mohli vzít v úvahu, kdyby dnem vpádu do kláštera byla neděle. Tak to podává K. MINAŘÍK, *Poutní místo Bechyně u Tábora*, Přerov 1938, s. 5., který událost datuje na neděli 20. srpna. Roku 1619 však připadal 20. srpen na úterý. Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001. Z Pavla Skály se dozvídáme, že k dobytí Bechyně Janem z Bubna došlo až 26. září. K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká III*, Praha 1867, s. 344. Datum vyplenění kláštera by tedy spadalo na následující den, na pátek 27. září.

v poničení svatého místa? (Z patnácti jmenovaných svědků je šest žen.)²¹³ Jistě můžeme věřit výpovědi Pavla Stefanida, který vypráví, že v klášteře „mnoho lidu městského schovaného bylo“ před válečným nebezpečím.²¹⁴ Zůstává ale otázka, zda tito svědkové v kostele zůstali ještě během celého obrazoboreckého aktu. Při popisu krutého zacházení se svatými obrazy je na místě zamyslet se, jak by vojáci naložili s přihlížejícími katolíky.

Přesto svědkové hrají v našem příběhu daleko významnější úlohu, než by se na první pohled mohlo zdát. Byli to právě tito lidé, kteří později vyprávěli o prvních bechyňských zázracích a kteří stáli u zrodu kultu tří zázračných obrazů. A také to byli tito měšťané, kdo oba mariánské obrazy zachránili tím, že je odnesli z poničeného kostela a ukryli ve svých domech. Záchrany poškozené větší sochy Panny Marie se chopil Petr Cyrus. Ze svědectví jeho dcery Lucie se dozvídáme, že voják, který soše tolik ublížil, si pak její hlavu odnesl „do kvartiru svého k Petrovi Cihlářovi“.²¹⁵ Svědkyně vzpomíná, jak sama byla u toho, když Cihlář jejímu otci „s pláčem... vypravoval“, že se voják „již třetí den hlavě Panny Marie rouhati a nešlechtně mluví nepřestává“. Když pak „z dopuštění božího ten... rouhač rozumu zbaven byl, ... lidi škrtil“, pročež byl internován svými vlastními lidmi, Petr Cyrus „hlavu vzal a do svého domu odnesl“, kde ji na čas ukryl v truhle. Teprve, když nepřátelé odtáhli, hlavu zase „sám k statue připojil a okolo flastr... přiložil“.²¹⁶ Krucifix zůstal v poničeném chrámu.²¹⁷

Jedná se o zajímavou kapitolu z dějin města, kdy byla zdejší šlechta v emigraci, františkáni vyhnáni a do popředí se dostali lidé třetího stavu. Ti vzali situaci do svých rukou a rozhodli se opatrovat zachráněné sochy, dokud nepomine válečné nebezpečí.²¹⁸ Podle mého

²¹³ Zde uvádím jména měšťanů, jak jsou zapsána v dokumentu „Miracula sancta“ i v kronice J. Labe, který z tohoto dokumentu čerpal: někdejší primas Pavel Stefanides, Jan Legát, Nikodém Gallus s manželkou Dorotou, Jan Malinovský, radní Tomáš Škodovský, kostelník a radní Ondřej Partl s manželkou, Petr Hrnčíř, radní Jan Posel, Martin Truhlář, Dorota Stříbrnice, Dorota Hronová a Kateřina Hronová, a poslední Voršila Pekařka, která už není označena jako „měšťka“, ale jako „obyvatelkyně bechyňská“, což poukazuje na nižší společenský status.

²¹⁴ ŘF 50, inv. č. 2599 *Svědecké výpovědi o zázracích r. 1644 a 1673*, in: karton č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni.

²¹⁵ Petr Cihlář je zřejmě stejná osoba jako Petr Hrnčíř. Podle těchto slov se stavovští vojáci nastěhovali do domů bechyňských měšťanů. Méně pravděpodobně zní verze Jindřicha Labe – že Hrnčíř poskytl svůj dům pro internaci běsnícího vojáka předtím, než ho přesunuli do žaláře na zámku. (J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 104.)

²¹⁶ ŘF 50, inv. č. 2599 *Svědecké výpovědi o zázracích r. 1644 a 1673*, in: karton č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni.

²¹⁷ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhů českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 119.

²¹⁸ Další dobytí Bechyně stavovskými, tentokrát v čele s Petrem Arnoštem z Mansfeldu (uvádí A. CHLEBORÁD, *Ze starých pamětí Bechyně*, Bechyně 1927, s. 4), se nezdá pravděpodobné. Mansfeld měl roku 1920 táhnout do jižních Čech, ale místo toho „v Plzni jako sysel v díře vězel, měšec svůj špikoval“. K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623 III 1619–březen 1620*, Praha 1867, s. 293.

názoru mělo toto období velký vliv na vztah místních měšťanských rodin k milostným sochám i na posílení měšťanského sebevědomí.

Dalo by se říci, že přemístění soch bylo jakýmsi provizorním řešením situace, kdy byl klášterní kostel v dezolátním stavu, pobořen, vykraden a bez kněze.²¹⁹ Jindřich Labe popisuje schůzky katolíků u primase²²⁰ Štěpána Rosola, v jehož domě byl zhotoven dokonce i oltář pro opravený větší obraz Matky Boží. „Do toho domu, jako do chrámu Páně scházeli se lidé nábožnější a tam věci své a sebe Panně Marii horlivě poroučeli, aby je v ten čas bouřlivý ráčila chrániti a od zlé příhody hájiti.“²²¹

Mít Pannu Marii přímo u sebe doma byla taková prestiž, že si časem jiný „slovutný muž a vážený Petr Hrnčíř od Štěpána Rosola do domu svého ten svatý obraz jest vyprosil.“ Ani tam však plastika nezůstala, přestěhovala se ještě několikrát.²²² Menší obraz Panny Marie u sebe opatroval radní Jan Posel.

Jména Petra Hrnčíře a Jana Posla jsou spolu se jmény dalších měšťanů uvedena v dokumentu zvaném *Miracula quae in Bohemiae tempore rebellionis anno 1619 in templo Bechinensi acciderunt*.²²³ Jedná se o písemný záznam zázračných událostí podle výpovědí svědků „před vrchností duchovní i světskou“.²²⁴ Dokument byl sepsán delší dobu po návratu Šternberků na Bechyni, za pana Františka Karla Matyáše ze Šternberka roku 1644, tedy čtvrt století po události. Originál, původně uložený v „archivu pražském“ u Panny Marie Sněžné,²²⁵ obsahuje (na rozdíl od opisu v pamětních knihách konventu a od Labeho věrné parafráze) ještě popis poničení šternberské hrobky pohledem svědků.

České *Přísahy od hodnověrných svědkův vykonané na předivný zázraky obrazův* vznikly později z iniciativy Jana Norberta roku 1673. To již bylo přes půl století od vyplenění klášterního kostela a „při živobyті“ zůstali již jen tři „z tak velikého počtu svědkův“, šestašedesátiletý Pavel Stefanides, o rok starší Lucie Rosolka a sedmadevadesátiletá Dorota Hronová, kteří měli přísahou stvrdit dřívější svědectví měšťanů. Ritualizovanou přísahu v přítomnosti pana hraběte, kvardiána konventu, „jako i celého města Bechyně magistrátu“ skládali po „nejpilnějším a nejbedlivějším vyptávání“ úředníků „položíce dva prsty na

²¹⁹ Bez kněze možná zůstal i děkanský chrám sv. Matěje, o čemž by mohlo svědčit, že po válce (1625) zastával úřad děkana František Storz, kvardián kláštera. APA I, inv. č. 3481 *Františkánský klášter v Bechyni*, in: karton č. 2100 II. část.

²²⁰ primas (purkmistr) stojí v čele městské rady

²²¹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 110.

²²² J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 110–111.

²²³ ŘF 50, inv. č. 2599 *Svědecké výpovědi o zázracích r. 1644 a 1673*, in: karton č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni.

²²⁴ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 107.

²²⁵ „In archivio Pragensi“, ŘF 48, kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol 6a.

evangelium“. Všem předcházela také zpověď a přijímání nejsvětější svátosti oltární.²²⁶ Slavnostní přísahy se konaly 1. října 1673, měsíc před tím, než byly na svátek sv. Martina mariánské sochy slavnostně vráceny do klášterního kostela.

Verze nazvaná *Osvědčení zázraků v klášteře Františkánském* ve vlastivědném díle Arnošta Chleboráda čerpá z obou textů dohromady. Hlavní část přebírá z „textu latinského“ a doplňuje ho úryvky z mladší české verze, často ne přímo citovanými, ale převyprávěnými. Chleborádův text působí velice chaoticky, česká jména měšťanů jsou pomíchána s jejich latinskými ekvivalenty.²²⁷

Tato proslulá svědecká však znamenala daleko více než jen úředně potvrzené výpovědi o zázračných událostech. V obou dokumentech výpovědi svědků vytvářely příběh bechyňských kultovních soch, tradovaný dodnes. Jejich písemný záznam měl tento příběh uchovat v paměti navždy. *Prísahy od hodnověrných svědkův*, stejně jako dřívější *Miracula in tempore rebellionis*, však byly i symbolickým posílením vztahů mezi Bechyní a jejím pánem, šlechtic (spolu s bratry františkány) si měšťany zavázal prokázanou důvěrou, což pro ně muselo být velikou ctí.

Podobně, jako se v legendách o milostných obrazech zdůrazňovalo nebezpečí, ve kterém se ocitly (a hlavně to, že nebezpečí přečkaly), se zdůrazňovala i jejich starobylost a úcta prokazovaná jim již v dobách minulých.²²⁸ Jako první z historiků se stáří obrazů snažil zjistit páter Labe. Jeho domněnka, „že ti svatí obrazové od léta 1490 zároveň s chrámem Páně počátek svůj mají“²²⁹, byla správná. Obě piety jsou pozdně gotické, z konce 15. století, Krucifix měl podle nejnovějšího bádání vzniknout již brzy po roce 1510.²³⁰ Labe připomíná, že zdejší svaté obrazy byly uctívány „od starodávna“²³¹ a že již před vpádem kacířů byly „okolo nich zavěšené tabulky na znamení vyprošených a udělených milostí a dobrodiní.“²³² (Podle Martina Elbela, mělo být zpusťování konventního chrámu roku 1619 reakcí na tuto

²²⁶ ŘF 50, inv. č. 2599 *Svědecké výpovědi o zázracích r. 1644 a 1673*, in: karton č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni.

²²⁷ *Osvědčení zázraků v klášteře Františkánském. Opis doslovný*, in: A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského, Bechyně 1928*, s. 26. Je možné, že autor opravdu tento text „doslova opsál“ z jiného pramene a pomíchání verzí a celková nesrozumitelnost není jeho vinou.

²²⁸ Pro srovnání – o dávné úctě a kacířských ohroženích Svatohorské, Svatokopecké a Svatotomské madony píše T. Malý v kapitole *Obraz a paměť*, in: T. MALÝ, *Obrazy a rituál*, Brno 2019, s. 182–192. Přehled nejčastějších topoi v příbězích milostných obrazů uvádí J. ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 106–110.

²²⁹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 77.

²³⁰ Krucifix byl dříve datován do druhé poloviny 16. století. K dataci této plastiky, jejím vzorům a umělecké hodnotě díla P. KALINA, *The Bechyně Crucifix*, in: *Umění 44*, č. 3–4, 1996, s. 245–260.

²³¹ Rozumějme nejdříve od konce 15. století, kdy se do kostela dostaly obě Piety.

²³² J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 77.

„starodávnou“ oblibu zdejších kultovních soch.)²³³ Jindřich Labe se v líčení Bechyně jako dávného poutního místa se odvolává na autoritu „důstojně velebného Jana, biskupa varadínského“, který místní „klášter a kostel svatým jest nazval“ – to jistě pro „nějakou obzvláštní vysoce váženou svatost.“²³⁴ Tou samozřejmě měly být zdejší tři milostné sochy. Poutě se měly, stejně jako v barokní době, konat dvakrát ročně již za dávných časů. A Labe prozaicky soudil, že poutníky měly k cestě motivovat právě zázračné obrazy, protože „málo jest těch, kteří by následovali pána Krista z jeho samého ohledu; ale ohled mají na svůj zisk“.²³⁵

²³³ Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana*, Olomouc 2011, 89.

²³⁴ *Tamtéž*, s. 79–80.

²³⁵ *Tamtéž*, s. 83–84.

5. Rekatolizace

5.1. Návrat Šternberků a rekatolizační snahy

Pan Adam ze Šternberka se na své panství vrátil někdy začátkem roku 1623,²³⁶ až po více než dvou letech od vítězství císařského vojska na Bílé hoře. Nebyl to však toho roku návrat jediný. Bechyňský pán znovu do nově opraveného kláštera uvedl františkánské řeholníky.²³⁷ Do konventu se šťastně vrátil i kvardián Storz, po Bílé hoře propuštěný na svobodu ze zajetí stavovskými.²³⁸ Pan Adam nechal v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie vybudovat novou podzemní kapli, která měla sloužit jako šternberská rodinná hrobka.²³⁹ Krypta²⁴⁰ se nachází pod hlavním oltářem v presbyteriu, které bylo po řádění stavovských vojáků zrestaurováno.²⁴¹ Zasvěcení podzemní kaple sv. Kalixtovi se v podání barokních historiků neobejde bez předcházejícího zázraku, snu pana Adama. Podle Beckovského²⁴² v noci na svátek sv. Kalixta „viděl on [Šternberk] v hrobový truhle na márách ležeti jednu osobu mužskou v oděvu biskupském; z té truhly nenadále ten biskup vyvstal, k oltáři přistoupil a služby Boží vykonávati začal, maje okolo sebe hojnost růží a hvězd. Adam Šternberk přistoupil k němu a tázal se ho, kdo on jest? I odpověděl: Já jsem Kalixtus, papež.“²⁴³ Vidění mělo být znamením a pokynem k vybudování této kaple. Při stavebních pracech – když se „grunty pro novou kaplu kopaly“ – „nalezeni byli všem pro jich velikost divné člověčí hnátové, nepochybně z nějakýho obra, v tom místě někdy pohřbenýho“, píše dále Beckovský. Nález starších ostatků by mohl ukazovat na pohřbívání již u někdejšího minoritského kláštera nebo na starší osídlení Bechyně.²⁴⁴

Přestože bechyňský pán v dubnu roku 1623 odešel navždy, byl to pro město šťastný rok. Kromě Šternberků a bratří františkánů se ještě někdo s velkou slávou přestěhoval, a to zázračné mariánské obrazy. Během slavnosti, která se konala 23. srpna „v přítomnosti

²³⁶ Prameny neuvádějí přesné datum návratu. Možná tomu bylo o něco dříve, protože Adam ze Šternberka 10. dubna 1623 zemřel a předtím ještě stihl dát obnovit konvent. Rozkazy k jeho opravě však mohly předcházet Šternberkův fyzický návrat na Bechyni.

²³⁷ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, 113–114.

²³⁸ ŘF 48, kniha č. 8, *Archivum conventus Bechynensis*, 1685, fol. 420b.

²³⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého VII.*, Praha 1996, s. 34.

²⁴⁰ Do kaple se schází z chrámové lodi, schody byly původně ohrazeny ozdobnou mříží, ta však byla pak „pro větší plac i pohodlnější přístup k hlavnímu oltáři“ nahrazena „hrobovým kamenem“. J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 56–57.

²⁴¹ R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 48.

²⁴² Zřejmě zde vycházel z Jindřicha Labe; ten popisuje vidění obšírněji.

²⁴³ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhů českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 394.

²⁴⁴ Ke staršímu osídlení dnešní Bechyně, hlavně slovanskému a vrcholně středověkému, více R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 8–11.

mnohého nesčíslného lidu se radujícího, že po bouřce minulé nastalo utišení, ...obrazové svatí na procesí po městě slavně obnášeni a do chrámu Páně přeneseni jsou byli.“²⁴⁵ Chrámem Páně se zde myslí farní kostel sv. Matěje na náměstí, na návrat přímo do kláštera si sochy musely ještě padesát let počkat. Mezi pobytem u bechyňských měšťanů a přenesením do farního kostela byly obě piety ještě krátce vystaveny v zámecké kapli sv. Jiří.²⁴⁶

Františkáni se po svém návratu snažili přivést ke katolicství i ty bechyňské obyvatele, kteří „nebyli pravého náboženství“.²⁴⁷ Zdá se, že nekatolíků ve městě a na bechyňském panství nebylo málo.²⁴⁸ Roku 1629 byl proto do Bechyně poslán reformační komisař Jan Kavka z Říčan a spolu s ním čtyři jezuité a vojáci, kteří „honili lid do kostela ke zpovědi“ a kteří byli u bechyňských měšťanů ubytováni.²⁴⁹

Kavka z Říčan (sám původně nekatolík, jenž konvertoval po svatbě s katolickou šlechticnou Benignou z Lobkovic roku 1598) začal „rozmáhati poctu Matky Boží ze vší síly své“ již dávno před Bílou horou.²⁵⁰ Od roku 1602 s velikým západem a s pomocí dvou jezuitů rekatolizoval broumovské panství,²⁵¹ odkud nejprve vypověděl bratrského kněze i všechny duchovní utvrzující lid ve víře podobojí. Metody Jana Kavky na Broumovsku, jak je popsal Josef Vávra,²⁵² by nám mohly posloužit pro hrubou představu o průběhu rekatolizace na panství bechyňském, k němuž nemáme tak přesné informace.

Zmínění jezuitští misionáři²⁵³ si rozdělili úkoly, zatímco jeden chodil po panství a „vyučoval katechismu“, druhý, vysvěcený kněz, se věnoval kazatelské činnosti ve městě. Kostel v Broumově nechal Říčanský „opravit a opatřit odznaky katolickými“ a vnesl do náboženského života prvky barokní zbožnosti, jako byla sváteční procesí, kterých se sám

²⁴⁵ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 114.

J. ROYT tuto slavnost mylně klade do doby Jana Norberta (1674). J. ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 219.

²⁴⁶ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský. Poselkyně starých příběhů českých. Díl II, svazek II*, Praha 1879, s. 120.

²⁴⁷ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 115. Autor vyzdvihuje zejména „pilnost a bedlivost“ páterů Františka Storze a Řehoře Lomnického.

²⁴⁸ A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 28.: „vliv nového učení uplatňoval se i zde a postupem doby byla většina obyvatel husitská“. Arnošt Chleborád vzápětí zmiňuje spor z roku 1564 mezi arciděkanem a bechyňskými faráři děkanského kostela sv. Matěje, kteří „nechtěli upustiti od svých manželék“, což klade za vinu vlivu kacířského učení. Bohužel neuvádí zdroj této informace.

²⁴⁹ *Tamtéž*, s. 29. Jezuité by mohli být z Jindřichova Hradce (nebo z Prahy či z Českého Krumlova). U Chleboráda zde není jasné, zda vojskem myslí dříve zmíněné „žoldnéře lichtenštejnské“. Je možné, že měl pan Kavka k dispozici vojáky z centrálních zdrojů, avšak místodržící Karel z Lichtenštejna (1569–1627) byl tou dobou již po smrti. Kavka mohl mít stejné vojáky již od působení na Karlštejnsku (1626).

²⁵⁰ J. VÁVRA, *Jan Kavka z Říčan*, in: Sborník Historického kroužku 1904, ročník 5, číslo 2, s. 79–80.

²⁵¹ Panství broumovské zdědil po svém strýci Zdeňku Kavkovi z Říčan roku 1598.

²⁵² Josef Vávra hodnotí osobnost Jana Kavky velice kladně, na rozdíl od zjevných nesympatií k násilné rekatolizaci u Arnošta Chleboráda. J. VÁVRA, *Jan Kavka z Říčan*, in: Sborník Historického kroužku 1904, ročník 5, číslo 2, s. 79–82, číslo 3, s. 143–147.

²⁵³ z olomoucké koleje

i s rodinou účastnil, nebo „obyčej, který poznal na své pouti do Vlach: když kněz nesl nejsvětější svátost k nemocnému, provázeli jej čtyři muži, nesouce hořící pochodně a prozpěvující.“²⁵⁴

V konání pana Kavky z Říčan můžeme vidět podobnosti s činností bechyňských Šternberků²⁵⁵ – jejich způsoby reprezentace rodu a mariánského kultu jsou podrobně popsány níže. Broumovský pán také sympatizoval se žebravými řády, stal se fundátorem a mecenášem kapucínského konventu v Olomouci.²⁵⁶ Sám žil střídavě a věnoval se charitativní činnosti. Rod pana Kavky se navíc se Šternberky propojily i příbuzensky sňatkem roku 1629, kdy Kavka Říčanský provdal jednu ze svých tří dcer, Ludmilu Benignu, za Františka Karla Matyáše ze Šternberka.

Ve druhé polovině 20. let 17. století se pan Kavka pustil do rekatolizace panství karlštejnského, od roku 1628 z funkce císařského reformačního komisaře obracel na pravou víru také kraje slánský, rakovnický, podbrdský, plzeňský a prácheňský,²⁵⁷ jehož východní hranice není od Bechyně daleko. Podle Josefa Vávry byl komisař Kavka „muž mírný, vážný a rozumný“. Rekatolizaci se snažil provádět nenásilnou formou odshora – přesvědčením místních pánů, rytířů a vladyků i členů městské rady a rychtářů. Spolupráci s konšely a významnějšími měšťany můžeme předpokládat i na Bechyni, kde se nepochybně zapojili také františkánští bratři. Na panství, kam provdal svou dceru, mu zřejmě na klidném průběhu záleželo.

K působení na lid v okolí mohli františkáni dobře využít své výpomoci na zatím neosazených farách. Například na blízkou faru v Modré Hůrce pozval z poručení majitele statku Dětricha z Hammershaimu bezský úředník „z pánův páterův kláštera bechyňského jednoho“, aby poddaní alespoň „k Svaté zpovědi a přijímání velebné Svátosti přijít mohli“, než bude na Hůrku dosazen jiný duchovní správce.²⁵⁸ Také v kostele v Žimuticích (což byla farnost sousedící s Hůrkou) „každý vejroční svátky od Pánův Patres františkánů z kláštera bechyňského služby Boží... se vykonávají“.²⁵⁹

²⁵⁴ *Tamtéž*, s. 80–82.

²⁵⁵ Jan Kavka z Říčan a Adam ze Šternberka sdíleli stejný osud za stavovského povstání, kdy jim byly zabaveny statky a jako emigranti se setkali v Pasově. *Tamtéž*, s. 144.

²⁵⁶ *Tamtéž*, s. 82.

²⁵⁷ *Tamtéž*, s. 145.

²⁵⁸ Zdena KOKOŠKOVÁ – Helena SEDLÁČKOVÁ – Magda ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Bechyňsko*, Praha 1997, s. 133.

https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2019/02/Bechyňsko_cele_H_zamceno.pdf (26. 4. 2021, 17:30)

²⁵⁹ Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Bechyňsko*, Praha 1997, s. 822. Žimutice a Modrá Hůrka patřily zřejmě již tehdy také do františkánského žebravého okrsku. (Doklad o tom máme ale až z první poloviny 18. století.) Cesty pro almužnu byly dalším

Jak dlouho v Bechyni působilo reformační vojsko, přesně nevíme. V *Popisu okresu bechyňského* je pouze zmínka o zprávě podané až roku 1653, „že v kraji bechyňském není více třeba reformační komise, neboť valná část tvrdých nekatolíků před touto komisí utekla.“²⁶⁰ Katolická historiografie o těchto událostech mlčí.

O tom, kolik nekatolíků na panství a přímo ve městě zůstalo, také nemáme přesné zprávy. Nejstarším statistickým pramenem je zповědní seznam z Velikonoc roku 1630, přímo pro město Bechyni je uvedeno téměř 300 komunikantů a 18 bezvěrců (non confesi).²⁶¹ V *Soupisu poddaných podle víry z roku 1651*²⁶² stav panství bechyňského chybí – nedochoval se, byl-li pro nedávnou smrt pana hraběte vůbec sepsán. (Tou dobou ve městě měla ještě působit reformační komise.) Přes celkově výrazně katolický ráz kraje bechyňského²⁶³ jako správní jednotky se však výrazný počet nekatolíků (u všech však s nadějí na konverzi) objevuje v blízkém okolí Bechyně směrem na Týn nad Vltavou, a to na bezském nebo kolodějském statku.²⁶⁴ Z krátkého popisu situace v Bechyni roku 1659 od bechyňského děkana se dozvídáme, že rekatolizační snahy byly úspěšné. Zmiňuje, že mu přispěli pomocí bechyňští františkáni a společná práce se zdařila – všichni obyvatelé jsou správného vyznání a chodí ke zpovědi, s výjimkou „dvou nebo tří velmi hluchých“.²⁶⁵ Další konkrétní údaj máme však až k roku 1671, tedy o dvacet let později, kdy se ze zповědních seznamů vltavotýnského vikariátu dozvídáme, že v Bechyni žilo 9 kacírů,²⁶⁶ zatímco v jiných městech jen jeden nebo dva nekatolíci.²⁶⁷

způsobem, jak šířit katolickou víru i oblibu františkánského řádu. ŘF 48, kniha č. 8, *Archivum conventus Bechynensis*, 168a, fol. 118a–153a.

²⁶⁰ A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 30.

²⁶¹ E. ČÁŇOVÁ, *Prameny pro hospodářské a sociální dějiny. Nejstarší zповědní seznamy 1570–1666*. Svazek I, Praha 1973, s. 211–217.

²⁶² Z. KOKOŠKOVÁ – H. SEDLÁČKOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Bechyňsko*, Praha 1997.

²⁶³ *Tamtéž*, s. 9.

²⁶⁴ *Tamtéž*, s. 129–134 a 279–282.

²⁶⁵ „exceptis duabus aut tribus personis valde surdis“ E. ČÁŇOVÁ, *Prameny pro hospodářské a sociální dějiny. Nejstarší zповědní seznamy 1570–1666*. Svazek I, Praha 1973, s. 437.

²⁶⁶ J. V. ŠIMÁK (ed.), *Zповědní seznamy Arcidiecése pražské z r. 1671–1752. Díl II, svazek I, Bechyňsko*, Praha 1928, s. 124.

²⁶⁷ Na tento rozdíl upozorňuje Z. KALISTA, *Století andělů a ďáblů*, Jinočany 1994, s. 239.

5.2. František Karel Matyáš ze Šternberka, paní Ludmila a Karel Škréta

Třicátá léta 17. století byla pro Bechyni klidnějším obdobím. Stejně jako se vzpamatovávalo panství, vzkvétal i františkánský klášter. František Karel Matyáš ze Šternberka daroval klášteru cenné předměty ukradené z něho za války – ornáty, monstrance, stříbrné lampy a stříbrné kostelní nádoby.²⁶⁸ Podobě interiéru kostela Nanebevzetí Panny Marie vtiskl stopu, která utváří jeho charakter do dnešních dnů, a to vestavěním barokního kůru (zdobeného dvěma zlatými hvězdami) a darováním dvou nových oltářů roku 1634.²⁶⁹ Jeden je zasvěcen sv. Františkovi z Assisi, patronu řádu i patronu pana donátora. Druhý oltář patří oblíbenému františkánskému světcovi sv. Antonínu Paduánskému.²⁷⁰ Obrazy světců jsou ve františkánských pramenech přisuzovány Karlu Škrétovi.²⁷¹

Pan František Karel ze Šternberka též zajistil chod konventu po materiální stránce tím, že určil „deputát, který se každého roku z zámku bechyňského do kláštera dáti má“. Františkáni tak měli zajištěný jak pravidelný finanční příjem (200 kop míšeňských a k tomu 15 kop na olej do věčného světla),²⁷² tak přísun naturálií – mešního vína, soli, pšenice, ječmene, ovesa, hrachu; též pravidelně dostávali ryby (štiky, kapry a okouny).²⁷³ Ve výčtu je ještě uvedeno máslo a sýr, nechybělo bílé pivo. Kromě běžných potravin konzumovaných po celý rok ještě dostávali „piva starého každého postu dva sudy“, „k Božímu narození zajíce tři“ a také jim měl být přidělen vždy „k vánočním svátkům[m] dobře krmený vepř jeden“. ²⁷⁴

Utišení po válečných bouřích ustalo tehdy jen nakrátko. Ve čtyřicátých letech na panství doléhaly boje se Švédy a přesuny vojsk. Největší zátěží bylo kvartýrování vojáků (a to hlavně při neúrodě roku 1643).²⁷⁵ Ze stížnosti adresované místodržícím Království českého se dozvídáme, že když František Karel „odjížděl se svou nemocnou ženou a synkem ze svého bechyňského statku, byl přepaden asi padesáti jezdci z císařských jednotek. Na Šternberkův

²⁶⁸ Kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol. 2b–3a.

²⁶⁹ *Tamtéž*.

²⁷⁰ O sv. Antonínovi jako středověkém kazateli a oblíbeném barokním světcovi Marta Lucie CINCIALOVÁ, *Dvojí tvář svatého Antonína z Padovy*, in: *Františkánství v kontaktech s jiným a cizím*, Praha 2009, s. 82–109.

²⁷¹ „magnus artificus Carolus Screti, Germanius Apelles“ Kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol. 2b–3a. Škrétu jako autora oltářních maleb uvádí většina prací, mimo jiné i Kalista. Z. KALISTA, *Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok*, Jinočany 1994, s. 177.

²⁷² Tyto finance jim spravoval tzv. apoštolský syndik, jak už bylo zmíněno výše. Františkáni sami neměli s peněžními záležitostmi přijít do styku. Proto je také na závěr tohoto deputátu připojeno, aby bratři sami nenechávali budovy konventu opravovat, ale oznámili potřebu rekonstrukce na zámku. Tím na sebe pan donátor bral též všechny finanční náklady za případné opravy.

²⁷³ Ryby byly postním pokrmem v souladu s řádovými regulami.

²⁷⁴ ŘF 50, inv. č. 2604 *Almužny*, in: karta č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni.

²⁷⁵ O nepokojích ve 40. letech píše Mikolášek v kapitole *Ponuré epizody z konce třicetileté války*, in: F. MIKOLÁŠEK, *O lidech, cestách a návratech*. Bernartická čítanka, Bernartice 2005, s. 52–55.

vůz prý bylo vypáleno asi sedmdesát ran.²⁷⁶ Bechyně se pak do rukou nekatolíků dostala ještě jednou začátkem září 1648 při švédském vpádu do jižních Čech, vedeným generálem Wittenbergem. Švédové obsadili nejprve Tábor, který se stal opěrným bodem pro další výpady, a Bechyni, kde zanechali nepříliš početnou posádku. Dále pokračovali dobytím Českého Krumlova a neúspěšným pokusem obsadit Jindřichův Hradec. To jim překazil generál Zikmund Myslík z Hyršova, jenž předtím přemohl švédskou posádku v Bechyni a dobyl město zpět.²⁷⁷ Se švédským vpádem se pojí další požár města,²⁷⁸ klášter tentokrát ale vyvázl bez pohromy.

Roku 1648 za švédského obléhání Prahy došlo k ještě jedné smutné a pro Bechyni významné události. Kulka švédského žoldnéře zasáhla pana Františka Karla Matyáše, který tou dobou pobýval ve Šternberském paláci na Malé Straně. Šlechtic na následky zranění zemřel a bechyňské panství ztratilo svého pána.²⁷⁹

S koncem třicetileté války se tak správy šternberského majetku ujala paní Ludmila Benigna rozená Kavková z Říčan, vdova po Františku Karlu Matyášovi. Paní Ludmila převzala panství poničené válkou, přímo ve městě Bechyni bylo údajně 15 domů ze 70 pustých.²⁸⁰ Druhým úkolem, který na ovdovělou čtyřiatřicetiletou ženu připadl, bylo zajištění výchovy šesti dětí. Osobnost Ludmily Kavkové ze Šternberka, jako energické a schopné ženy je v literatuře hodnocena s velkým obdivem. „Tato pozoruhodná žena, horlivá obdivovatelka vědy, vedla vědeckou korespondenci s několika učiteli, které většinou předčila čistotou své latiny.“²⁸¹ Je doložena výměna dopisů mezi ní a slavným malířem raného baroka Karlem Škrétou.²⁸²

Bechyňská paní malíře a jeho dílnu pověřila portrétováním svých dětí. Proslulá dětská galerie²⁸³ na bechyňském zámku je jednou z nejstarších v Evropě a k obrazům dětí Ludmily Benigny (byli to čtyři synové Jan Adam, Václav Vojtěch, Jan Norbert a Ignác Karel a dvě dcery Marie Maxmiliána a Marie Barbora) přibýly i portréty dalších potomků šternberského

²⁷⁶ Tamtéž, s. 54.

²⁷⁷ Zdeněk KALISTA, *Zikmund Myslík z Hyršova*, Praha 1940, s. 49–53. Bechyně se měla stát Myslíkovým vojenským zázemím pro dobytí Tábora zpět.

²⁷⁸ F. MIKOLÁŠEK, *O lidech, cestách a návratech. Bernartická čítanka*, Bernartice 2005, s. 55.

²⁷⁹ Pavel JUŘÍK, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 69.

²⁸⁰ Z. KALISTA, *Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok*, Jinočany 1994, s. 81.

²⁸¹ F. PALACKÝ – Z. STERNBERG, *Dějiny rodu Sternbergů*, Moravský Beroun 2001, s. 86. Palacký dále dokládá zájem paní Ludmily o českou národní literaturu finančním příspěvkem jezuitskému Českému bratrstvu naší milé paní v Praze u sv. Ignáce.

²⁸² V. VLINAS, *Renesanční zbroj svatého Václava, Karel Škréta a Bechyně*, in: J. Hrdlička – P. Král – R. Smíšek (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku*, Praha 2019, s. 272.

²⁸³ Blíže k tématu Marie MŽYKOVÁ, *Galerie dětských šternberských portrétů na zámku Bechyně*, in: Marie Mžýková a kol. *Cour d'honneur. Hrady, zámky, paláce 4*, Praha 2008, s. 41–44.

rodu. Přímo od Škréty pochází podobizna Marie Maxmiliány v dětském věku²⁸⁴ a později též známý barokní portrét této dívky, v té době již mladé ženy, v pastýřském šatě. O něco méně jisté je Škrétovo autorství portrétu Jana Adama.²⁸⁵

Mohli bychom předpokládat, že během svého pobytu (byť by byl jen krátký) a práce u bechyňského šternberského dvora se Škréta spolu se zámeckou rodinou zúčastnil pobožností ve zdejších klášterních kostele. Ostatně nápadné podobnosti mezi renesanční kanelovanou zbrojí na Škrétových obrazech sv. Václava a zbrojí na náhrobnících Ladislava ze Šternberka a Kryštofa ze Švamberka si všiml Vít Vlnas.²⁸⁶ Ze Škrétova pobytu ve městě možná vycházel ti, kdo mu připsali i autorství obrazů sv. Františka a sv. Antonína v klášteře. Škréta je s rodem Šternberků spjat ještě jednou vazbou – vytvořil tři návrhy pro rytiny (které jsou dílem Daniela Wussina) v oslavném spise jezuita Jana Tannera *Vestigia virtutis et nobilitatis Sternbergicae in regno Bohemiae*.²⁸⁷ Tanner dílo dedikoval synům paní Ludmily, Václavu Vojtěchovi a Janu Norbertovi.²⁸⁸

Ludmila Benigna, spolu se svými sestrami, dokonce měla mít podíl na záchraně karlštejnských relikvií. Její otec, Jan Kavka z Říčana, ostatky za saského vpádu převezl z Karlštejna do sklepa svého malostranského domu. Před smrtí (roku 1645) o úkrytu řekl dcerám, které jim pak našly bezpečné místo v kostele sv. Tomáše na Malé Straně.²⁸⁹ Jako horlivá katolička pokračovala Ludmila ze Šternberka v podpoře bechyňského františkánského kláštera, dalším jejím „průkopnickým“ činem bylo obdarování větší sochy Panny Marie korunkou roku 1653.²⁹⁰ Mariánské sochy sice mívaly korunky od středověku, v tomto případě je však zajímavé, že se jedná o jednu z prvních privátních korunovacích milostného obrazu v rakouských zemích v potridentské době.²⁹¹

²⁸⁴ Tomuto Škrétovu obrazu se věnují články: Martin ŠANDA, *Podobizna Marie Maxmiliány v dětském věku, bechyňská dětská portrétní galerie a související otázky škrétovské portrétní malby*, in: Lenka Stolárová – Kateřina Holečková (edd.), Karel Škréta (1610–1674). Dílo a doba. Studie, dokumenty, prameny, Praha 2013, s. 177–183 nebo Marcela VONDRÁČKOVÁ, *Marie Maxmiliána ze Šternberka v dětském věku*, in: Zuzana Macurová – Lenka Stolárová – Vít Vlnas, *Tváří v tvář. Barokní portrét v zemích Koruny české*, Brno 2017, s. 74–75.

²⁸⁵ V. VLNAS, *Renesanční zbroj svatého Václava, Karel Škréta a Bechyně*, in: J. Hrdlička – P. Král – R. Smíšek (edd.), *Symbolické jednání v kultuře raného novověku*, Praha 2019, s. 272.

²⁸⁶ *Tamtéž*, s. 266–275.

²⁸⁷ Jan TANNER, *Vestigia virtutis et nobilitatis Sternbergicae in regno Bohemiae*, Pragae 1661.

²⁸⁸ Petr VOIT, heslo *Karel Škréta* a heslo *Daniel Wussin*, in: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2006.

https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Karel_%C5%A0kr%C3%A9ta (13. 4. 2021, 16:45)

https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Daniel_Wussin (17. 5. 2021, 14:00)

²⁸⁹ J. VÁVRA, *Jan Kavka z Říčana*, in: *Sborník Historického kroužku 1904*, ročník 5, číslo 1, s. 146–147.

²⁹⁰ Z. KALISTA, *Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok*, Jinočany 1994, s. 105. Připomeňme, že socha se tou dobou stále ještě nacházela v děkanském kostele sv. Matěje.

²⁹¹ T. MALÝ, *Obrazy a rituál*, Brno 2019, s. 21–22.

5.3. Bechyňská barokní zbožnost ve druhé polovině 17. století

Přestože k roku 1671 zpovědní seznamy města Bechyně vykazují 9 kacířů,²⁹² což se pro druhou polovinu 17. století zdá na první pohled hodně (z necelých 2000 evidovaných lidí), při bližším zkoumání zjišťujeme, že se jednalo vlastně jen o klempíře Michala a jeho početnou rodinu.²⁹³ V dalších letech se však v Bechyni dle seznamů „haeretici“ již nevyskytovali.²⁹⁴ Také ubýval počet „nedbalých“ katolíků, kteří nepřišli ke zpovědi.²⁹⁵

(Kromě katolíků a nekatolíků byli v Bechyni ještě obyvatelé židovské víry. Židovská komunita byla ve městě od 16. století, v pobělohorské době zaznamenala nárůst a roku 1715 mělo být ve městě 14 židovských rodin.²⁹⁶ Dokladem neutrálního vztahu a reciprocit mezi konventem a židovskými řemeslníky by mohl být účet z března roku 1679, kdy bylo „sklenáři Židu“ zaplacen 7 zlatých a 48 krejcarů za materiál a odvedenou práci na opravě okna v ambitu.)²⁹⁷

Můžeme tedy spolu s františkánským historikem Labem říci, že v Bechyni brzy „začala kvésti pobožnost křesťanská, rozmnožovalo se náboženství mariánské.“²⁹⁸ Protože dnem zasvěceným Panně Marii je sobota, mohli se zde věřící každou sobotu zúčastnit zpívané mše s přijímáním „nejsvětější svátosti oltářní“ na konci.²⁹⁹ Kromě mariánské úcty byl výrazným rysem františkánské spirituality kult sv. Antonína. „Každý první outerý každého měsíce“ byla tomuto světcovi věnována zpívaná mše „při oltáři jeho“.³⁰⁰ První týden v měsíci se také sloužila u hlavního oltáře čtvrtční „mše svatá o nejvelebnější svátosti oltářní.“³⁰¹ Tento oltář obdržel roku 1658 od papeže Alexandra VII. nadání, „že kdo na něm mši svatou slouží při památce dušiček a přes celý oktáv, vysvobozuje duši z očistce“.³⁰² Později se plnomocné odpustky přesunuly z hlavního oltáře na oltář v nově vybudované kapli Panny Marie Bolestné.³⁰³ Tam

²⁹² J. V. ŠIMÁK (ed.), *Zpovědní seznamy Arcidiecése pražské z r. 1671–1752. Díl II, svazek I, Bechyňsko*, Praha 1928, s. 124. Seznam uvádí 1913 kajících, 14 nekajících, 9 kacířů.

²⁹³ „Michael laminarius c[um] ux[ore] et 7 filiis.“ J. V. ŠIMÁK (ed.), *Zpovědní seznamy Arcidiecése pražské z r. 1671–1752. Díl II, svazek I, Bechyňsko*, Praha 1928, s. 52.

²⁹⁴ Výjimkou je až roku 1695 jedna nekatolička – sestra krajského hejtmána. *Tamtéž*.

²⁹⁵ V letech 1671 a 1672 je zaznamenáno 14 a 15 nekajících, v roce 1674 ještě šest, pak už (se dvěma výjimkami jednoho či dvou lidí) „nedbalí zpovědi“ mizí ze seznamu.

²⁹⁶ K. KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996, s. 65–66. V první polovině 17. století byl založen židovský hřbitov z vnější strany hradeb. Za Marie Terezie ze Šternberka byli Židé z Bechyně z části vypovězeni, zůstalo už jen 7 rodin.

²⁹⁷ ŘF 48, kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol. 170a.

²⁹⁸ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 115.

²⁹⁹ *Tamtéž*, s. 118–119.

³⁰⁰ *Tamtéž*, s. 59.

³⁰¹ *Tamtéž*, s. 59.

³⁰² *Tamtéž*, s. 56.

³⁰³ *Tamtéž*, s. 58. O roku 1725 dokonce tyto odpustky platily nejen na Dušičky, ale také pro každý pátek.

byly totiž přeneseny tři zázračné obrazy a kaple se tak stala tím hlavním (a zázračným)³⁰⁴ místem chrámu. Kromě toho, že bechyňští „patres“ lidu připomínali příklady řádových světců, začlenili do kázání také bájného hrdinu Jaroslava ze Šternberka, předka dobrodinců konventu – další čtvrtky v měsíci tak bylo do programu zařazeno čtení „na památku toho slavného vítězství... léta 1242 u Olomouce... naproti dvakrát sto tisíců Tatarův.“³⁰⁵

Zmíněné zpívané mše a kázání byly určeny veřejnosti. Mimo to, jak píše Jindřich Labe, františkáni vykonávali „služby Boží každodenní v tom chrámě Páně pilně a bedlivě ve dne i v noci podlé způsobu a obyčeje našeho svatého řádu“.³⁰⁶ Tyto tiché mše se sloužily za pana fundátora i jeho rodinu a za všechny dobrodince kláštera. Například od roku 1678 měli bechyňští bratři každoročně odsloužit 300 mší za hraběte Jana Norberta ze Šternberka a jeho ženu hraběnkou Isabellu. (Tento počet byl snížen na 120 mší teprve redukcí roku 1832.)³⁰⁷ Také se sloužily zádušní mše za zemřelé dobrodince, františkány, členy bratrstev a později i terciáře. Testamenty (v českých pramenech „kšafy“) šlechticů a bohatších měšťanů františkány zavazovaly ke sloužení mší, ale byly také dalším významným zdrojem příjmů. Nechat se pochovat v bechyňském františkánském klášteře byla pro nižší šlechtické rodiny velká prestiž, proto mnoho „kamenův hrobových v tom chrámě se spatřuje, ale šlapáním ustavičným nápisové na nich zašli, že čtený býti nemohou.“³⁰⁸

Kromě mší, kázání a odpustků byla dále katolíkům nabízena účast na svátečních procesích a poutích (nejvýznamnější svátky byly Zvěstování a dále Nanebevzetí Panny Marie, kterému je kostel zasvěcen). Během slavností mohli věřící získat i exkluzivní předměty, jako byly „páteře, rozária, knížky, obrázky, metálky neb srdíčka a jiné těm podobné věci“,³⁰⁹ které byly dotýkány se svatými obrazy, aby tak i samy tyto předměty získaly duchovní sílu.³¹⁰

Zájem o poutě a procesí byl tak velký, že brzy nastal problém s kapacitou kláštera. Tuto situaci spojenou s každou větší slavností popisuje Jindřich Labe: když se pravidelně na

³⁰⁴ Kaple se stala místem divů, například zde byla pozorována jasná záře v noci na svátek Navštívení Panny Marie. To však až ve druhé polovině 18. století. Blíže Z. PROKOPOVÁ, „*Virgo potens.*“, České Budějovice 2003.

³⁰⁵ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 118–119. Pověst o hrdinném Jaroslavovi v sobě míchá vpád mongolských nájezdníků na Moravu roku 1241 a obležení Olomouce uherskými Kumány roku 1253. Tehdy však ve službách Přemysla Otakara II. působil Jaroslavův otec, Zdeslav ze Šternberka. Blíže P. JUŘÍK, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 12–14.

³⁰⁶ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 59.

³⁰⁷ ŘF 48, kniha č. 14., *Kniha fundací (Liber piarum foundationem)*, založená 1829, s. 9.

³⁰⁸ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 62.

Dnes se tyto kameny většinou již v kostele nenacházejí, jsou vystaveny v ambitu. Chleborád zmiňuje mezi v klášteře pochovanými např. členy rodu Malovců. A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 185. Malovcové z Malovic v Bechyni vlastnili do r. 1790 dům „U Bílého zvonu“ na náměstí.

<https://pamatkovykatalog.cz/dum-bily-zvon-20682783> (29. 5. 2021, 20:30)

³⁰⁹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 118.

³¹⁰ K typům svěcenin a k dotýkání předmětů s milostným obrazem J. MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.

všechny mariánské svátky konalo „procesí z farního kostela svatého Matěje do kostela klášterského... ačkoliv kostel jest veliký a prostranný, nemohou... všichni do něho vjíti, pročež celý klášter, hřbitov plný bývá lidu, anobrž na ulici velký houfy a zástupův lidí jest spatřiti... zpovědnice sotva postačují, kněží ztěžka všechněch do poledne vyslyšeti mohou.“ Kázání probíhalo nadvakrát, aby si ho mohli poslechnout všichni. Někdy se sloužily i dvě zpívané mše, to když přicházela „jmenovitě hradecká procesí.“³¹¹

Kromě jindřichohradeckých do Bechyně putovali i lidé z Kardašovy Řečice, Soběslavi, Veselí nad Lužnicí, Týna nad Vltavou, Bernartic, Táboru, Písku, Jistebnice a z mnoha vesnic v okolí. Bývalo také zvykem, že lidé z těchto měst putující na Svatou Horu se na své cestě tam i zpátky zastavovali v Bechyni. Kromě lidí ze sousedních měst a vesnic se do Bechyně vydávali i lidé z daleka, „chtějíce svaté samotnosti užítí a pobožnosti své bez hluku hověti... poodkládajíc na stranu domácích starostí.“³¹²

„To vidouce vysoce urození páni, páni ze Šternberka, jakožto nábožní a vždy katoličtí páni, nad tím veliké potěšení jsou měli a z toho ohledu ke cti a slávě Boží ten chrám Páně bechyňský Panny Marie mnohými dary štědře nadáli.“³¹³

„Katoličtí páni ze Šternberka“ se kromě podpory kláštera zasloužili ještě o výstavbu dalšího sakrálního objektu ve městě, přesněji na předměstí tehdejší Bechyně, hřbitovního kostela sv. Michaela. Stavba s eliptickou lodí a kopulí s lucernou vznikla podle architektonického návrhu, který si bratři Jan Norbert a Václav Vojtěch přivezli z ciziny ze své kavalírské cesty.³¹⁴ Hřbitovní kaple tak byla postavena podle nové módy a stala se jednou z prvních ryze barokních staveb v jižních Čechách.³¹⁵

³¹¹ J. LABE, *Historie o třích svatých obrazích...*, Praha 1746, s. 116–117.

Mezi bechyňským a jindřichohradeckým konventem probíhala čilá spolupráce při propagaci kultu. J. ČERNÝ zmiňuje také poutníky směřované do Bechyně z konventu ve Voticích. J. ČERNÝ, *Poutní místa českobudějovické diecéze*, Pelhřimov 2013, s. 24–26.

³¹² J. LABE, *Historie o třích svatých obrazích...*, Praha 1746, s. 118.

³¹³ *Tamtéž*, s. 115.

³¹⁴ M. GAŽI – J. HANSOVÁ, *Svatyně za hradbami měst*. České Budějovice 2021, s. 363.

Bratři Václav Vojtěch a Jan Norbert navštívili Nizozemí, Anglii, Francii a Itálii. Mezi Lovaní a Paříží s nimi cestoval také třetí bratr Ignác Karel. Z. KALISTA, *České baroko*, Praha 1941, s. 289–290.

Někdy bývá kostel sv. Michaela přisuzován architektu Antoniovovi de Alfieri. R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 52.

³¹⁵ Z. KALISTA, *Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok*, Jinočany 1994, s. 171.

6. Jan Norbert ze Šternberka, mariánské „slávy rozmnožitel“³¹⁶

6.1. Translace zázračných obrazů³¹⁷

K velkolepému přenesení Většího a Menšího obrazu Panny Marie do konventního chrámu došlo roku 1673, kdy byl bechyňským pánem hrabě Jan Norbert, vnuk Adama ze Šternberka. Jako pravý katolík „dnem i nocí o tom přemejšlel, kterak by mohl počestnost Panny Marie Maticky Boží v městě Bechyni zvelebiti a rozšířiti.“ Šlechtic si byl jistě velmi dobře vědom, že kromě posílení samotného mariánského kultu tímto činem proslaví také Bechyni. A to nejen jako poutní místo, ale i jako své rodové sídlo. Proto není divu, že „nechtěl v tom prodlévati, ale se vši ochotností a rychlostí dal jednati a svolati dělníky, tak, že v brzkém čase postavená jest byla kapla obzvláštní.“ Tato nová kaple, přiléhající ke dvoulodnímu klášternímu kostelu, byla zasvěcena Panně Marii Bolestné a stala se novým domovem větší sochy Piety a Ukřižovaného. Právě tato nová část chrámu se stala hlavním cílem poutníků.³¹⁸

Důležitou součástí příprav na slavnost translace bylo pozvání hostů. Tento úkol si pořadatelé rozdělili. Jan Norbert dal o konání akce vědět „okolnímu panstvu a rytířstvu“, zatímco „naši pak Patres měsíc před tím na čtyry míle skrze psaní okolních pánův děkanův a farářův jsou se dožádali, aby taková slavnost a pobožnost lidu vyhlášena byla.“ Tyto snahy se vyplatily, a tak v určený den, v sobotu 11. listopadu na svátek sv. Martina, do města dorazilo tolik návštěvníků, „že snad nikdy... více lidu od panstva a kněžstva jako na ten den v Bechyni nebylo.“

Významnou roli měla během příprav a při samotné slavnosti manželka pana hraběte, Isabella Magdalena,³¹⁹ která obě sochy stojící ve farním kostele „rukama svýma ozdobila a okrášlila“. Větší obraz Panny Marie dostal korunku zdobenou diamanty. Byla to už druhá korunovace bechyňské Piety, první korunku darovala roku 1653 paní Ludmila, matka Jana Norberta. Obě zdejší korunovace však proběhly pouze z iniciativy šternberské hraběcí rodiny a místních františkánů, nejednalo se o oficiální korunovaci potvrzenou vatikánskou kapitulou

³¹⁶ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 133.

³¹⁷ Průběh translace roku 1673 je podrobně zachycen v *Historii o třech svatých obrazech...* Jindřicha Labe. Translaci věnoval skoro celou X. kapitolu, s. 120–128. Nebude-li uvedeno jinak, následující citace jsou z tohoto pramene. Průběh slavnosti popsal (též čerpaje z Labeho kroniky) J. ROYT. J. ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2011, s. 218–219.

³¹⁸ Dnes se tato větší Pieta nachází na hlavním oltáři; pro poutníky je však důležitější menší socha, Bechyňská Matka Boží, umístěná do výklenku v jižní zdi z kraje presbyteria.

³¹⁹ Dcera nejvyššího hofmistra Jana Ferdinanda Porcii, v Labeho knize jako „Alžběta Magdalena Felicitas, rozená kněžna z Porcy“.

na žádost arcibiskupské konzistoře. Podobná „soukromá“ obdarování milostných mariánských soch korunkou byla v barokní době častá.³²⁰

Jak bylo při barokních slavnostech zvykem, také bechyňské mariánské sochy byly přenášeny od sv. Matěje do kláštera v doprovodu slavnostního procesí. Pořadí účastníků průvodu bylo pevně dáno podle stavu, ke kterému člověk náležel. Nejčestnější místa blízko milostným obrazům nebyla vyhrazena nikomu jinému než františkánům a hraběcí rodině.

V čele procesí šly jako první děti převlečené za andílky, cestou zpívaly a recitovaly verše ke cti Panny Marie. Jako druzí následovali členové cechů se svými korouhviemi a za nimi „arcibratrstvo pobožných duchovních pásků svatého a serafinského otce Františka“³²¹ pod svou umbelou³²² a s rozsvícenými svícemi“, dále ve velkém zastoupení františkáni (neboť kromě místních ještě i „z Hradce a z Votic mnoho jich k té slavnosti vysláno bylo“) a faráři z okolních farností. Menší Panenku Marii měl čest nésti jistebnický farář Jiří Krumpetius obklopený děvčátky s věnci. Větší obraz Královny nebes s korunkou na hlavě byl nesen dalšími duchovními „na ozdobném lešení“ hned za ním.

Těsně za nosítky s větší Pietou kráčela rodina bechyňských Šternberků – Jan Norbert se svou chotí Isabellou Magdalenou, spolu s nimi mladší bratr pana hraběte Jan Vojtěch s manželkou Bernardinou.³²³ Hraběcí rodinu doprovázeli urození hosté, páni a rytíři z okolí, dvořané, úředníci bechyňského panství i samotného města. „Naposledy nesčíslná síla lidu obojího pohlaví městského i selského, mladí i staří.“ Vše doprovázely neustálé modlitby, zpěv, trubení a bubnování, hlahol zvonů a oslavné výstřely.

Když průvod dorazil ke klášteru, rozdělil se, stejně jako se tomu dělo při všech větších slavnostech. Dovnitř se tato „nesčíslná síla lidu“, tentokrát ještě větší než obvykle, nemohla vejít. Do kostela Nanebevzetí Panny Marie vstoupili stěží jen lidé urození, příslušníci

³²⁰ V Českých zemích byly Římem potvrzeny jen korunovace Panny Marie Svatohorské, Svatokopecké a Svatotomské během 30. let 18. století. Korunovacím milostných obrazů se věnuje J. ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2011, s. 169–210., dar korunky z roku 1653 v kontextu římských korunovací zmiňuje T. MALÝ, *Obrazy a rituál. Římské korunovace divotvorných Madon a koncept barokní kultury*, Brno 2019, s. 22.

³²¹ Opaskové arcibratrstvo sv. Františka se v Bechyni utvořilo již roku 1650. Později, roku 1739, zde vzniklo ještě bratrstvo sv. Anny. Jeho členové se scházeli v kapli sv. Anny, která dříve stávala na severní straně klášterní zahrady. (A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 183. Zbořena počátkem 19. století.) V 18. století měli bechyňští příznivci ideálů sv. Františka také možnost vstoupit mezi terciáře. M. ELBEL, *Bohemia Franciscana*, Olomouc 2011, 127. Obecně k bratrstvům a třetímu řádu při františkánských konventech *Tamtéž*, s. 70–77.

³²² Více k předmětům využívaných na slavnostních náboženských procesích J. MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.

³²³ Klára Bernardina z Maltzanu

duchovního stavu a vyšší hodností. „Jiní poutníci venku na ulici, na hřbitově a v ambitech v klášteře se rozložili.“

V konventním kostele následovalo kázání jednoho z duchovních pozvaných na slavnostní translaci, soběslavského děkana Bartoloměje Zelenky. Zřejmě byl ve svém oboru mistr a jak se na správného barokního kazatele sluší, „téměř všechny k slzení a lkání jest vzbudil“. Druhé kázání pro měšťany a venkovský lid probíhalo venku pod širým nebem na přilehlém hřbitově.

Mši svatou sloužil mezi jinými i jeden z nejvýznamnějších hostů slavnosti, kanovník Jan Ignác Dlouhoveský z Dlouhé Vsi,³²⁴ pozdější probošt svatovítské kapituly a světicí biskup. „Po mši svaté držané jest bylo Te Deum laudamus s vytrubováním, střelbou a bubnováním.“ Jan Ignác Dlouhoveský pak vlastníma rukama umístil Menší obraz Panenky Marie na hlavní oltář, do zaskleného výklenku nad tabernákulem.

Větší obraz Panny Marie byl postaven do nově vybudované kaple pod Krucifix. Ten zůstal po celou dobu v klášteře, jen byl nyní nově přemístěn z hlavní lodi kostela do této boční kaple. „Celý den potom kostel otevřený byl a se nezavíral, nebo ustavičně lid se valil a každý chtěl svatý obraz³²⁵ spatřiti a uctiti.“ Věřící se zastavovali také v nové kapli, aby se pomodlili u dvou větších zázračných soch. Odpoledne ještě „držán byl slavný nešpor a letanie loretská.“ Vše uzavíralo požehnání a svátost eucharistie.

Přijímání nejsvětější svátosti oltářní bylo po ustavení zázračných soch na jejich nová místa druhým vrcholným bodem slavnosti. Bechyňští patres měli ten den hodně práce, protože věřící „k svaté zpovědi v mnohém počtu se valili“, aby mohli přistoupit k přijímání. To však bylo pro františkánské kněze dobrým znamením toho, že rekatolizace kraje byla úspěšná, a jistě byli za „tak velikou duchovní žeň“ rádi.

³²⁴ V Labeho knize jako „Jan Hynek Dlouhoveský z Dlouhé Vsi, probošt hlavního kostela pražského, nyní biskup milevitzský a sufragán pražský“.

³²⁵ Zde myšlen Menší obraz Panny Marie.

6.2. „Ó kdyby takových Janův Norbertův více bylo!“³²⁶

Hrabě Jan Norbert se o proslavení kultu třech zázračných bechyňských obrazů zasloužil z celého rodu nejvíce. Kromě výše popsané slavnostní translace se následujícího roku zasadil také o to, aby motiv bechyňských soch zdobil i jednu z kapliček budovaných roku 1674 na cestě z Prahy do Staré Boleslavi. Bechyňská Matka Boží byla namalována nad výjev z dětství sv. Václava na „druhý oltářík neb kapličku od Poříčské brány“, ³²⁷ kterou nechal Jan Norbert postavit na vlastní náklady. Rytina od Samuela Dvořáka vyobrazující bechyňskou Pietu se šternberskou hvězdou a se jménem donátora Jana Norberta je otištěna ve spisu jezuita Jana Tannera *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě...* ³²⁸

Za tohoto zbožného pana hraběte také začala tradice tištěných svatých obrázků rozdáváných poutníkům. Jan Norbert nechal první mědiryty zhotovit od „obzvláštního kumštýře“ Tobiasa Sadelera. ³²⁹ Jindřich Labe popisuje, jak se rytiny s tematikou tří zázračných obrazů dostaly i do Vídně, kde k rozšíření povědomí o bechyňském kultu přispěl místní karmelitánský klášter sv. Josefa. Tisky se prý dostaly i ke dvoru. Dokonce „jeho nejjasnější císařská milost Leopold První, když mu do rukou jeden svatý obraz obětován byl, jakožto nábožný císař poníženě pokleknouti, svatý obraz uctivě políbiti a před ním kleče i modliti se jest začal.“ ³³⁰ Leopoldova žena Klaudie Felicitas pak tento svatý obrázek sama „rukama svýma královskýma“ postavila na oltář domácí kaple. ³³¹

Památka na hraběte Jana Norberta zůstává dodnes v interiéru bechyňského františkánského kostela. Pro sebe a svou rodinu nechal vybudovat oratoř v severní stěně presbyteria, ³³² „kdežto on se modliti a v pobožnosti dlouho trvati obyčej míval“, ³³³ stranou od světského ruchu. Z jeho doby také pochází nová kazatelna. Ta nahradila prostší původní, „na

³²⁶ Tamtéž, s. 274.

³²⁷ Tamtéž, s. 129. Bechyňská kaple se jako třetí v pořadí nacházela v místech dnešní Sokolovské ulice v Karlíně před Invalidovnou. První čtyři kaple Svaté cesty však roku 1872 zanikly. Na Sokolovské třídě byla později postavena nová kaplička jako připomínka bývalých poutních zastavení. <https://via-sancta.cz/kaple/3-bechynska-kaple-socha-piety/> (21. 3. 2021, 17:30).

³²⁸ J. TANNER, *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě k nejdůstojnější rodičce Boží Panně Marii čtyřicíti a čtyřmi krásnými stavuňky podle počtu litanie lauretánské titulů jejími obrazy v Čechách slavnějšími ozdobená, ale předtím dávno svatého milého Václava, dědice českého na smrt odjezdem, a potom těla přenešením posvěcená, nyní také malováním životem a zázraků jeho okrášlená*, Praha 1679, fol. 3. Tannerově *Svaté cestě* a výctu kapliček se věnuje také J. ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2011, s. 63–64.

³²⁹ Syn Egidia Sadelera ml.

³³⁰ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 131.

³³¹ Tamtéž, s. 131–132.

³³² Dnes nenápadnou (v době Jindřicha Labe prý však „ozdobnou“) oratoř připomínají okna nad daleko nápadnějšími náhrobníky v presbyteriu.

³³³ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 56.

které jsou se věci divné zběhly“ za stavovského plenění kláštera.³³⁴ Při stavbě již zmíněné boční kaple Panny Marie Bolestné byla v jejích základech do „tvrdé skály vytesána“ nová šternberská hrobka, kde – přímo pod zázračnými obrazy – později spočinuli pan hrabě a jeho žena Isabella³³⁵ a která sloužila šternberským a paarovským potomkům ještě během celého 19. století.³³⁶

Jan Norbert ze Šternberka se zavázal (a zavázal i své nástupce) fundační listinou z února roku 1678 vyplácet františkánům (skrže apoštolského syndika) peníze na chod konventu a na obživu bratří. Šlechtický dobrodinec se v řečeném dokumentu odkazuje na dávnou fundaci svého předka Zdeslava ze Šternberka a též na pravidelný roční deputát, který klášteru stanovil jeho otec. Od této starší výše popsané fundace Františka Karla Matyáše se ta nová, obnovená jeho synem, o mnoho neliší. Též podle ní měli bratři dostávat ročně 200 kop míšeňských³³⁷ a k tomu 15 kop na věčnou lampu, ale novým rysem je, že místo aby dostávali naturálie (jako mešní víno, sůl, máslo, sýr, obiloviny, ryby...) přímo, byla jim na ně vyplácena určená částka. Celkový obnos (420 zlatých ročně) se měl rozdělit na čtyři díly a měl být odváděn konventu pravidelně čtyřikrát do roka. Fundační listina františkány zase zavazovala ke sloužení mší za členy šternberské rodiny a bohoslužby se měly konat i za duše zemřelých členů rodu. Celé ustanovení bylo zaneseno do zemských desek.³³⁸

Kromě informací, kolik peněz bylo určeno na kterou surovinu, je tato listina také pramenem pro poznání personálního složení konventu. Určovala, aby v Bechyni pobývalo devět vysvěcených kněží a s nimi tři laikové. Počet dvanácti bratří (jako bylo dvanáct apoštolů) je pro františkány tradiční. Postupem času jich však přibývalo, o století později zde pobývalo 17 kněží a 5 laiků.³³⁹

Vedle materiálního zajištění konventu panem fundátorem, mešních stipendií a sbírek měli bratři ještě vlastní drobné hospodářství³⁴⁰ a podstatným zdrojem příjmů byl sběr almužen. S tím souvisí provinční kapitula, která se konala v bechyňském klášteře roku 1673.³⁴¹ Výběr Bechyně – jako místa, kde stejného roku proběhla velkolepá translace zázračných obrazů – pro konání kapituly jistě nebyl náhodný. Představitelé řádu se na ní snažili pevně stanovit, jak velké budou žebravé okrsky jednotlivých konventů a kudy povedou

³³⁴ Tamtéž, s. 59.

³³⁵ Tamtéž, s. 64.

³³⁶ A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 185–186.

³³⁷ Tentokrát však specifikováno – jednalo se o částku na maso (pro carnibus).

³³⁸ ŘF 50, kniha č. 15, *Fundace Jana Norberta ze Šternberka (Instrumentum foundationis)*.

³³⁹ ŘF 50, inv. č. 2595 *Personální stav konventu*, in: karta č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni.

³⁴⁰ Bechyňský konvent měl také dílnu, kde se připravovalo sukno „na hábity pro celý řád“. A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 183.

³⁴¹ M. ELBEL, *Město a klášter*, Praha 2017, s. 77.

jejich hranice. Nová nařízení byla motivována snahou, aby si jednotlivé domy navzájem nekonkurovaly, ale zároveň měly dostatečně velké území pro výběr almužen.³⁴² Popis žebravého obvodu s výčtem pravidelně navštěvovaných obcí může posloužit k představě o tom, jak velký byl akční (a svým způsobem i rekatolizační) rádius františkánů.³⁴³

Kromě hraběcí oratoře v klášterním kostele si nechal Jan Norbert zřídit ještě „pouštku“. Prál si mít „místo od hluku světského vzdálené a k rozjímání pobožných věcí... příhodné“, kde by se nerušen mohl „docela Bohu odevzdati“.³⁴⁴ Protože si také prál mít na Bechyni poustevníka, roku 1676 se zde na pozvání pana hraběte usadil Matěj Jakub Zelenka.³⁴⁵ První poustevník obydlel uměle vybudovanou jeskyni v zámeckém areálu.³⁴⁶ V blízkosti panského sídla se však asketickému eremitovi nelíbilo.³⁴⁷ Sice dal pan hrabě již tou dobou budovat poustevnu za městem, na tichém místě v lese nad řekou Smutnou, ale Zelenka na dostavění čekat nechtěl. Město se svým okolím mu neučarovalo natolik, aby se zařadil mezi mnohé mariánské ctitele, kteří „chtěli by až do smrti své v Bechyni bydleti“.³⁴⁸

³⁴² Blíže k tématu almužen: M. ELBEL, *Město a klášter*, Praha 2017, s. 76–83.

³⁴³ Pro Bechyni jsem zatím našla jen itineráře ze 40. let 18. století zanesené do pamětní knihy: ŘF 48, kniha č. 8, *Archivum conventus Bechynensis*, 1685, fol. 118a–133a. Pro 70. léta 17. století bylo působiště jistě podobné. Chodilo se pro len, seno, máslo, kuřata a vejce, obilí a pro almužny na jarmarky krumlovský a netolický. Zjednodušeně řečeno, žebralo se buď „v kraji malém“ (ohraničeném Týnem nad Vltavou, Táborem a Milevskem) nebo „v kraji velikém“ (jihozápadně od Bechyně, kolem Českého Krumlova, Netolic, Vodňan, Prachatic). Jihovýchodním směrem už bylo působiště jindřichohradeckých františkánů. Itinerářem je pevně dáno, kudy se chodí a kde se vybírají almužny („skrz Prachatice se jede, ale nic se nežebrá“), kdo jsou dobrodinci františkánů (často „mlejn“, „rychtář“, „konšel“ nebo také „myslivec dobrý k nám“) a kde se na cestách přenocovalo („zůstáváme“). Data, kdy se na cesty vyráželo, byla též pevně stanovena.

³⁴⁴ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 14–15.

³⁴⁵ M. GAŽI – J. HANSOVÁ, *Svatyně za hradbami měst*, České Budějovice 2012, s. 85. Informaci uvádí i R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 97.

³⁴⁶ M. GAŽI – J. HANSOVÁ, *Svatyně za hradbami měst*, České Budějovice 2012, s. 85. Umělá jeskyně se podle autora měla nacházet ve skále pod kostelem sv. Jiří. O tom, že by jeskyně byla vybudována Janem Norbertem, se prameny nezmiňují; možná využil grottu vzniklou dříve snad spolu se zámeckou zahradou. Zřízení zahrady roku 1582 Petrem Vokem z Rožmberka zmiňuje R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 37. Krajíc však dále píše o grottě vzniklé teprve v první čtvrtině 19. století, kdy se zahrada měnila v anglický park. *Tamtéž*, s. 42. Domněnky Josefa Šatry pobyt poustevníka v blízkosti zámku vylučují. SoA Tábor, J. ŠATRA, *Kronika města Bechyně I*, 1912, s. 243. Popis této památky nám zanechal August Sedláček: „Malá stavení, která tu [myšleno na předhradí] bývala, již dávno zmizela, jen jediná ještě památnost (!) při východních hradbách zbyla. Jest to podzemní místnost ze dvou stran ve skále vytesaná, na třetí hradbou zavřená a břečtanem obrostlá, nyní salaterna zvaná, k níž vedou dvoje goticky (!) sklenuté dvěře. Z vnitřku jde šíje ve skále vytesaná 15 kroků daleko. Nad ní bývala kaple sv. Jiří oltářem k jihu obrácená, po níž pouze památka zůstala.“ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého VII*, Praha 1996, s. 4. Snad je tedy opravdu řečená jeskyně staršího data a v době vzniku anglického parku byla jen novogoticky upravena.

³⁴⁷ M. GAŽI – J. HANSOVÁ, *Svatyně za hradbami měst*, České Budějovice 2012, s. 85.

Zelenka hledal možnost přísnějšího způsobu života. V mládí se nejprve pokoušel následovat poustevníka Ivana ve Svatém Janu pod Skalou, později v Polsku vstoupil do reformovaného kamaldulského řádu. Podle Šatrovy kroniky si zvolil bechyňskou poustevnu, aby mohl být nablízku své ovdovělé matce z blízkého milevského panství a zároveň mohl dál setrávat v eremitském způsobu života. SoA Tábor, J. ŠATRA, *Kronika města Bechyně I*, 1912, s. 243. Srov. M. GAŽI – J. HANSOVÁ, *Svatyně za hradbami měst*, České Budějovice 2012, s. 85.

³⁴⁸ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 288.

Poustevník Zelenka přesto zůstal se šternberskou rodinou propojen i nadále, přesídlil k bratrovi Jana Norberta Václavu Vojtěchovi na panství horažďovické.³⁴⁹

Nově postavenou dřevěnou poustku s kaplí zasvěcenou svatému Janu Křtiteli obývali jako poustevníci vybraní františkáni z bechyňského konventu. Poustevník, který byl i strážcem kaple,³⁵⁰ měl v poustevně dvě místnosti, kuchyňku a sklep na potraviny.³⁵¹ Přestože měla poustevna vazbu na františkánský klášter, byl pro ni stanoven zvlášť pravidelný roční deputát.³⁵² Zděná kaple měla sloužit k rozjímání panu hraběti i všem, kdo se chtěli v lesním tichu oddávat zbožným myšlenkám.

Poustevníci zde žili od roku 1678 až do 90. let 18. století, dále se pak (až do roku 1830) v kostelíku sv. Jana Křtitele ještě konávaly mše.³⁵³ Poušť je opředena romantickými legendami, které propojují více dějinných momentů dohromady – podle jedné verze zde měl být prvním poustevníkem nešťastně zamilovaný ovčák Bušek z Kamenného dvora³⁵⁴ (vzpomeňme na pověsti o zradě města roku 1619),³⁵⁵ nebo syn ovčáka Nepovolného Jiřík.³⁵⁶

Jan Norbert již tohoto nového sakrálního místa „Na poušti“ mnoho neužil, zemřel totiž předčasně ve Vídni dne 26. září 1678³⁵⁷ – stejného roku, kdy se do poustevny nastěhoval první z františkánů – poustevníků. Odchodu pana fundátora měly předcházet zvláštní úkazy: „Viděli jsou někteří hodnověrní před smrtí jeho nad kapličkou bechyňskou³⁵⁸ v noci světla ohnivé a jasné“. Zázračná záře měla být znamením brzkého odchodu a také toho, že „světlo nebeské“ bude pana hraběte doprovázet „do radosti Pána svého a Paní své, kterýmžto zde věrně sloužil“. ³⁵⁹ Do rodinné hrobky pod kaplí s plastikami jeho Pána a Paní bylo tělo Jana Norberta převezeno v srpnu následujícího roku.³⁶⁰

³⁴⁹ O větší vazbě na vrchnost než na město u poustevnických „excentrických osobností“ M. GAŽI – J. HANSOVÁ, *Svatyně za hradbami měst*, České Budějovice 2012, s. 85.

³⁵⁰ Roli novověkých poustevníků jako strážců posvátných míst a zvoníků popisuje M. GAŽI – J. HANSOVÁ, *Svatyně za hradbami měst*, České Budějovice 2012, s. 81–83.

³⁵¹ SoA Tábor, J. ŠATRA, *Kronika města Bechyně I*, 1912, s. 244.

³⁵² J. Šatra uvádí „roční podporu, později určenou na 20 zlatých, ..., také něco piva a ryb“ a k tomu navíc občasně dary „zbožných obyvatel okolních vesnic“. SoA Tábor, J. ŠATRA, *Kronika města Bechyně I*, 1912, s. 243.

³⁵³ SoA Tábor, J. ŠATRA, *Kronika města Bechyně I*, 1912, s. 243.

³⁵⁴ *Ovčákova troufalost*, in: R. KRAJÍC a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 106.

³⁵⁵ Přeměně hříšníka na svatého muže se věnuje M. GAŽI, *Poustevník, nebo loupežník? K proměnám vnímání „lesních lidí“ od středověku po dobu raně moderní*, in: Pavel Klvač (ed.), *Člověk a les*, Brno 2006, s. 43–59. V případě Bechyně se však pohybujeme jen v rovině pověstí.

³⁵⁶ Blíže F. MIKOLÁŠEK, *O lidech, cestách a návratech. Bernartická čítanka*, Bernartice 2005, s. 48–52.

³⁵⁷ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 64.

³⁵⁸ kaple Panny Marie Bolestné

³⁵⁹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 133.

³⁶⁰ *Tamtéž*, s. 64.

V prostoru před kaplí, pod podlahou kostela, vznikla také hrobka františkánů, která byla používána od prvního pohřbu roku 1682³⁶¹ po dalších sto let.³⁶² Dříve byli bratři pochováni pod chodbou ambitu³⁶³ a také na rajském dvoře.³⁶⁴ Vstup do této nové hrobky kryje kámen zdobený dvěma motivy – ve spodní části je symbol františkánského řádu (kříž a dvě zkřížené paže, Kristova a Františkova, se stigmaty), horní část zdobí osmicípá šternberská hvězda. Symbolika vytesaná do kamene naznačuje i symbolický význam přesunu krypty – řeholníci se tak po smrti dostali do těsné blízkosti zázračných soch po boku svých šlechtických dobrodinců.

Jan Norbert ze Šternberka, jako mecenáš kláštera a výrazná osobnost barokní Bechyně, vyniká tím více, že po jeho smrti na delší čas nápadné zakladatelské aktivity ustaly. Opakovala se podobná situace jako v předchozí generaci. Správy panství se (než dosáhne plnoletosti mužský dědic) ujala ovdovělá paní hraběnka, Isabella Magdalena.³⁶⁵ V duchu barokní charitas odkázala paní Isabella umírajíc jistý obnos na obnovu bechyňského špitálu.³⁶⁶ Zařízení bylo pojmenováno po patronce nemocnic sv. Alžbětě, což je ale i český ekvivalent jména paní dobrodinkyně – Isabella.

Hra se jmény se objevuje také v dedikaci *Historie o třech svatých obrazech...* mladému Janu Josefovi. Do dvacetiletého hraběte a nového pana fundátora vkládal Jindřich Labe veliké naděje. Své dílo mu věnoval, „protože se ráčejí Janem jmenovati. Ó přesladké a přelíbezné jméno!“ Apoštol Jan byl nejoblíbenějším a nejvěrnějším Kristovým učedníkem. „A snad z toho ohledu... v[aší] v[ysoce] hraběcí milosti pan pan otec, že jest se jmenoval Jan, aby vskutku Janem se býti dokázal.“ Labe těmito slovy připomínal mladému šlechtici podporu bechyňských milostných obrazů Janem Norbertem, „po jehožto chválitebných šlápějích“ měl syn pokračovat.³⁶⁷

³⁶¹ První pohřeb do této krypty je v nekrologiu datováno na rok 1682. ŘF 48, kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol. 102a. Chleborád mylně uvádí až 1685. A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 185.

³⁶² *Tamtéž*, s. 185.

Vybudování františkánské krypty bylo zřejmě též iniciativou Jana Norberta, přestože zemřel dříve, než byla poprvé využita (a asi i dokončena).

³⁶³ Takto byl pochován např. kvardián Storz. „Tělo jeho odpočívá v chodbě pod kamennou kazatelnou. Ve zdi deska z červeného mramoru.“ ŘF 48, kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol. 421b. Dodnes se v ambitu nachází náhrobní kámen vsazený do podlahy, na kterém je patrný kalich postavený na knize (na Písmu).

³⁶⁴ Na rajském dvoře se pochovávalo v 17. století, nejspíš až po zasypání studny (cisterny) za stavovského vpádu 1619. Blíže R. KRAJÍC a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, 48.

³⁶⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého VII*, Praha 1996, s. 35.

³⁶⁶ A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 224.

³⁶⁷ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, fol. 4a–6b.

Jenže – již potřetí v dějinách bechyňské šternberské linie – zemřel pan hrabě předčasně. Když s rodinou zahynul ve vodách Innu (jak už bylo výše zmíněno), nebylo mu ani třicet let. Kontinuita pochovávání Šternberků „do hraběcího sklípku pod kaplou Panny Marie“ byla narušena, protože „tělo pak utopeného pana hraběte nemohlo se vynaleznouti“. Přesto byl z dnešního pohledu tragický konec mladé rodiny považován za šťastnou smrt. Vraceli se totiž z vykonané pouti, „k svátku svatého Antonína Paduánského se vyzpovídali i velebnou svátost oltární, která je pokrm na cestu věčnosti, přijali. Nemohli než šťastně umřítí“. Na odkaz Jana Norberta navázala více teprve ve 20. letech 18. století jeho vnučka Marie Terezie rozená ze Šternberka, provdaná za hraběte Paara, „na Bechyni nejmilostivější paní a naše fundátorkyně“.³⁶⁸

³⁶⁸ *Tamtéž*, s. 278.

7. Město poutníků

7.1. Bechyňská zázračná vyslyšení

Bechyňský konvent sice stále přitahoval davy poutníků s touhou spatřit sochy zázračně zachráněné před krutostí stavovských vojáků, ale brzy se stal i místem nových divů. Bechyňská Matka Boží vyslyšela prosby poutníků žádajících o navrácení zdraví či o pomoc v úzkých.

Františkáni tato zázračná vyslyšení vedli v evidenci. Bechyňský pečlivě zaznamenávaný mirakelbuch (kniha zázraků) vznikl z iniciativy provinciála Valeriána Hammera, který v Bechyni roku 1737 konal kanonickou vizitaci. Tehdy nařídil, aby františkáni zpětně pátrali po zázračných událostech a ty se pak zapsaly, opatřily autentikou, pečetí a podpisem svědků (a někdy ještě příslušné autority – městského úředníka, případně někoho z františkánů). Tato vypátraná i dále všechna nová vyslyšení se ukládala do konventního archivu a zapisovala se do knihy zázraků. Dřívějším zázrakům, před Hammerovým nařízením v době jejich nárůstu, byly vyhrazeny stránky v pamětních knihách. Vyslyšení (a jejich množství) měla pro klášter jako pro kultovní místo veliký význam. Dokonce se zázračné události ohlašovaly z kazatelny.³⁶⁹

Z práce Zdeňky Prokopové „*Virgo potens*“ se dozvídáme, jaká byla sociální skladba vyslyšených. Přibližně polovina z 86 zápisů v knize zázraků pochází od měšťanů, dalších 40 procent od venkovanů, šest procent patří příslušníkům paarovského dvora a teprve zbytek se týká duchovních a šlechty (pouze dvě procenta). Hlavní lokalitou, odkud do Bechyně směřovali poutníci, organizovaní tamními františkány, byl Jindřichův Hradec.

O půl století starším souhrnným pramenem k bechyňským zázračným vyslyšením je také již mnohokrát citovaná *Historie o třech svatých obrazech...* Jindřicha Labe (ta vyšla česky roku 1691, latinsky 1685). Františkánský kazatel píše o zázracích z let 1622–1683,³⁷⁰ a objasňuje tak příběhy uzdravení, ke kterým se váží votivní dary a tabulky zavěšené v chrámu. Labe ve své knize nechal zprávu o tom, jak to v jeho době v kapli Panny Marie Bolestné vypadalo: „uhlídáš ze stříbra, vosku ruce, ramena, prsa, nohy, srdce v velkém počtu“.³⁷¹ Větší obraz Panny Marie „sukničkami se obléčí, že mimo tváře Panenky Marie

³⁶⁹ Blíže k bechyňskému mirakelbuchu Z. PROKOPOVÁ, „*Virgo potens*“, České Budějovice 2003.

³⁷⁰ J. LABE, *Trias sacra...*, Praha 1685, s. 188–241. Nejstarší zázraky uvádí z let 1622 a 1654, převažují však vyslyšení ze 70. let a z první poloviny 80. let.

³⁷¹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 156.

a Krista Pána nic od dřeva není vidětí“.³⁷² Takto – v sukničkách – je Pieta zobrazována na soudobých rytinách.

Zařazení milostných vyslyšení do Labeho knihy jen potvrzuje jejich význam pro františkány a jejich propagaci bechyňského kultu (druhotně také celého řádu). Poutníky do Bechyně mohlo přivést i to, že si o některém ze zdejších zázraků přečetli (či jim o něm někdo přečetl) nebo se jim dostal do rukou svatý obrázek se zdejší tematikou. (Větší význam měla ale ústně předávaná doporučení zázračných míst.)³⁷³ Proto bylo druhé vydání Labeho knihy, snad někým z bechyňských františkánů, doplněno o další zázračné jevy, ke kterým mezitím mělo dojít.³⁷⁴ O půl století mladší vydání *Historie o třích svatých obrazech...* z roku 1746 tak vyslyšením prosících věnuje skoro polovinu celé knihy – kapitoly 13 až 24 z celkem 26 kapitol.³⁷⁵ Není cílem této práce nové bechyňské zázraky (zřejmě většinou totožné s těmi zapsanými do *mirakelbuchu*) podrobně rozebírat, téma ostatně již velice pěkně zpracovala Zdeňka Prokopová. Proto zde jen stručně načrtnu, čeho se týkaly.

Většina z nich souvisí s navrácením zdraví či vyléčením vrozené vady. Jindřich Labe – respektive nyní již jeho jménem anonymní pokračovatel – popisuje, jak Bechyňská Panenka Marie „bolest hlavy, očí, uší, zubův zahání“; navrácí zrak, sluch a řeč; osvobozuje „od hrdla bolení, zadušení, volete, krve chrchlání, úst porušení“.³⁷⁶ Thaumaturga léčí psotník³⁷⁷ a zimnici;³⁷⁸ šlak,³⁷⁹ „padoucí nemoc“³⁸⁰ i pomatení mysli. Chodili za ní lidé s pohybovými problémy, jako byla bolest kolen nebo podagra.³⁸¹ Autor líčí, jak díky Panně Marii „mnozí nemocní z nemoce povstali“.

Dalším typem nebeské pomoci byla záchrana před smrtí. Ta hrozila v nebezpečných situacích a také při těžké nemoci. Ve 24. kapitole se dočteme, jak byli v konventním kostele dokonce „dva mrtví z mrtvých vzkříšeni“. Bechyňská Matka Boží ale také pomáhala s příchodem na svět. Mezi zázraky najdeme vyslyšení manželů prosících o narození dítěte,

³⁷² Jinak byl obraz „postarodávnu barvami rozličnými, nejvíce pak červenou, bílou a zelenou, malovaný“. *Tamtéž*, s. 75.

J. LABE, *Historie o třích svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 75.

³⁷³ Blíže Z. PROKOPOVÁ, „*Virgo potens*“, České Budějovice 2003.

³⁷⁴ V baroku byla kvantita zázraků znamením kvality; čím větší bylo jejich množství, tím větší byl význam kultovního místa a jeho přitažlivost pro poutníky.

³⁷⁵ Rejstřík kapitol: J. LABE, *Historie o třích svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 293–296. Následující citace budou z těchto stránek, jedná se tedy o zázračná vyslyšení převážně od 70. let 17. století do 40. let 18. století.

³⁷⁶ Úst porušení – rozštěp rtu; rozštěp horního rtu, čelisti a tvrdého patra. B. LUTONSKÝ – J. ČERNÝ, *Latinsko-německo-český slovník nemocí*, Praha 1995, s. 205.

³⁷⁷ Psotník – nedonošenost dětí nebo podvýživa způsobovaly svalové křeče a často pak také smrt, pokud křeče zasáhly i dýchací svalstvo. *Tamtéž*, s. 153.

³⁷⁸ Zimnice – horečnaté onemocnění; břišní tyfus. *Tamtéž*, s. 235.

³⁷⁹ Šlak – krvácení mozkové. *Tamtéž*, s. 188.

³⁸⁰ Padoucnice – poruchy vědomí, případně s křečemi; epilepsie. *Tamtéž*, s. 133.

³⁸¹ Podagra – dna. *Tamtéž*, s. 140.

pomoc rodičkám a novorozencům. Zázračná dvojnásobná Pieta pomáhala i lidem ve svízelných životních situacích. Díky ní byli mnozí „v zármutku potěšeni, v dobré cti a pověsti zachováni“ a také zasahovala ve finančních záležitostech – někteří s její pomocí našli zpět ztracené peníze či „dluh zadržalý dostali“.

Bechyňská divotvůrkyně také chránila před pohromami, jako byla například morová rána roku 1680. Jindřich Labe píše, jak „Panna Maria, milující město svého obydlí“, pomohla bechyňským obyvatelům tak, „že v celém městě ani jeden morní ránou nebyl nakažen“. Sice Labe píše o několika nakažených „skutečně hlízy majících“, ale to měli být lidé z okolí, kteří „do města se vloudili“. Matka Boží však nad svou Bechyní držela ochrannou ruku a nikdo se od nemocných nenakazil. Zázračná moc zdejší ochránitelky je ve vyprávění ještě posílena tím, že tito nemocní dokonce „na povětrí bechyňském okřáli a z nakažení vyvázli“.³⁸² Bechyně zřejmě opravdu zůstala morové rány ušetřena. V konventních kronikách nejsou o moru ve městě žádné zmínky, ani že by v klášteře bechyňští františkáni ošetřovali nemocné. Jedině v nekrologiu je zápis o smrti varhaníka, bratra Samuela Scholtze roku 1680 – františkán se dobrovolně rozhodl pomáhat nemocným v Týně nad Vltavou, kde se však nakazil a nemoci podlehl.³⁸³ Před morovou ranou měly věřící varovat proměny tváře Většího obrazu Panny Marie,³⁸⁴ která na ně hleděla „někdy radostně a vesele“, jindy „bolestně a smutně“,³⁸⁵ což mělo předznamenávat nebezpečí. Záhadných jevů si všimly „osoby hodnověrné, větším dílem duchovní“.³⁸⁶

Jednou z prosících byla roku 1730 hraběnka Marie Terezie Paarová, rozená ze Šternberka. „Hrdla bolení, angínu neb oteklinu, tak že se mohla zadusiti, měla její excelence.“ Když už bylo paní nejhůře a „v Praze nemocná na smrt ležela... nařídila, aby jménem jejím přistojící k Bechyňské Panně Marii jistý slib učinili“. Když ji nemoc nadobro opustila, „v sobotu před svatodušními svátky do Bechyně přijela, slib vyplnila, a stříbrnou velkou lampu v kapli... zavěsiti dala“.³⁸⁷ Příběh uzdravení bechyňské paní hraběnky je zařazen mezi ostatní vyslyšení převážně měšťanů a venkovanů, aniž by na něj bylo důrazněji upozorněno. Role fundátorů se vyzdvihovala při dobrodiních prokázaných konventu, společenská

³⁸² J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 216. Tato příhoda pochází od původního autora; uchránění města před nákazou se nachází i v původní verzi: Tentýž, *Trias sacra...*, Praha 1685, s. 223–226. Roku 1680 už ale Labe v Bechyni nepobýval, neboť zastával úřad kvardiána v Jindřichově Hradci, skutečnou situaci v době morové rány tedy nezažil. Protichůdnou informaci o tom, že mor „neušetřil ani Bechyně“, uvádí SoA Tábor, J. ŠATRA, *Kronika města Bechyně I*, 1912, s. 246.

³⁸³ „peste sublatu est Tinae“. Scholtz byl pochován v týnském, dnes již zaniklém, kostele sv. Kateřiny. ŘF 48, kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol. 101b.

³⁸⁴ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 142.

³⁸⁵ *Tamtéž*, s. 139.

³⁸⁶ *Tamtéž*, s. 135–136.

³⁸⁷ *Tamtéž*, s. 170–171.

hierarchie byla zdůrazňována při slavnostních procesích i při běžné mši, ale mezi prosíci před Matkou Boží byla rovnost. Společenský a majetkový rozdíl se projevil jen ve votivních darech – někdo mohl věnovat stříbro, někdo svíce a mnozí se třeba jen zaslíbili k pouti.³⁸⁸

7.2. Poutě jsou jako „studna s kalnou vodou“³⁸⁹

Kaple Panny Marie Bolestné brzy přestala svou velikostí stačit velikému množství poutníků chtějících navštívit bechyňské divotvorné sochy. Proto nechala hraběnka Marie Terezie ze Šternberka roku 1725 na místě původní kaple postavit novou, prostornější. Když byly stavební práce hotovy, mohla se nová kaple nechat vysvětit. Tento úkol byl svěřen děkanovi pražské kapituly Dominiku Řečickému. Dne 10. června toho roku se konala slavnost, připomínající velkolepou translaci za časů hraběnčina děda Jana Norberta. Obrazy se nejprve přemístily do „kostela zámeckého svatého Jiří,³⁹⁰ kde toliko přes noc jednu byli, a při nich celou noc jak kněží, tak mnozí z obecního lidu bdějíce se modlili, zpívali, Pána Boha a Pannu Marii chválili“.³⁹¹ Druhý den následovalo přenesení do nové kaple.

Slavnosti a poutě byly z velké části společenskou událostí. Modlitby, rozjímání, prosby a poděkování střídal hovor s druhy nebo navazování kontaktů s novými lidmi. Pořádání těchto akcí znamenalo pro každé město příležitost ke konání trhů, prodávaly se svaté obrázky a kramářské tisky, růžence, škapulíře a různé další upomínky na poutní místo.³⁹² Na trzích nabízeli řemeslníci své výrobky. V Bechyni, která má keramickou tradici doloženou již od 16. století, jistě o poutích prodávali nádobí i jiné předměty zdejší hrnčíři.³⁹³ Poutníci se chodívali občerstvit do hospod, z čehož měly prospěch také pivovary na navštěvovaných místech. Měšťanský pivovar, kde se vařilo bílé pivo, byl v Bechyni na náměstí.³⁹⁴

³⁸⁸ Votivní dary jsou vedle zázraků také pečlivě zaznamenávány, spíše však v tomto případě ze smyslu pro evidenci, než pro porovnávání „kdo dal víc“.

³⁸⁹ František J. SLÁMA, *Pouti, jejich původ, zruš a mravní cena, i co strany nich duchovnímu pastýři k zachování*, Časopis pro katolické duchovenstvo 2, 1830, s. 205–249. Název kapitoly je parafrází na myšlenku autora, která bude rozvedena a citována na dalších stránkách. Zde mají uvozovky upozornit na původce metafor, nejedná se o doslovnou citaci.

³⁹⁰ K lokaci zaniklého kostela sv. Jiří, nejstaršího sakrálního objektu v Bechyni, blíže R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 38.

³⁹¹ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 127–128.

³⁹² Výčet předmětů prodávaných o poutích uvádí na prvních stránkách sbírky Š. BĚHALOVÁ, *Obrázky z pouti*, Jindřichův Hradec 2012.

³⁹³ Roku 1713 se v Bechyni počítalo 7 hrnčířů. R. KRAJÍČ a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000, s. 69.

³⁹⁴ Více k domům na náměstí J. VLNA, *Bechyně*, Praha 1970. Pivo se zde vařilo od poloviny 16. století. Dnes se v bývalém pivovaru nachází restaurace „Protivínka“. Sousední dům „U Bílého zvonu“ sloužil jako zájezdní hostinec v 19. století. <https://pamatkovykatalog.cz/dum-bily-zvon-20682783> (29. 5. 2021, 20:30)

Světský rozměr poutí se stával terčem kritiky, hlavně osvícených intelektuálů. Přesto lidová zbožnost přetrvala a po smrti císaře Josefa II. došlo k obnově poutí. Jejich kritika však také neodezněla. Poutní chrámy jsou sice „místa, kde se láska a milost boží zjevněji okázala“, ale bohužel také místa, „kde se za poutnický oděv tolik šered ukrylo“.³⁹⁵ Typologii nepravých poutníků, kteří jen využívají příležitosti k zábavě a požitkům nebo neporozuměli skutečné podstatě konání cest, popsal mezi mnohými jinými kritiky také budoucí bechyňský děkan František Josef Sláma.

První skupinou jsou podle něho lidé líní, kteří mají pout' jen jako záminku utéct těžké práci. Druzí – „svatouškové, a přec tajní hříšníci“ – pokrytecky „novou záclonu svatosti po farizejsku získati žádají“ nebo dávají přednost duchovním službám na poutním místě před domácí farností, kde „nařízeného pastýře se štítíce, jeho důtklivého napomínání... se obávají“. Třetí skupina – „pověrkáři, jenž... obrazům moc divotvornou připisují, jen na... vnější pobožnosti svou naději skládají“ – ve svém vyprávění „o každé a po každé pouti z komárů divotvorné velbloudy mezi lidem roznášejí.“ Mravokárné výtky patří „tělesníkům obojího druhu“ – mnozí o poutích holdují dobrému jídlu a pití a mladí lidé, kteří jsou jinak pod dohledem okolí a nemohou se sejít, „na poutnických noclehách příznivé příležitosti ku páchání své vilnosti naleznouti doufají, a tak všecku opatrnost a kázeň rodičů zmaňují“. Poslední skupinou jsou „zisku chtiví, do jejichžto řady zvláště mnozí zpěváci a žebraví lenoši náležejí“. Sláma se rozhořčuje nad tehdejší praxí, kdy někteří za peníze slíbili držet půst místo někoho jiného nebo dokonce „za dvě i za tři osoby pout' konati“.³⁹⁶

Tito poutníci, kteří proudí na svatá místa, jsou podle Františka Slámy jako prameny, bez kterých by pout' být nemohla. Jsou to prameny kalné – skoro u každého se kromě zbožných úmyslů projevují také nešvary, někdy více, někdy méně. Však „kdož zahází svou studni odhodlaje se raději k žízni, proto že mu do ní kalné vody nateklo?“ Samy o sobě poutě jako pomíjivé slavnosti „ceny žádné nemají“, ale měla by se uvážit jejich mravní hodnota. „Pokud totiž k napravení hříšného neb k utvrzení ctnostného života... přispívají, aneb slovem k dosažení pravé křesťanské dokonalosti jako lík neb prostředek pomáhají“, „kdož ještě pouti zavrhně?“ Poutě jsou jako studna s kalnou vodou – stále je jich třeba, přesto však zejména

Kromě měšťanského byl v Bechyni ještě zámecký vrchnostenský pivovar, který vznikl asi na počátku 16. století na předhradí. A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého VII*, Praha 1996, s. 2, s. 4.

³⁹⁵ F. J. SLÁMA, *Pouti, jejich původ, zrůst a mravní cena, i co strany nich duchovnímu pastýři k zachovávaní*, Časopis pro katolické duchovenstvo 2, 1830, s. 221. Tak tomu bylo dle Slámy již v dobách středověkých poutí.

³⁹⁶ *Tamtéž*, s. 227–228.

duchovní pastýři by se k nim měli stavět opatrně a občas i pomyslet „u studně raději na přečištění“.³⁹⁷

Jako farář vidí František Josef Sláma mimo jiné nevýhody poutí v „rušení osadního pořádku“ – „vlastnímu pastýři se zajisté vykonávání jeho povinností častými poutěmi velmi obtěžuje. Jakž může správce duchovní osadníky své poznati,“ když dávají přednost poutním kostelům, „svědomí svého mu upřímo snad pořádku neb nikdy neotevrou, a hlasu jeho neslyší?“³⁹⁸ Aby se nenarušovaly vazby mezi duchovním a jeho farníky, bylo by lepší poutě konat „jednou za rok jen, a to od malého počtu osadníků“.³⁹⁹

Své pojednání, které vyšlo roku 1830, psal Sláma jako zámecký kaplan na Orlíku, později působil na faře v Přesticích. Do Bechyně se dostal, když se na zdejším děkanství uvolnilo místo roku 1841.⁴⁰⁰ Poměry ve městě byly jako ze Slámovy kritického popisu. Sice se mu dostalo vřelého přijetí místními, ale cítil, že větší přízni se těší klášterní kostel. Tam také proudila veškerá hmotná podpora. Nebylo divu, že lidé raději navštěvovali tento lépe vybavený a „hýčkaný“ chrám než zanedbaný kostel děkanský.⁴⁰¹

Sláma vytýkal magistrátu, „že nedodává máslo pro věčnou lampu“ a „patronátu... špatný stav kostela – střecha na spadnutí; postrádá kostelních rouch, misálů s českou liturgií...“⁴⁰² faru líčí jako mizernou stodolu, ... v patře nejsou okna“.⁴⁰³ Kritizoval, že „město hemží se žebráky, kteří i po poutích chtějí žebrotou dále se živiti“. S magistrátními úředníky měl mnohé neshody. „Aby opatřil nejnutnější roucha, podnikl sbírku po domech; byl udán a měl dlouhé vyšetřování.“⁴⁰⁴

Jiného charakteru byl o století starší spor mezi kvardiánem Kopřivou a děkanem Cimbrichem. V první polovině 18. století nesoupeřili o materiální podporu, které se od paní hraběnky Marie Terezie Paarové dostávalo oběma, ale o přízeň věřících. Když se při bechyňském konventu ustavilo bratrstvo sv. Anny, byla mezi konventem a děkanskou farou sepsána „přátelská dohoda“ o uspořádání a harmonogramu mší a svátků – aby se nekonala zároveň slavnost bratrstva jako mše u sv. Matěje.⁴⁰⁵ Roku 1744 však děkan Cimbrich naříká,

³⁹⁷ *Tamtéž*, s. 228–229.

³⁹⁸ *Tamtéž*, s. 243.

³⁹⁹ *Tamtéž*, s. 244.

⁴⁰⁰ O osudech faráře Slámy pěkně pojednává bakalářská práce I. Kolouška: Ivo KOLOUŠEK, *Katolický kněz František Josef Sláma. Zapomenutá osobnost národního obrození. 1792–1844*, Praha 2008.

⁴⁰¹ A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 160.

⁴⁰² Sláma byl velkým zastáncem češtiny v liturgii i ve školách. Blíže: *Tamtéž*. I. KOLOUŠEK, *Katolický kněz František Josef Sláma*, Praha 2008.

⁴⁰³ A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 160.

⁴⁰⁴ *Tamtéž*, s. 159–160.

⁴⁰⁵ ŘF 50, inv. č. 2560 *Záležitosti děkanství, spory kláštera s děkanem Cimbrichem*, in: karton č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni.

že neměl ani jedenkrát bohoslužbu, aby ve stejný čas nesloužili mši také patres františkáni. Když se u sv. Matěje měla konat zpívaná bohoslužba, u františkánů se ten den zpívaly roráty, při kterých dokonce hráli Cimbrichovi muzikanti.⁴⁰⁶

Vztahy mezi konventem a děkanstvím se proměňovaly. Ve dvacátých letech 17. století, kdy nebylo, kým fary osadit, zastával úřad bechyňského děkana františkánský kněz – přímo kvardián konventu, František Storz.⁴⁰⁷ V padesátých letech, jak už bylo zmíněno, probíhala úspěšná spolupráce mezi děkanem Nikodémem Martirem a františkány při obracení nekatolíků na pravou víru.⁴⁰⁸ Vzájemná pomoc se však vytratila ve chvíli, kdy už nebylo rekatolizačního úsilí třeba. Poslední větší úspěch františkánů a děkana byl zaznamenán roku 1691, kdy se ve zповědních seznamech objevuje zápis o dvou konvertitech.⁴⁰⁹ V 18. století však vzájemnou pomoc vystřídala konkurence a soupeření o větší atraktivitu pro členy farní obce.

7.3. Konec města poutníků?

Bechyňský konvent přetrval josefínské reformy, jediným větším zásahem bylo roku 1786 zrušení kaple sv. Barbory,⁴¹⁰ jejíž oltář byl pak přenesen do kostela Nanebevzetí Panny Marie.⁴¹¹ Vítězstvím konventu a jeho (tentokrát měšťanských) dobrodinců v časech reform bylo, že stejného roku, kdy na český trůn nastoupil císař Josef II., byl do klášterního chrámu pořízen nový bohatě zdobený rokokový oltář s obrazem Nanebevzetí Panny Marie od malíře Františka Jakuba Prokyše.⁴¹² Zajímavé je, že výčet členů bechyňské františkánské rodiny k rokům 1785 a 1786 stále uvádí dva terciáře, přestože tou dobou byly třetí řády již oficiálně zrušeny císařem Josefem II.⁴¹³

⁴⁰⁶ *Tamtéž.*

⁴⁰⁷ APA I, inv. č. 3481 *Františkánský klášter v Bechyni*, in: karton č. 2100 II. část.

⁴⁰⁸ E. ČÁŇOVÁ, *Prameny pro hospodářské a sociální dějiny. Nejstarší zповědní seznamy 1570–1666*. Svazek I, Praha 1973, s. 437.

⁴⁰⁹ J. V. ŠIMÁK (ed.), *Zповědní seznamy Arcidiecése pražské z r. 1671–1752. Díl II, svazek I, Bechyňsko*, Praha 1928, s. 126. Kdo byl těmito konvertity, pramen neupřesňuje. Nekatolíci v předchozích letech v seznamu již žádní vykazováni nejsou, snad by se mohlo jednat o někoho z židovské obce. K tomu by mohly být paralelou dva křty židovských mladíků v olomouckém františkánském konventu v letech 1706 a 1707. M. ELBEL, *Město a klášter*, Praha 2017, s. 148.

⁴¹⁰ Dnes kaple sv. Karla Boromejského, do které se vchází z ambitu.

⁴¹¹ A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 184.

⁴¹² Oltář, který konventnímu chrámu věnovali bechyňští měšťané za 664 zlatých, byl dílem řezbáře Václava Modlera a sochaře Františka Feita. Nahradil oltář pořízený Janem Norbertem ze Šternberka. A. CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského*, Bechyně 1928, s. 184. Srov. Lenka VELFLOVÁ, *Malíř František Jakub Prokyš a jeho církevní zakázky*, Praha 2007, s. 50.

⁴¹³ ŘF 50, inv. č. 2595 *Personální stav konventu*, in: karton č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni.

Atmosféru poutního místa podporovaného svými pány donátory si konvent udržel nejen po celé 19. století, ale ještě také v první polovině století dvacátého. Stručné analistické záznamy z pamětních knih toto období, kdy se svým způsobem v konventu zastavil čas, ale zároveň do něho zasahovaly proměny doby, dobře vystihují: „1916 Paní kněžna Leopoldina Paarová darovala mešní roucho barvy bílé“⁴¹⁴ ... „1918 Konečně opustili vojáci – lazaret – náš konvent... skoro celé čtyři roky zde trápili nás všechny, škody nadělali mnoho“⁴¹⁵ ... „1928 Zavedeno elektrické osvětlení jesliček“...⁴¹⁶.

Bechyni šternbersko-paarovské a františkánské učinili konec až komunisté – roku 1948 zabrali zámek pro potřeby správy velkostatku a později pro Československou akademii věd,⁴¹⁷ klášter o dva roky později zasáhla tzv. Akce K, zaměřená na likvidaci klášterů a mužských řeholních řádů. „Řádění vojsk 1618–1619 dokázali překlenout, čtyřicetileté působení komunistů však františkánům zasadilo přetěžkou ránu, ze které se zatím klášter bohužel dodnes nevzpamatoval.“⁴¹⁸ Podobně jako za přepadu konventu v září 1619, byl i v noci ze 13. na 14. dubna 1950 zatčen bechyňský kvardián a tentokrát spolu s ostatními bratry deportován do soustředovacího tábora.⁴¹⁹

Památka na pány donátory v klášteře zůstává dodnes, zejména v kostele Nanebevzetí Panny Marie si pozorný divák (ať už poutník nebo turista) může všimnout mnoha zlatých osmicípých hvězd a posoudit, zda měl Jindřich Labe pravdu, když psal: „nejsnadnější pak prostředek a cesta k slávě přistoupení jest slavné kostely a kláštery stavěti.“⁴²⁰ Přestože je dnes Bechyně spíše „městem lázeňských hostů“ než poutníků, je klášterní chrám Nanebevzetí Panny Marie bodem na Svatojakubské cestě z Tábora do Týna nad Vltavou. Dobu, kdy do města přicházeli poutníci z dalekých krajů, také trochu připomínají hudební kurzy společnosti La Pellegrina, na které se do Bechyně každé léto sjíždějí lidé z celého světa.

⁴¹⁴ ŘF 48, kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol. 421b.

⁴¹⁵ ŘF 48, kniha č. 8, *Archivum conventus Bechynensis*, 1685, 147.

⁴¹⁶ ŘF 48, kniha č. 7, *Archivum conventus Bechinensis erectum anno 1678*, fol. 421b.

⁴¹⁷ M. M. BUBEN, *Paarové*, in: *Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku* 11, č. 51, Praha 1995, s. 71.

⁴¹⁸ J. ČERNÝ, *Poutní místa českobudějovické diecéze*, Pelhřimov 2013, s. 24–26.

⁴¹⁹ *Tamtéž*.

⁴²⁰ J. LABE, *Historie o třech svatých obrazech...*, Praha 1746, s. 161.

8. Závěr

Na příkladu raně novověké Bechyně se dají dobře popsat vztahy mezi konventem a jeho šlechtickými fundátory. Šlechtici podporovali „své“ konventy štědřeji než královská města nebo církve. Mecenášství, které se na první pohled může zdát jen jako snaha poukázat na moc, bohatství a zbožnost rodu, upevňovalo vazby mezi pány a řeholníky. Šternberkové (a později Paarové) sídlící na Bechyni materiálně zajišťovali chod konventu pravidelnými deputáty. Byli také těmi, kdo klášter založili a později obnovili. Františkáni jim za tuto péči na oplátku poskytovali nezbytné duchovní služby. Kromě zpívaných mší s účastí lidu a vrchnosti, se zpověďmi a přijímáním svátosti oltární, se v klášteře neustále sloužily tiché mše za pány fundátory, za všechny živé i mrtvé členy jejich rodin a za jejich předky. Klášter se také stával místem posledního odpočinku svých donátorů po boku františkánů a v blízkosti zdejších milostných obrazů.

Kromě hmotné podpory konventu, pro světského člověka nenápadné, pečovali šlechtici o vybavení klášterního chrámu – například pořídili oltář nebo kazatelnu či nechali vybudovat kapli. Tím se vytvářely také vazby s věřícími, neboť kostel byl místem přístupným v určitých chvílích všem, sloužil jako místo setkávání lidí ze všech tří stavů města. Součástí barokního duchovního života byly různé slavnosti, procesí a poutě, kterých se účastnila širší skupina příznivců zdejšího kultovního místa. Festivity tak Bechyni propojovaly s okolím, přinášely městu hmotný zisk a proslavily ho nejen jako poutní místo, ale také jako rodové sídlo zdejší šternberské větve.

Františkáni šířili kult zdejších tří zázračných obrazů (jedná se o Trojici soch – dvě dřevěné plastiky Piety a plastiku Ukřižovaného, které konventu věnovali Šternberkové koncem 15. a počátkem 16. století) méně nápadným způsobem. Přestože nebyli iniciátory velkolepých slavností, podíleli se na jejich organizaci. Komunikovali s duchovními z okolí i s jinými konventy a navzájem si pomáhali – kněží dávali o konání slavností vědět farníkům a mezi svatými místy probíhala výměna poutníků. Velký vliv na šíření bechyňského kultu i řádové spirituality jistě měla výpomoc františkánských duchovních na neosazených farách za třicetileté války a ještě i po ní. Kontakt se světskými lidmi navazovali bratři nejen při kázáních, zpovědích a během slavností, ale také při žebrání almužen ve městě a v poměrně širokém okolí.

Spolupráce šlechticů a františkánů na šíření slávy zdejšího mariánského kultu (v barokní době byl větší důraz kladen na obě Piety jako na Dvojnásobný obraz Panny Marie, přestože stejná úcta patří všem bechyňským obrazům jako trojici dohromady) znamenala

především spolupráci při obnově katolické víry. Zpočátku se postupovalo rázně a vrchnost do Bechyně povolala rekatolizačního komisaře s vojskem, postupem času se však změnila strategie a ke katolictví měly lid lákat nové formy zbožnosti propojené se společenským životem města i kraje, jako byla účast na procesích, poutích nebo členství v náboženských bratrstvech. Zprvu probíhala v Bechyni spolupráce mezi konventem a děkanským kostelem, rekatolizační proces je spojoval, ale s počátkem 18. století, kdy byla misijní práce již úspěšně dokončena, započal tvrdý konkurenční boj o duše farníků, ve kterém měl klášterní kostel značnou převahu.

Bechyňská trojice zázračných obrazů může sloužit jako příklad formování lokálního kultu. Pro jeho vznik je důležité ohrožení svatých předmětů a jejich zázračná záchrana. Dále zde hraje roli zdůrazňování starobylosti kultovních obrazů a dávné úcty k nim, více však posilují moc milostných obrazů v očích katolíků další a další zázraky. Díky mnohým zázračným vyslyšením se Bechyně stala oblíbeným cílem poutníků. V polovině 20. století sice časy tradičních poutí skončily, ale přesto je dnes Bechyně jedním z opěrných míst jihočeské větve svatojakubské cesty.

9. Seznam pramenů a literatury

Nevydané prameny:

Národní archiv:

APA I, *Historica – Františkánský klášter v Bechyni 1625–1662*, inv. č. 3481.

ŘF, Fond č. 38. *Františkáni – provincialát a konvent – Františkáni Bechyně*.

ŘF, Fond č. 50. *Františkáni – provincialát a konventy, Praha*.

Státní okresní archiv Tábor:

SOkA Tábor, Archiv města Bechyně: Josef ŠATRA, *Kronika města Bechyně I*, 1912.

SOkA Tábor, Archiv města Bechyně: Josef ŠATRA, *Kronika města Bechyně II*, 1922.
(nevydané rukopisy)

Staré tisky:

Bohuslav BALBÍN: *Diva turzanensis seu historia originis et miraculorum Magnae Dei Hominumque Matris Mariae, cuius venerabilis statua prope Brunam indicio coelestis lucis in rubis inventa magno populorum accursu honoratur*, Olomoutii 1658.

Albrecht CHANOVSKÝ Z DLOUHÉ VSI: *Reverendi patris Alberti Chanovsky e Societate Iesu Vestigium Boemiae Piae seu res quaedam memoratu dignae, quae in Bohemia, praesertim in districtu Prachensi et Pilsnensi, vel ab hominibus sunt pie erga Deum gestae, vel a Deo hominibus singulari favore, aut etiam in poenam acciderunt. Notis illustratae [et] auctae a P. Ioanne Tanner eiusdem societatis sacerdote*, Vetro Pragae 1659.

Jindřich LABE, *Hájek svatý, milostí Boží velikými dobrodiními P[anny] Marie krásně se zelenající anebo Historie lauretánská Panny Marie v Svatém lese dvě míle od Prahy za Bílou Horou ležícím*, Praha 1690.

Jindřich LABE: *Historie o třech svatých obrazech, totiž ukřižovaného Pána Ježíše a dvojnásobného Panny Marie Matky Bolestné, kteří v chrámu Páně bechyňském ctihodných Páterův františkánův k pobožnosti veřejně jsou vystavený*, Praha 1746.

Jindřich LABE, *Malus inter ligna sylvarum seu Historia B[eatae] V[irgine] Lauretanae, quae in Sylva sacra (vulgo Hagek) Regni Bohemiae duabus leucis Praga, magnis in omne genus mortalium gratiis benefica, frequenti accursu hominum et religione celebratur*, Vetro Pragae 1689.

Jindřich LABE: *Trias sacra seu historica narratio de tribus devotissimis imaginibus scilicet Iesu Crucifixi et geminae Dolorosissimae Matris eius, quae in ecclesia bechinensi fratrum minorum reformatorum Regni Bohemiae magna populorum devotione et frequentia celebrantur*, Vetro Pragae 1685.

Jan TANNER: *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě k nejdůstojnější rodičce Boží Panně Marii čtyřicíti a čtyřmi krásnými stavuňky podle počtu litanie lauretánské titulů jejími obrazy v Čechách slavnějšími ozdobená, ale předtím dávno svatého milého Václava, dědice českého na smrt odjezdem, a potom těla přenešením posvěcená, nyní také malováním životem a zázraků jeho okrášlená*, Praha 1679.

Jan TANNER, *Vestigia virtutis et nobilitatis Sternbergicae in regno Bohemiae*, Pragae 1661.

Edice:

Eliška ČÁŇOVÁ, *Prameny pro hospodářské a sociální dějiny. Nejstarší zповědní seznamy 1570–1666*. Svazek I, Praha 1973.

Josef JIREČEK (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka od l. 1608 do 1619 I*, Praha 1866.

Josef JIREČEK (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka od l. 1608 do 1619 II*, Praha 1868.

Zdena KOKOŠKOVÁ – Helena SEDLÁČKOVÁ – Magda ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*, Bechyňsko, Praha 1997.

https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2019/02/Bechyňsko_cele_H_zamceno.pdf
(26. 4. 2021, 17.30)

Alena PAZDEROVÁ, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Boleslavsko I*, Praha 2017.

Antonín REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. Díl II (od r. 1526–1715), svazek I (L. 1526–1607)*, Praha 1879.

Antonín REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. Díl II (od r. 1526–1715), svazek II (L. 1608–1624)*, Praha 1879.

Josef Vítězslav ŠIMÁK (ed.), *Zповědní seznamy Arcidiecése pražské z r. 1671–1752. Díl II, svazek I, Bechyňsko*, Praha 1928.

Karel TIEFTRUNK (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623 III 1619–březen 1620*, Praha 1867.

Prameny:

Arnošt CHLEBORÁD, *Ze starých pamětí Bechyně*, Bechyně 1927.

Arnošt CHLEBORÁD, *Popis okresu bechyňského. Na oslavu 10let. výročí trvání Československé republiky a na paměť 80letého zrušení roboty*, Bechyně 1928.

František J. SLÁMA, *Pouti, jejich původ, zřůst a mravní cena, i co strany nich duchovnímu pastýři k zachovávaní*, Časopis pro katolické duchovenstvo 2, 1830, s. 205–249.

Ladislav STEHLÍK, *Země zamyšlená II*, Praha 1959, s. 276.

Sekundární literatura:

Eva BARBOROVÁ, *Inventář Řád františkánů v Bechyni*, Třeboň 1965.

Štěpánka BĚHALOVÁ, *Obrázky z pouti. Svaté obrázky ze sbírek Muzea Jindřichohradecka*, Jindřichův Hradec 2012.

Josef BĚLOHLAV, *Bechyně*, Praha 1911.

Petr R. BENEŠ – Petr HLAVÁČEK – Ctirad V. POSPÍŠIL, *Františkánství v kontaktech s jiným a cizím*, Praha 2009.

Simona BINKOVÁ – Josef POLIŠENSKÝ – Václav BAHNÍK, *Česká touha cestovatelská, cestopisy, deníky, a listy ze 17. století*, Praha 1989.

Milan M. BUBEN, *Paarové*, in: *Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku* 11, č. 51, Praha 1995, s. 65–72.

Václav BŮŽEK, *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů. Ambras – Bechyně*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v residenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000, s. 137–153.

Jiří ČERNÝ, *Poutní místa českobudějovické diecéze. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, Pelhřimov 2013.

Otomar DVOŘÁK, *Tajnosti kraje bechyňského*, Praha 2018.

Martin ELBEL, *Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*, Olomouc 2011.

Martin ELBEL, *Město a klášter. Františkánský konvent v raně novověké Olomouci*, Praha 2017.

Martin GAŽI, *Poustevník, nebo loupežník? K proměnám vnímání „lesních lidí“ od středověku po dobu raně moderní*, in: Pavel Klvač (ed.), *Člověk a les*, Brno 2006, s. 43–59.

Martin GAŽI – Jarmila HANSOVÁ, *Svatyně za hradbami měst. Křížová hora u Českého Krumlova v jihočeských a středoevropských souvislostech*, České Budějovice 2012.

Josef HANESCH – Květa HAUBERTOVÁ – Adolf KALNÝ – František NAVRÁTIL – Ivo PLECHÁČEK – Karel TRÍSKA – Jiří ZÁLOHA – Ladislav ZEMAN, *Státní archiv v Třeboni. Průvodce po archivních fondech*, svazek 4, Praha 1959, s. 156–157.

Pavel JURÍK, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

Pavel KALINA, *The Bechyně Crucifix and its Place in the Development of Central European Art at the Beginning of the 16th Century*, in: *Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky* 44, č. 3–4, 1996, s. 245–260.

Zdeněk KALISTA, *Česká barokní pout'. K religiozitě českého lidu v době barokní*, Žďár nad Sázavou 2001.

Zdeněk KALISTA, *České baroko*, Praha 1941.

Zdeněk KALISTA, *Století andělů a ďáblů. Jihočeský barok*, Jinočany 1994.

Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha a Litomyšl 2001.

- Josef KOPEČEK, *Šternberkové na Bechyni a zapomenutý poklad*, in: Bechyňský městský zpravodaj, č. 1, Bechyně 2010, s. 2. a č. 2, Bechyně 2010, s. 2.
- Julius KOŠNÁR, *Poutnická místa a památné svatyně Čech*, Praha 1903.
- Rudolf KRAJÍC a kol., *Bechyně, historické město nad Lužnicí*, Bechyně 2000.
- Vincenc KRAMÁŘ – Michal ŠRONĚK, *Zpustošení Chrámu svatého Víta v roce 1619*, Praha 1999.
- Jarmila KRČÁLOVÁ, *Renesanční nástěnné malby zámku Bechyně*, in: Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky 11, Praha 1963, s. 25–49.
- Jarmila KRČÁLOVÁ, *Renesanční stavby Baldassara Maggiho v Čechách a Moravě*, Praha 1986.
- Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996.
- Bohuslav KÜMPEL-STANĚKOVSKÝ, *Staročeské madony*, Šumperk 1947.
- Jacques LE GOFF, *Svatý František z Assisi*, Praha 2004.
- Boleslav LUTONSKÝ – Jaroslav ČERNÝ, *Latinsko-německo-český slovník nemocí, úrazů a příčin smrti a výrazů s nimi souvisejících (nejen) pro genealogy*, Praha 1995.
- Tomáš MALÝ, *Obrazy a rituál. Římské korunovace divotvorných Madon a koncept barokní kultury*, Brno 2019.
- Petr MAŤA, *Svět české aristokracie 1500–1700*, Praha 2004.
- František MIKOLÁŠEK, *O lidech, cestách a návratech. Bernartická čítanka*, Bernartice 2005.
- Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.
- Klemens MINAŘÍK, *Poutní místo Bechyně u Tábora*, Přerov 1938.
- Jana OPPELTOVÁ, *Příspěvek k typologii barokních klášterních slavností na příkladu premonstrátské kanonie Klášterní Hradisko u Olomouce*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v residenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000.
- František PALACKÝ – Zdeněk STERNBERG, *Dějiny rodu Sternbergů*, Moravský Beroun 2001.
- Jaroslav PÁNEK, *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha 2010.
- Anna PLACHTOVÁ – Jana JANÁČKOVÁ, *Sakrální památky Bechyně a blízkého okolí*, Bechyně 2009.
- Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999.
- August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého VII*, Praha 1996.
- Aleš STEJSKAL – Ladislav POUZAR, *Renesanční Bechyně. Urbs felix. Katalog výstavy*, Bechyně 1997.

Kateřina VALENTOVÁ – Jarmila KAŠPÁRKOVÁ, *Historiam scribere. Řádová historiografie raného novověku II. Biografický slovník*, Praha a Olomouc 2018.

Richard VAN DÜLMEN, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003.

Josef VÁVRA, *Jan Kavka z Říčán*, in: Sborník Historického kroužku 1904, ročník 5, číslo 2, s. 79–82, číslo 3, s. 143–147.

Jaromír VLNA, *Bechyně*, Tábor 1970.

Vít VLNAS, *Renesanční zbroj svatého Václava, Karel Škréta a Bechyně. Črta ikonografická*, in: Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Rostislav SMÍŠEK, *Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*, Praha 2019, s. 266–275.

Miroslav ŽITNÝ, *Stavovské povstání očima Jana mladšího Varlejcha z Bubna*, in: Václav BŮŽEK – František KOREŠ – Petr MAREŠ – Miroslav ŽITNÝ, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016.

Kvalifikační práce:

Ivo KOLOUŠEK, *Katolický kněz František Josef Sláma. Zapomenutá osobnost národního obrození. 1792–1844*, Praha 2008. (bakalářská práce)

Zdeňka PROKOPOVÁ, „*Virgo potens.*“. *Zázraky a zázračná vyslyšení na mariánských poutních místech v jižních Čechách 17. a 18. století*, České Budějovice 2003. (rigorózní práce)

Ondřej SOBOTKA, *Projevy lidové zbožnosti na základě knih zázraků*, Praha 2018. (bakalářská práce)

Ludmila SPOUSTOVÁ, *Venkovské statky, dvory a rezidence pražského biskupství za Tobiáše z Bechyně*, Praha 2010. (diplomová práce)

Lenka VELFLOVÁ, *Malíř František Jakub Prokyš a jeho církevní zakázky*, Praha 2007. (bakalářská práce)

Terezie VOHRALÍKOVÁ, *Knihy zázraků jako zrcadla poutních míst v Čechách a na Moravě. Zázračná vyslyšení v 17. – 19. století na příkladu vybraných poutních míst*, Pardubice 2014. (diplomová práce)

Eliška VRBOVÁ, *Bechyňský zámek za Petra Voka z Rožmberka*, Praha 2013. (bakalářská práce)

Internetové zdroje:

Heslo Daniel Wussin, https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Daniel_Wussin, 17. 5. 2021, 14:00, in: Petr VOIT, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2006.

Heslo Karel Škréta, https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Karel_%C5%A0kr%C3%A9ta, 13. 4. 2021, 16:45, in: Petr VOIT, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha 2006.

<http://bajger.wz.cz/frk/chapter8b.html>, 3. 5. 2021, 17:30, Matyáš BAJGER, *Vývoj knihoven v jednotlivých řeholních domech. Bechyně*.

<https://pamatkovykatalog.cz/dum-bily-zvon-20682783>, 9. 5. 2021, 20:30, *Dům Bílý zvon*, Národní památkový ústav.

<https://pamatkovykatalog.cz/klaster-frantiskansky-701770>, 31. 5. 2021, 1:30, *Klášter františkánský*, Národní památkový ústav.

<https://via-sancta.cz/kaple/3-bechynska-kaple-socha-piety/>, 21. 3. 2021, 17:30, in: Ondřej POSPÍŠIL, *Via Sancta – tvorba informačního systému o poutní cestě*, 2012. (bakalářská práce)

<https://www.kudyznudy.cz/aktivity/klaster-frantiskanu-v-bechyni-s-kostelem-nanebevze>, 26. 3. 2021, 19:30, *Klášter františkánů v Bechyni s kostelem nanebevzetí Panny Marie*, Kudyznudy.cz.

<http://www.spalicek.net>, 25. 4. 2021, 20:30, Špalíček. Digitální knihovna kramářských tisků.

<https://www.supsbechyne.cz/skola/mesto-bechyne/nove-archeologicke-objevy-v-bechyni.html>, 19. 4. 2021, 15:00, *Nové archeologické objevy v Bechyni*, Střední uměleckoprůmyslová škola Bechyně.

Seznam příloh

1. Zámek, město a klášter

Zdroj: August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého VII*, Praha 1996, fol. 11a. Reprodukce: Kamila M. Křečková.

2. Bechyně v době Adama ze Šternberka

Veduta města od Jana Willenberga z roku 1602 byla otištěna v historickém díle Bartoloměje Paprockého Diadochus.

Zdroj: <https://encyklopedie.ckrumlov.cz/img.php?img=1922&LANG=cz> (31. 5. 2020, 10:20)

3. Bechyňský konvent od severovýchodu

Zdroj: http://www.sumava.cz/galerie_sekce/1643-klaster-bechyne-a-kostel-p-marie-historicke/ (31. 5. 2021, 10:45)

4. Matka Boží bechyňská

Zdroj: Eva HOVORKOVÁ, *Mariánský atlas na Svaté Hoře*, Praha 2011, s. 110. (diplomová práce) Foto: Farní úřad Bechyně.

5. Hlavní oltář

Zdroj: <http://www.turistickelisty.sportovnilisty.cz/mistopis/jednu-z-nejvyznamnejsich-stredovekych-pamatek-bechyne-je-minoritsky-klaster-s-kostelem-2/?style=mobile> (31. 5. 2021, 11:00)

6. Křížová chodba

Zdroj: Tamtéž.

7. „Přísahy od hodnověrných svědkův vykonané na předivný zázraky obrazů“

Zdroj: ŘF 50, inv. č. 2599 *Svědecké výpovědi o zázracích r. 1644 a 1673*, in: karton č. 116 Konvent Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni. Foto: Kamila M. Křečková.

8. Svatý obrázek

Zdroj: Štěpánka BĚHALOVÁ, *Obrázky z poutí. Svaté obrázky ze sbírek Muzea Jindřichohradecka*, Jindřichův Hradec 2012, s. 20. Reprodukce: Kamila M. Křečková.

9. Pieta a Ukřížovaný

Jindřich LABE, *Trias sacra...*, Vetro Pragae 1685, fol. 1a. Zdroj reprodukce: Pavel KALINA, *The Bechyně Crucifix*, in: *Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky* 44, č. 3–4, 1996, s. 248.

10. Jaroslav ze Šternberka

Jan TANNER, *Vestigia virtutis et nobilitatis Sternbergicae in regno Bohemiae*, Pragae 1661, fol. 23b. Reprodukce: Kamila M. Křečková.

11. Pohled z presbyteria do chrámového dvoulodí

Zdroj: <https://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/skatule1/diacek0071.html> (31. 5. 2021, 15:30)

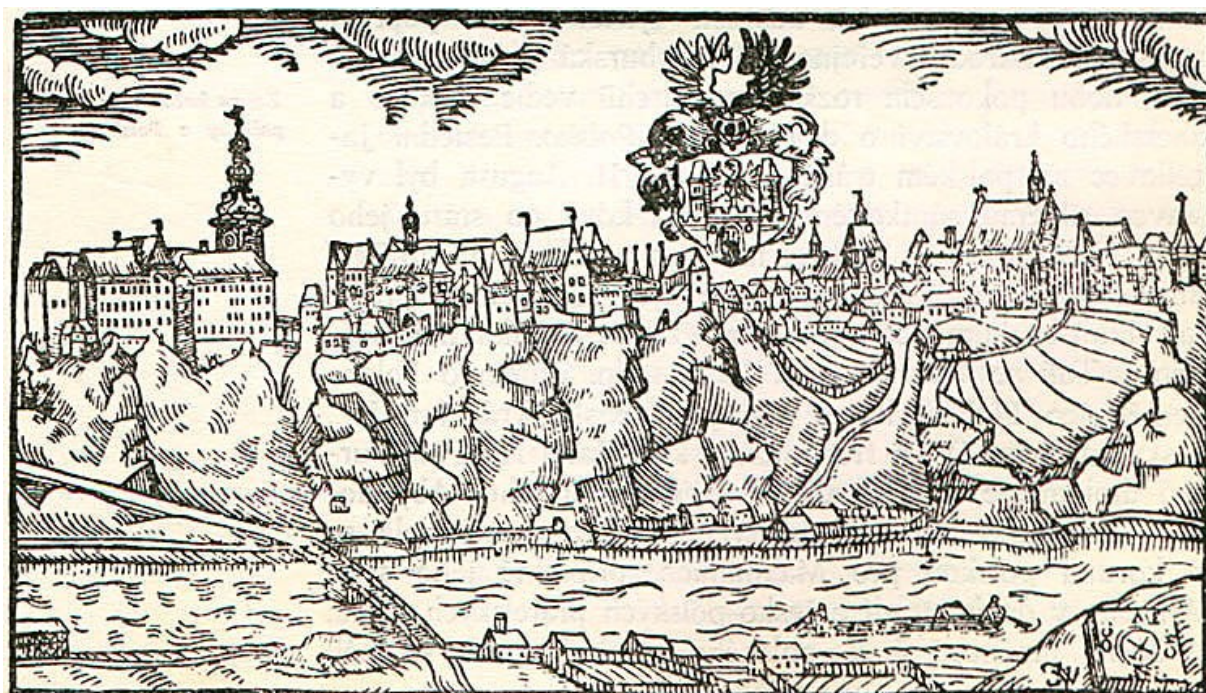
Obrazová příloha

1. Zámek, město a klášter

2. Bechyně v době Adama ze Šternberka

Na Willenbergově vedutě je vidět dnes již zaniklý kostel sv. Jiří v předzámčí, odkud byly tři zázračné sochy dvakrát slavnostně přenášeny. (Budova s věžičkou nad mostem.)

3. Bechyňský konvent od severovýchodu

Vpravo je vidět věž děkanského kostela sv. Matěje.

4. Matka Boží bechyňská

5. Hlavní oltář

Malbu Nanebevzetí Panny Marie později na hlavním oltáři nahradily dvě kultovní sochy, Pieta z konce 15. století a Ukřižovaný z počátku 16. století.

6. Křížová chodba

V pozadí je vidět gotická kazatelna, dříve umístěná v konventním kostele, která se stala dějištěm potrestání rouhajícího se stavovského vojáka roku 1619.

Ve zdi nalevo od kazatelny (nad židlí) se nachází epitaf kvardiána Františka Storze, jedné z nejznámějších osobností bechyňského konventu.

Množství zpovědnic upomíná na velkou účast o poutích.

7. „Přísahy od hodnověrných svědků vykonané na předivný zázraky obrazů“

Pečeti hraběte Jana Norberta ze Šternberka, františkánského konventu a městské rady Bechyně na druhém svědectví měšťanů (roku 1673) o zázračných událostech během vpádu stavovských vojáků.

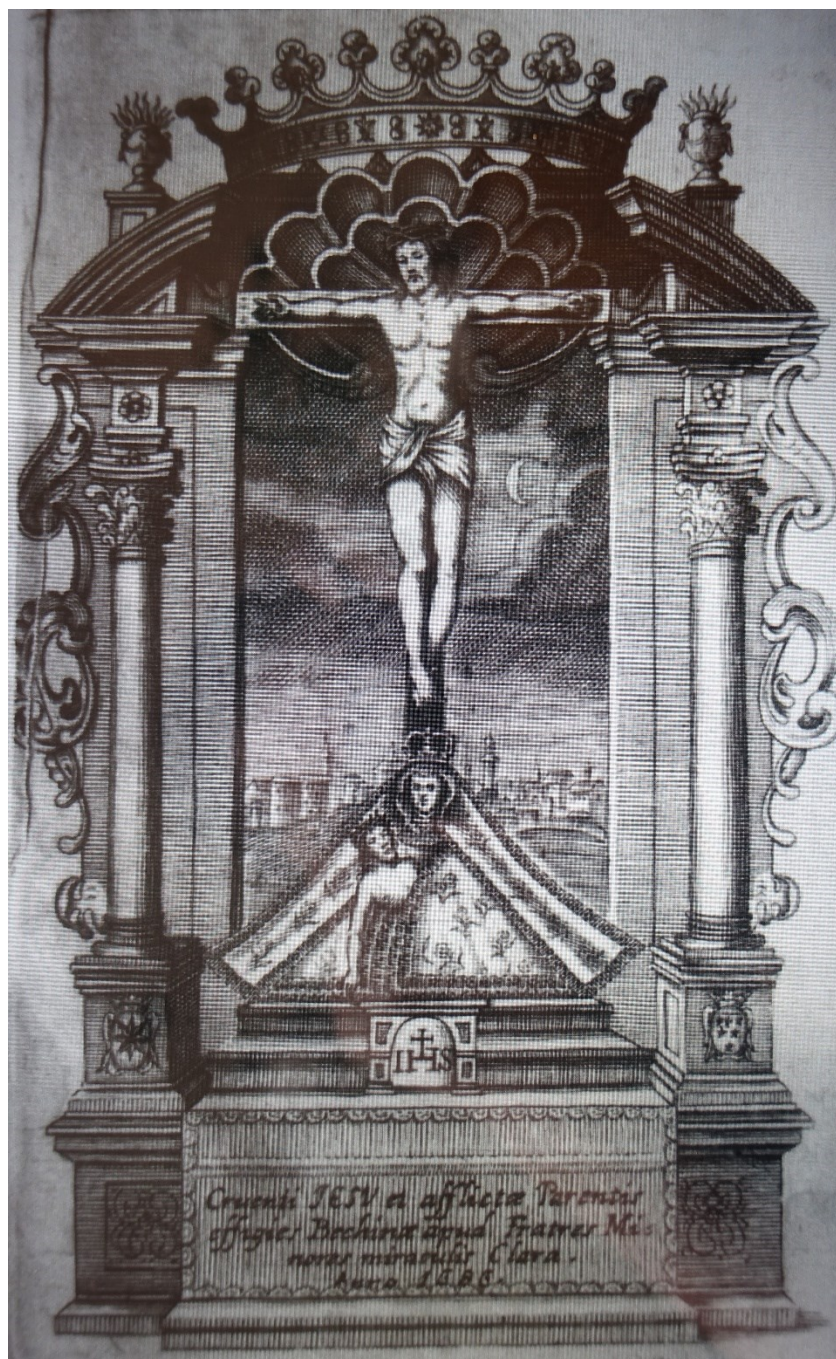
8. Svatý obrázek

Svatý obrázek z 18. století ze Störclinovy tiskárny nenápadně připomíná historii panství a ctitele bechyňské Panny Marie. Nad růží se vznášejí labutě (kterým pomáhá orlice) a společně drží v zobácích a pařátech osmicípou hvězdu, která září okolo bechyňské zázračné Piety. Odkaz na Rožmberky, Švamberky a habsburský rod na obrázku není tak nápadný, jako nepřehlédnutelná a jasně vyložitelná šternberská hvězda.

9. Pieta a Ukřižovaný

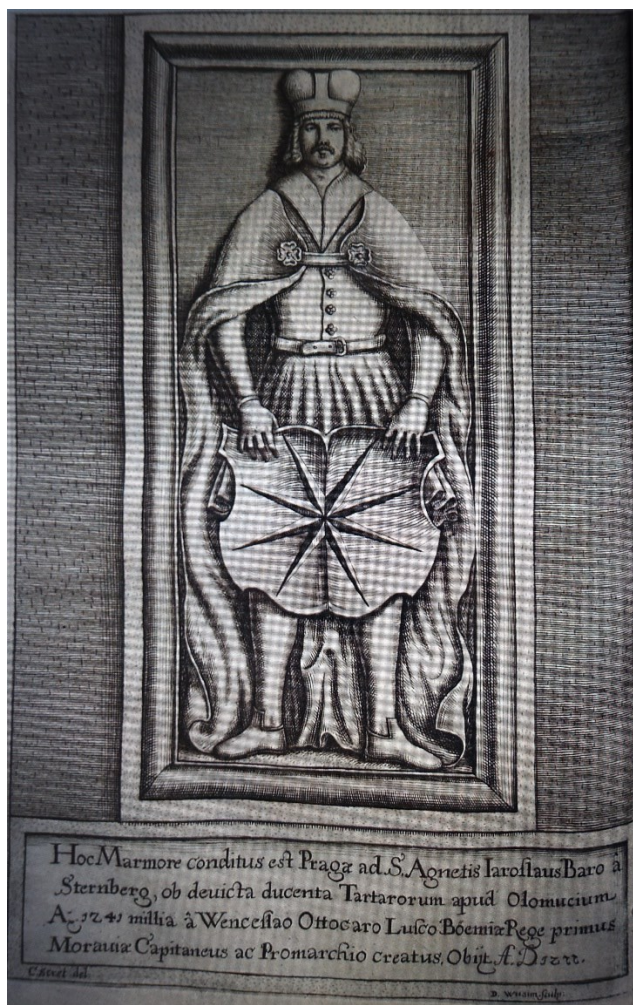
Frontispis latinské *Trias sacra...* františkána Jindřicha Labe. Bechyňské kultovní sochy se nejčastěji zobrazovaly takto pod sebou, jak byly ustaveny v kapli Panny Marie Bolestné. Ve stejném uspořádání jsou dnes umístěny na hlavním oltáři.

10. Jaroslav ze Šternberka

Vedle kultu bechyňských tří zázračných obrazů a františkánských světců se v konventu připomínal také Jaroslav ze Šternberka, legendární přemožitel Tatarů u Olomouce a předek bechyňských pánů fundátorů.

Rytina Daniela Wussina podle Škrétovy předlohy v díle *Vestigia virtutis et nobilitatis Sternbergicae in regno Bohemiae* jezuity Jana Tannera.

11. Pohled z presbyteria do chrámového dvoulodí

Kámen v popředí kryje vstup do šternberské hrobky (kaple sv. Kalixta) pod presbyteriem.

